

L 34
374

84-78

8.ubl

L
34

Prof. A. K r u g l e v s k i s

K R I M I N Ā L P O L I T I K A .

1934.g.

L-2

Am

Vija Lāča Latv. PSR
VALSTS BIBLIOTĒKA

~~74-12.748~~

0309057866

+

TIESĪBU SOCIĀLĀ NOZĪME.

Tiesību nozīme cilvēku dzīvē vislabāk atklājas salīdzinot cilvēku psihi ar sabiedrisko dzīvnieku psihi. Sabiedrisko dzīvnieku dzīvē mūs pārsteidz cik atsevišķi indivīdi labvēlīgi izturas viens pret otru. Pie dzīvniekiem kas dzīvo pastāvīgi kopā, mēs novērojam savstarpēju uzbrukumu tieksmes; gluži otrādi, šiem dzīvniekiem pastāv dabiska tieksme vajadzības gadījumā palīdzēt savas grupas locekļiem. Tāpat sabiedriskiem dzīvniekiem ir instinkts kas tos pamudina aizsargāt savas grupas intereses visumā, nereti turklāt uzpurējot savu dzīvību cīņā ar ienaidniekiem. Tālāk, dzīvniekiem (un ne tikai sabiedriskiem dzīvniekiem) ir vēl dabiskas tieksmes uz saimniecisku darbību, kas nepieciešama viņu eksistences uzturēšanai. Pārtikas iegūšana, mitekļu, ligzdu un tml. būve - viss tas notiek pie dzīvniekiem nevis kā smags darbs kaut kādu mērķu sasniegšanai vai ciešanu novēršanai un tml., bet kā emocionāli, fizioloģiski akti. Tos izpildot dzīvnieki apmierina tikai emocionālās tieksmes izvest attiecīgas kustības. Tā piem. zvērus medīt viņu upurus liek nevis kādas ciešanas un vēlēšanās no šīm ciešanām atbrīvoties, bet īpatnējas emocionālās medību tieksmes. Tādēļ medības dzīvniekiem netikai nav saistītas ar kaut kādiem nepatīkamiem pārdzīvojumiem bet tāisni dod tiem lielu baudu. To pašu var teikt arī par citiem dzīvniekiem "darbiem": tie nav smagi darbi, bet instinktīvu tieksmju apmierināšana kas saistīta ar baudas sajūtu. Pavisam ko citu mēs atronam cilvēku psihe. Neskatoties uz to, ka cilvēki no seniem laikiem dzīvo sabiedrības, viņiem tomēr vēl nav instinktu, kas nodrošinātu cilvēku grupu eksistenci. Pie cilvēkiem vispirms nav dabiskas solidaritātes atsevišķu indivīdu starpā. Ja cilvēku tieksmes varētu brīvi realizēties, tad cilvēki pastāvīgi apdraudētu savu tuvāku labumus un kaitētu viens otram. Tālāk, cilvēkiem nav arī tās neapzinīgās uzticības savai grupai, kāda ir sabiedriskiem dzīvniekiem: atsevišķi indivīdi pastāvīgi uzpurē sabiedrības intereses savu mērķu sasniegšanai; viņiem arī pavisam trūkst instinkta kas tos pamudinātu aizsargāt savu grupu no uzbrukumiem no ārienes. Beidzot, cilvēkiem nav arī instinktīvu tieksmju uz saimniecisku darbību. Ja mēs izslēgsim dažas nodarbošanās, kā medības, maksķerēšanu, ogošanu, sēņošānu un tml., kam tagadnē vairs nav ievērojamas tautsaimnieciskas nozīmes, tad var teikt, ka katru saimniecisku darbību cilvēks uzskata par smagu darbu. Cilvēka izturēšanās pret šo saimniecisku darbību ir tāda, ka viņš no tās labprāt atteiktos ka tikai varētu apmierināt bez viņas savas vajadzības. Ja cilvēcei būtu dota pilnīga brīvība sekot saviem instinktiem, tad drīz apstātos cilvēka saimnieciskā darbība.

Ievērojot tādas cilvēku psihe īpatnības cilvēku sabiedrības atsevišķiem indivīdiem arī netiek piešķirta pilnīga brīvība sekot saviem instinktiem. Lai nodrošinātu cilvēku sabiedrību eksistenci un attīstību ir nepieciešami neatļaut brīvi izpausties dažām dabiskām cilvēku īpašībām un tieksmēm; no otras puses citas šādas tieksmes un īpašības pastiprinā un vienpusīgi jāattīsta un jākultivē; vispāri diezgan pamatīgi jāpārstrādā un jāpārkarāto cilvēku dabiskas un iedzimtas īpašības. Cilvēku sabiedriska dzīve kļūst iespējama pateicoties tam, ka viņu psihe līdzās dabiskām tieksmēm parādās vēl tādi faktori, kas mazina vai stiprina, vispāri regulē cilvēku dabisko tieksmju izpausmi un pamudina cilvēkus darīt to kas sociāli derīgi un atturēties no darbības, kas sociāli kaitīga. Pie tādiem faktoriem pieder cilvēku aistētiski, tikumiskie un tiesiskie pārdzīvojumi, bet pēc savas nozīmes cilvēku dzīvē pirmā vieta pieder bez saubām tiesībām. Tādēļ mums arī jāapstājas pie tiesību būtības apskatīšanas. To iespējamību mums dod prof. Petražicka psiholoģiska tiesību teorija.

TIESĪBU VISPĀRĒJĀ UN KRIMINĀLTIESĪBU ĪPATNĒJĀ BŪTĪBA.

Prof. Petražickis uzskata tiesības par psiholoģisku parādību sui generis, kurās daba tomēr prasa pamatīgu modernās psiholoģijas pārbaudi kurās mācībās mēs atrodam šādas kļūdas: "Moderna

psihologija savos pamatjēdzienos izšķir trīs pārdzīvošanas veidus: pieredze/sajūtas, priekšstati/, jušanastīksmes pārdzīvojumi/un griba. Tam atbilst vienkārša psihologiskās dzīves šema, kas reizē nosaka dzīves ekonomijā visu triju elementu pamatfunkcijas. Subjekts manīdams pārmaiņas savu sensoriju stāvoklī, līdz ar to jūzams tīksmi vai netīksmi un ar kustību radīdams sava stāvokļa pārmaiņu sajūt jutekliskus iespaldus, pārdzīvo sajūtas un piespiež savu gribu/Jodl./.

Problēma par gribas dzinēj spēkiem tiek atrisināta tādējādi, ka ciešanas un prieks/tīksme vai netīksme/nosaka gribu". Vispārīgi šai klasifikācijai atbilst visas hedonistiskās teorijas par darbības motivāciju.

Tādēļ mēs domājam, ka ir pamats pieņemt ka visas pievestās mācības pamatojas uz pārpratumiem Pamatklūda/proton pseudos/ atrodas parastā psihisko elementu sadalījumā. Viņa pa daļai pamatojas uz pašu par sevi pazīstamu psihisku parādību pārprotāmu iztulkošanu un pa daļai uz neskaitāmu citu parādību nezināšanu un satur sevī ļoti svarīgu un plašu dalīšanas pamatlikuma pārkāpumu pēc kuŗa dalīšanai jābūt adekvātai/ne sit ilatio aut angustior divisio/; proti viņa ir "angustior divisio", viņa neaptver visas psihiskās parādības, bet tikai daļu. Proti - var pierādīt, ka ir psihologiskas parādības kuŗas nevar ietilpināt nevienā no trim rubrikām un kuŗas prasa sevišķu vietu psihiskā parādību pamatsadalījumā.

"Jo kamēr sajūta un jušana/psihologiski-techniskā nozīmē/ir pasīvi stāvokļi un iekšīgiem piedzīvojumiem parādas kā pasīva ciešana" "pati" raksturs gribas akti turpretim ir pēc savas dabas aktīvi; ir vēl divi savienoti psihologiski pārdzīvojumi, kuŗi no vienas puses pastāv no pasīvas ciešanas, no "pati", bet, no otras ap-lūkojot, pastāv no aktīvas cemsšanās, no "agere, movere" un varētu ap-mēram teikt raksturoti, kā motoriski, impulsīvi kairinājumi. Tādē-jādi/divdabīgi, pasīvi-aktīvi/p.p. jāraksturo pēc savas dabas ļoti pazīstamas lietas, par kuŗām saka, ka tās kustina pasaules gaitas, - izsalkums un mīla.

Pie psihisko parādību būtības kuŗu mēs saucam par izsalkumu, pieder, no vienas puses, īpatnējas ciešanas "pati", bet no otras puses aktīva cemsšanās - appetitus/ēstgriba/ Patreiz valdošā teorija/par izsalkumu/kas uzskata to kā sajūtu un proti, kā nepatīkas sajūtu, satur divus lielus pārpratumus: 1/atdala ēstgribu no izsalkuma, t.i. ignorē viņas aktīvo pusi, 2/sajauc īpatnējo, no sajūtām tehniski-psihologiskā nozīmē atšķirtāmi, izsalkuma daļai piemītošo "pati" ar izsalkumam nenozīmīgu blakus parādību.

Uz analogiem divējādiem pārpratumiem dibinās dažu citu psi + chisko parādību parastās teorijas p.p. slāpju. Arī slāpju būtība nav nepatīka netīksme, kā to parasti māca/kaut gan slāpju laikā jeb pareizāki viņu dažās stādijās, pataloģiskās dabas nepatīkas sa-jūta tāpat kā pie izsalkuma kā blakus parādības sastopāmi/, bet gan atkal specifisks "pati" un reizē ad-petitus, cemsšanās pēc kaut kā/ sal izteiksmi "slāpst pēc kaut kā"/.

Tāda pat daba ir "mīlestībai"-dzimumu motoriskam kairinājumam. Vispār ir ļoti daudzi mūs interesējošu aktīvi-pasīvas divpusīgas dabas psihisko parādību veidi un paveidi. Visas psihiskās pa-rādības, kuŗas kā pie izsalkuma un slāpēm-parādās divdabīgā, aktīvi-pasīvā daba ir motoriskas iritācijas augstāk aprādītā nozīmē, mēs apvienosim vienotā psihologiskā pamatklasē, nosaucam tās par "im-pulsijām" vai "emocijām"/emocijas pēc mūsu definējuma ir krasī un principiēli atšķirāmas no sajūtām tehniski-psihiskā nozīmē/un tādēļ mēs izšķiram nevis trīs, bet četras, iekšējo pārdzīvojumu pa-matformas un četras psihisko elementu klases: 1/Emocijas jeb im-pulsijas/pasīvi-aktīvas psihiskas parādības/, 2 un 3/sajūtas un jūtas/vienpusīgi pasīvi pārdzīvojumi/un 4/gribas parādības/vien-pusīgi aktīvus pārdzīvojumus/.

"Pēc parastiem un valdošiem uzskatiem, cilvēku darbību motivī, kā augstāk apzīmēts aizvien ir vadāmisakarā ar tīksmes vai netīksmes sajūtu/jeb uz priekšstatiem par iespējamām nākošām patīkām vai ciešanām/: centienā pēc baudas, pēc laimes, izvairīšanās no ciešanām; pastāvot vispārējais cilvēku darbības likums/hedonistiskā teorija/. Pēc mūsu pārliecības nekad minētie/hedonistiskie/faktori nevada mūsu mūsu darbību, bet pēdējo dzinēj spēki patiesībā ir impulsijas, emo-cijas augstāk aprādītā nozīmē. Kas attiecas uz priekšstatiem par patīku, kas varētu rasties no tam, tad tiem nav nekādas nozīmes mo-

tivācijas procesā, ja viņi arī patiešām būtu konkrētā gadījumā, ciktāl tie/kā tas bieži ir/mūsos neizsauc nekādu emocionālu kairinājumu ja mēs pret viņiem izturāties vienaldzīgi, emocionālā nozīmē apātiski. To pašu varam mutatis mutandis teikt arī par nākošu ciešanu priekšstatiem. Tas pats sakāms arī par patreizējiem priekšstatiem un ciešanām".

Bet ciktāl nākamībā esošās patikas priekšstatiem dažkārt motivācijas procesā ir netieša nozīme, izsaucot pievilcīgas jeb repulsīvas emocijas un kļūstot par mūsu darbības mērķi, tiem tomēr nav monopola būt par tādu mērķu priekšstatu priekš akstiem. Ievērojot emociju izšķirošo nozīmi motivācijas procesā visi mūsu darbību seku iespējamie priekšstati var būt no tāda paša svara motivācijā un var tāpat kļūt par mērķa priekšstatiem, ka hedonistiska satura priekšstati. Pie tādiem priekšstatiem vispirms pieder dažādu derības un nedrības priekšstati/utilitaristiski priekšstati, kuri nav sajaucami ar hedonistiskiem/. Tāpat šeit pieder tīri objektīvo seku priekšstati, p.p. dažādām tehniskām un zinātniskām sekmēm u.t.t. bez priekšstatiem par tīksmi jeb labumu kā mums vai citiem/. Šis priekšstatu veidi var izsaukt arī apulsīvas vai repulsīvas emocijas un var tikpat noteicoši lespaidot mūsu izturēšanos kā hedonistiski vai utilitari priekšstati. Bet arī attiecībā uz visiem priekšstatiem par mūsu darbības sekām ir jāsaprot, ka viņam nav monopols izsaukt pievilcīgas vai atbaidošas emocijas un caur to noteikt mūsu izturēšanos. Ir daudz citu priekšstatu, kuriem ir tāds pat lespaidis un bez teleologiskas motivācijas/hedonistiskas mērķa priekšstatu u.c. satura motivācijas/ir vēl citi motivācijas veidi, kuri pastāv no priekšstatiem un emocijām.

Mūs galvenām kārtām interesē viens šo kombināciju veids, proti tas, kurš pastāv no tiesas priekšstata un emocijas saistības. Dažu darbību priekšstati kā piem. noceivība, meli, krāpšana, slepkavības un neslavas celšana mūsu psihiskā asociētē ar repulsīvām emocijām. Ja par piem. nāktu ar priekšlikumu piedalīties krāpšanā/p.p. pret atbildību/, tad mēs pārdzīvotu līdzīgu dvēseles stāvokli, kā kad mums piedāvātu ēst sapuvušu gaļu, nemt rokā zirnekli u.t.t./Normalos apstākļos mēs tad pārdzīvotu repulsīvas emocijas, atbaidošus motoriskus kairinājumus. Citu darbību priekšstati un izturēšanās veidi p.p. zēlsirdzība, pazemība, uzticība un taisnīgums mūsu psihē asociējas ar pievilcīgām apulsīvām emocijām, līdzīgi tam, kas mūsos rodas uzskatot tīru labu dzērlienu vai garšīgu ēdienu/tai pašā reizē slāpes, badu ciešot/. Uz šādas tiesas saistības starp dažādu darbības priekšstatiem/jeb dažādiem izturēšanās veidiem/un apulsīvām jeb repulsīvām emocijām pamatot šīs motivācijas mēs varētu atšķirībā no teleologiskām/hedonistiskās, utilitariskās un citādējām/t 1. mērķa motivācijām apzīmēt par principielām. Tie spriedumi un tās pārlicības, kuras pamatojas uz šādas dažādu darbību priekšstatu un repulsīvu vai apulsīvu emociju asociāciju, mēs apzīmējam par principieliem praktiskiem spriedumiem un pārlicībām; viņu saturu mēs nosauksim par darbības principieliem noteikumiem/atšķirībā no oportunistiskiem, utilitariem, hedonistiskiem, epikureiskiem un citiem lietderības noteikumiem/jeb īsāki par normām.

"Ir vairāki principiēlās motivācijas, principielu spriedumu un pārlicību, kā arī darbības normu veidi. Mūs šeit speciāli interesē viens no šiem motivācijas veidiem, proti-tas veids, kurš pastāv dažādu darbību priekšstatu saistībā ar ļoti īpatnējām un ievērojāmām, emocijām, kuras mēs nosauksim par etiskām jeb pienākuma emocijām. Šīs emocijas raksturojas ar sekošām charakteristiskām īpašībām.

Attiecīgajiem motoriskiem kairinājumiem ir īpatnējs mistisks autoratīvs raksturs un tas stāv pretīm mūsu citiem emocionāliem kairinājumiem, tieksmēm un iekārojumiem, 1/ka impulsi ar augstāku oreolu un augstāko autoritāti, kas itkā no nezināma, noslēpumaina avota. Tālāk mūs interesējošam speciālo emociju veidam raksturīgs tas, 2/ka viņas pārdzīvo kā a/iekšēju brīvības ierobežojumu, kā b/īpatnēju kavēkli mūsu tieksmju, vēlējumu un mērķu brīvai izvēlei un piepildīšanai un kā ciešu un nelokāmu spiedienu uz tās darbības virzienu, ar kuras priekšstatu saistās attiecīgā emocija.

"Principiēlo motivāciju, kura pamatojas uz izturēšanās priekšstatu saistību ar augstāk raksturotām repulsīvām emocijām, mēs sauksim par etikas jeb autoritatīvi-imperatīvo motivāciju un attiecīgos darbības principus par etikas principiem jeb normām".

emocijām, mēs sauksim par etikas jeb autoritatīvi-imperatīvo motīvaciju un attiecīgos darbības principus par etikas principiem jeb normām". Motoriski kairinājumi, kuri mūsos tiek izsaukti caur dažādiem objektiem/caur viņu percepsiju jeb priekšstatiem/jeb attiecībā pret viņiem pārdzīvoti, piedod attiecīgām percepsijām jeb priekšstatiem sevišķu nokrāsu, sevišķas neanses, tā kā mums izliekas, ka paši šie objekti tādējādi būtu/īpatnējas dabas/veidoti un itkā tiem arī objektīvi piemistu attiecīgas īpašības. Šo parādību nesaucim par emocionālo jeb impulsīvo projekciju jeb fantāziju. Šī fantāzija pieraksta lietām un parādībām ne tikai sevišķas īpašības un raksturu kam valodā atbilst dažādi īpašības vārdi, bet arī dažādus reāli nepastāvošas citu kategoriju lielumus, kā p.p. dažādas neesošas lietas situācijas un lietu stāvokļus, uz viņām attiecošās lietas procesos un noteikumos u. t. t., kam tautas valodā atbilst dažādi substantīvi, darbības vārdi un adverbi. Šāda veida parādības ir novērojamas etiski-emocionālās psihes novadā/pienākuma idejas rašanās, norma u. t. t. Esamības nepieciešamības apziņa, kas rodas piedzīvojot etiskas emocijas, pavada visas tāda veida emocijas. Bet tālāka šī psihisko parādību veida analīze atklāj divus etisko emociju paveidus un sakarā ar to divus etiskus emocionāli-intelektuālo saistību veidus un viņu projekcijas-

I/ Dažos etikas apziņas gadījumos mums liekas ka tas, uz ko mēs jūtamies saistīti, ir kaut kas citiem cilvēkiem pienācīgs, viņiem piederošs kas mums viņiem jāizdara, tā kā viņi var prasīt attiecīgu padarījumu no mums, tā p.p. nolīgta algas izmaksa strādniekiem vai kalpotājiem mums neizliekas kā kautas sevišķi labs, kā labdarība, bet tikai kā otrai pusei par labu pienākošās darbības izpildīšana. Neizpildīšanas gadījumā mums liekas, ka citam cilvēkam nodarīts zaudējums, radīts sarūgtinājums, kā pienākošās daļas atņemšana, uz ko tam ir tiesības. 2/ Citos etiskās apziņas gadījumos, kad mēs p.p. sajūtam pienākumu trūcīgām sniegt-etiskās apziņas palīdzību, dot dāvanu u. c. mēs neuzskatām šo šķietamo pienākumu, kā citam cilvēkam pienācīgu, viņa labā darāmu, un prasība no viņa puses mums šai ziņā liktos kā nepiemērota un nepamatota; mūsu objekta devums citam p.p. dāvana nabagam un tās saņemšana no viņa mums neizliekas par pienākošu prasību un tā saņemšanu, bet nozīmētu priekš mums, no mūsu gribas aiz labdarības izdarītu darbu, nodarījumu p.p. iepriekšēja nodoma par dāvanas došana neizpildīšana aiz tā iemesla, ka esam atraduši trūcīgāku mēs nekad neuzskatītu par nepieļaujamu pārkāpumu, zaudējuma nodarījumu, jeb par pamatotas prasības noraidīšanu. I/ Tam līdzīgus pienākumus, kurus mēs sajūtam kā nesaistošus attiecībā pret citiem cilvēkiem un no kuriem neizriet līdzcīvēku prasības pret mums, saucim par morāliskiem pienākumiem. 2/ Turpretī pienākums, kas mums citiem cilvēkiem jāpilda, kā pie citiem piesaistītiem prasības, pēc kurām vienai pusei ir pienākums, ko otra puse var prasīt, kā sev pienākošu, saucim par tiesiskiem jeb juridiskiem pienākumiem. Tiesiskie pienākumi, kas mums jāpilda pretējam pusei, uz katšim par pārāgu par labu tai pusei, kurai ir tiesība prasīt tā izpildīšanu, no šās puses redzes viedokļa saucim par tiesību aktivumu. Mūsu tiesības ir apstiprinātas mums kā mūsu aktivums, kā mums pienācīgi citu personu patādi/Petražickis, Die Theorie des Rechts, I. Seite 49 - 51/. "Priekšstati par dažādu veidu darbību plus tiesiskas repulsijas vai apulsijas veido tiesisko pārdzīvojumu psiholoģisko minimumu". Tiesības mēs nevarām piedzīvot ja neapzināmiem izturēšanās ideju, kādu tiesības atrod par obligatorisku. Šos priekšstatus saucim par objektu priekšstatiem. Sakarā ar augstāk demonstrēto tiesību dabu šiem priekšstatiem ir divējāds raksturs. Blakus priekšstatiem par pienākuma objektiem, par pienākuma darbībām, tiesības satur vēl priekšstatus par tiesību objektiem par pienācīgām darbībām.

Tālāk tiesisko pārdzīvojumu saturā ietilpst vēl arī citi atzīšanas elementi. Šai kompleksā mereti slēpjas vēl šādi priekšstati:

I/Priekšstati par indivīdiem vai cilvēku šķirām/p.p. pa-valstnieki, valdnieki, vecāki, bērni/jeb par citām būtnēm/p.p. dievi, valstis/tā saucamo starptautisko tiesību lauka komunas, pilsētas u. c./no kurām sagaida zināmu izturēšanos/priekšstati par pienākumu subjektiem/, jeb kurām ir jāsaugāda zināms izturēšanās/priekšstati par tiesību subjektiem/.

1
Priekšstati par stāvokļiem, noteikumiem, no kura pastāvēšanas atkarājas izturēšanās obligatoriskums, p.p. gadījumā, ja caur deliktu rodas īpašuma zaudējums, delikventam jāatlīdzina zaudējums, bet cietušam ir tiesība uz zaudējuma atlīdzību, - priekšstati par noteikumiem jeb juridiski relevantiem faktiem. Tiesiskās normas, kuras nesatur nekādus noteikumus p.p. "Tev nebūs nokaut" mēs sauksim par normām beznosacījumiem jeb kategoriskām, pārējās par hipotētiskām jeb nosacītām, pie kam starp pēdējām izšķirsim hipotēzes, nosacījumus un dispozīcijas.

3/ Priekšstati par normas uzstādīšanām, normatīviem faktiem psihiskiem rakta tēliem, kuras noteic saturu un nosaka tiesisko priekšrakstu obligatoriskumu, p.p. "mums pienākas to darīt, tāpēc ka likumu grāmatā tā ir rakstīts", "tādēļ, ka mūsu tēvi un tēvu tēvi tā rīkojušies". Tiesiskos pārdzīvojumus, kuri satur priekšstatus par normatīviem faktiem, mēs sauksim par pozitīviem, par pozitīvām tiesībām. Tiesiskos pārdzīvojumus, kuriem atsauksanās uz ārējām autoritātēm ir sveša, sauksim par intuitīviem, par intuitīvām tiesībām.

Vispārējā tiesību jēdziena zināšana dod mums arī iespēju izveidot zinātnisku krimināltiesību teoriju, kā tiesību paveida teoriju.

Zināmas parādības paveida jēdziens tikai tad izveidojams, ja pazīst zināmas grupas visiem locekļiem kopējas pazīmes modifikāciju. Tādēļ mācība par paveidu ir iespējama tikai pēc zinātniskas genusa jēdziena noteikšanas.

No sacītā skaidri izriet, ka tiesiskās normas aizvien tiek pārdzīvotas sakarībā ar objektu priekšstatiem, bet zināmos gadījumos arī sakarā ar cita veida priekšstatiem par normatīviem faktiem, priekšstatiem par relatīviem faktiem un subjektu priekšstatiem. Sakarā ar to var radīt divas lielas normu grupas, no kurām viena raksturoties ar mazāk attīstītu psiholoģisku saturu, bet otra ar vairāk attīstītu sastāvu pie kam otrā grupā mēs savukārt varam izskirt tālākas normas apakšgrupas, skatoties pēc tā, kurš no tiesību modālajiem elementiem atrodas šīs normas sastāvā /pozitīvās tiesības, hipotētiskās normas, tiesības, kas tiek pārdzīvotas sakarā ar priekšstatiem par tiesību un pienākumu subjektiem/ un beidzot katrā no šām apakšgrupām atkal tiesību paveidus, kuri raksturojas caur pievesto tiesisko normu izpratnes vielas modālo elementu dažādo saturu. Bet mēs varam arī tiesisko normu klasifikāciju pamatot uz dažādo tā elementu saturu, kurš bez izņēmuma ir īpatnējs visām tiesiskām normām, proti priekšstata modifikācijas par tiesisko normu objekta saturu. Izvēloties tādu iedalījumu pamatu mēs dabūjam normu grupas, kuras savstarpēji atšķiras ar no viņām priekšrakstītajām darbībām p.p. krimināltiesības/tiesības uz soda uzlikšanu/administratīvās tiesības/tiesības uz iekšējo pašvaldību/valststiesības/tiesības uz sociālo varu/u.t.t.

Uz šo principu pamata radītie tiesisko parādību veidi, būs pareizi no vispārējā loģiskā redzes viedokļa, bet vēl nedos nekādas garantijas par zinātnisko lietderību un produktivitāti. Lai piedotu šiem tiesību veidiem zinātnisku raksturu, ir jāpierāda viņu adekvence, t.i. adekvence, ar kautkādiem teoretiskiem predikātiem. Priekš viņu zinātniski-teoreti kas legitimācijas ir - šematiski runājot - nepieciešams pierādījums, ka parādība ikurā ir īpatnējs "a", tanī pašā laikā ir īpatnējs kāda cita īpašība p.p. "b", "c", jeb "d".

Neapskatot šeit nemaz dažādu iespējamo tiesisko parādību klasifikāciju veidu zinātnisko produktivitāti, atzīmēsim tikai, kā tiesību iedalījums, pēc objektu priekšstatu atšķirības principa, lielā mērā atbilst uzstādītajām prasībām. Tiesisko parādību pamatence/kā zemāk tuvāk aprādīsim/ ir viņu motivējošā un audzinošā funkcija. Laikā atzītu kādu tiesību veidu, kā viņu zinātnisku paveidu ir jāuzrāda, ka normas intelektuālā stūra īpatnības, kas doto tiesisko parādību grupu nošķiro, arī no sevis izsaka kādas raksturīgas tiesību tendences izpausmes un pieliek sevišķas īpašības to motivējošam un pedagogiskam iespaidam.

Ir viegli saskatīt, ka tiesiskām normām, kurās mēs apvienojam vienā grupā pēc viņu objektu priekšstatu identitātes, taisni atbilst šīm prasībām. Tiesību motivējošie iespaidi proti atrodas tiešā atkarībā no tiesisko normu objektu priekšstatu satura. Ja tiesības šo funkciju izpilda ierosinot individuus uz darbībām, kuru veidojumi pilda viņa intelektuāla satura objektu priekšstatu

būtību, tad pats par sevi saprotāms, ka sakarā ar priekšstatu dažādo būtību arī atšķirās no tiesībām izejošie motivāciju iespaidi. Tas pats sakāms par tiesību pedagogiskām funkcijām. Un tādi, taisni aiz pastāvīga sakara starp objektu priekšstatu saturu un tiesību motivācijām, rodas iespēja radīt adekvatas teorijas.

No sacītā kļūst acīm redzama iespējamība radīt teoretisku tiesību paveidu zinātni arī attiecībā uz krimināltiesībām.

Krimināltiesības atšķirās no pārējiem tiesību veidiem, kā jau aizrādīts, taisni caur viņu objektu priekšstatiem piemītošo īpatnējo saturu. Zem krimināltiesībām jāsaprot imperatīvi-atributīvi pārdzīvojumi, kuŗi aicina uz soda pielietošanu deliktu gadījumos, tiesiskas normas, kas regulē represijas. Piederot pie nosacīto hipotētisko normu grupas, krimināltiesības atšķiras no pārējiem šās grupas locekļiem ar to, ka tās prasa sodīšanu par īpatnēju darbību izdarīšanu.

Iepazīsimies ar šo tiesību pamatpazīmēm tuvāki.

Krimināltiesību normu hipotezes/kuŗu parasti krimināltiesībās sauc par dispozīciju/saturs pastāv no noziedzību priekšstatiem, viņu saturs pastāv no priekšstata par ēvīšķi veidotām darbībām, kuŗas pārkāpj tiesības un ir soda juridisks pamats.

Nozieguma būtības noskaidrošanai ir nepieciešami izpētīt prettiesisko darbību būtību un tās viņu īpatnības, kuŗas padara par noziegumiem.

Zem prettiesiskas darbības, no mūsu redzes viedokļa ir jāsaprot darbība, kas izsauc tiesisko emociju neapmierinātību.

Darbība tiek tādos gadījumos atzīta par prettiesisku, kur viņas īpašības ir pretējas priekšstatiem par tiesiski-obligatō-risko izturēšanos. Ievērojot augstāk tēloto tiesību raksturu/tendenci, objektīvicēt cilvēku pārdzīvojumus, tos projecēt ar ārēni/cilvēkiem viņu izturēšanās nesaskaņa ar tiesību prasībām, izliekās kā tīri objektīva kvalitāte. Bet patiesībā arī prettiesiskums nav nekas cits, kā tiesiskās apziņas projekcija - tiesību fantoms. Bez priekšstatu par tiesisko neapmierinātību, tiesību pārkāpumu priekšstatu būtībai vēl pievienojās priekšstati par darbībām kas varētu radīt šādu apmierinātību. Tā var nākt klāt priekšstati par normatīvām realitātēm/gadījumā, ja darbība tiek kvalificēta par prettiesisku, tikai tādēļ, ka to par tādu kvalificē ārējā autoritāte/, priekšstati par relevantiem faktiem/ ja darījums tikai pie sevišķu nosacījumu esamības tiek kvalificēts par prettiesisku/ un subjektu priekšstati/priekšstati par darītāju un cietušo/.

No mūsu redzes viedokļa zem nozieguma jāsapro tādš tiesību pārkāpums, kuŗš rada represīvas emocijas. Pretīm runājot tiesiski-emocionālas psihes prasībām, tiesību pārkāpumi izsauc tiesisko emociju neapmierinātību un "tādiem citu darījumiem attiecībā pret subjektu, kuri pēdējiem izliekas par sliktiem vai kaitīgiem, piemīt tendence izsaukt odiozas, ļaunprātīgas vai atriepības emocijas, t.i. represīva rakstura emocijas reakcijas". Petražickis "Die Theorie des Rechts" I. s. 162/. Lai atšķirtu odiozas emocijas izsauktas ar tiesību pārkāpumiem, no citu kaitīgu parādību pieredzes psihiskiem efektiem, mēs šās emocijas nosauksim par represīvām. Dažas no šām emocijām tiek no sabiedrības oficiāli atzītas un uzskatītas par apmierināšanu pelnošām, /oficiālā tiesību pārkāpuma atzīšana par noziegumu/citām šīs atzīšanas trūkst, tomēr tiesību pārkāpums tikai tad kļūst par noziegumu, kad caur to rodas odiozi-represīvi pārdzīvojumi.

Sodu likuma normu dispozīciju/sankcīju/saturu sastāda sodu priekšstati. Zem soda mēs saprotam darbību, kuŗai piemīt tendence nodarīt ciešanas un kuŗa aiz apziņas, ka kāds ir izdarījis noziegumu un taisni šī nozieguma dēļ, tiek realizēta.

Soda psihiskais avots ir tās represīvās emocijas, kuŗas tiek radītas no nozieguma, un pats sods nav nekas cits, kā no tiesību redzes viedokļa pielaižamā, šo emociju apmierināšana. Ārēji li dzinoties citu odiozu emociju darbībai, sods no tām atšķirās caur to, ka tas rodas kā represīvo emociju iespaids sekas.

Primitīvās kulturas stādijās sods tiek izpildīts tieši no cietušā vai tā piederīgiem. Bet, no vienas puses, represīvās emocijas, kuŗas izsauc noziegums, tiek pārdzīvots netikai tieši no cietušiem, bet gan no, visām tām personām, kuŗas ir nomodā aizkārtas tiesību svētuma apziņa, tad, kamēr no otras puses, nemaz nav vādzīgs priekšs cietušā represīvu nepieciešamības sajūtas apmierinā

šanas, ka cietušais pats vainīgam nodara ļaunumu.

Vainīgā sodīšana no ārpusē stāvošiem ir tāpat spējīga likvidēt cietušā represīvās emocijas, kā viņa paša darbība.

Tādēļ arī represiju realizācija tiek pastāvīgi uzlikta sevišķai iestādei, kura šīs lieta ex officio pārvalda. Bet par soda sociāliem pamatiem tomēr aizvien paliek represīvās emocijas un navis kriminaltiesību pavēles.

Bez valstiskas soda darbības saskaņošanas ar iedzīvotāju emocionālo psihi, neviena soda sistēma nevar ilgi pastāvēt.

Gadījumos, kad soda izpildīšana tiek uzlikta sevišķām personām, kas darbojas ex officio, represija realizācija pieņem tik regulāru un metodisku raksturu, ka nupat aprādītā sakarībā starp sodu un pilsoņu represīvām emocijām, pilnīgi zaudē savu atklātību. Visas cilvēku vajadzības, kurām ir nodrošināta pastāvīga un droša apmierināšana, zaudē savu spēku un asumu un to pārdzīvojumu, tā pat beidz vērst uzmanību uz sevi, kā vajadzība pēc gaisa, kurā elpošana un dzīvojam.

Šais gadījumos sabiedrība domā, ka viņi izturās pilnīgi vienaldzīgi pret soda organu darbību un domā ka represiju realizācija norisinās pilnīgi neatkarīgi no pilsoņu represiju tieksmēm. Tomēr tāda sabiedrības vienaldzība pret sodu ir tikai iluzija. Ko līdz valsts soda darbība zem kāda satricinājuma iespaids, kā p.p. revolūcija, valsts apsvēruma mēģinājumu u.t.t. iespaids, zaudē savu regulāro raksturu un noziegumi paliek nesodīti, sabiedrība vētrains un ar lielu intensivitāti pārdzīvo represīvās emocijas un iedzīvotāji pielieto pie delikventa lincu/paš/tiesu.

Šo pašu iespaidu uz pūli atstāj tieša no krāpnieku izdarītās noziedzības novērošana, pie kam tādos gadījumos tas aizvien ir gatavs delikventu nolincot.

Sods ir kriminaltiesību aktīvs objekts, t.i. darbība, kurā izvešanu uzdod šīs tiesības. Šo tiesību pasīvais objekts, t.i. darbība, kurā izpildīšanu kriminaltiesības prasa no delikventa ir soda iziešana, sava likteņa panešana bez kurnēšanas, bez pretosānās.

TIESĪBU KAUZĀLĀS TENDENCES VISPĀRI UN KRIMINALTIESĪBU

SEVIŠKI.

Tādējādi tiesību daba vispār un kriminaltiesību sevišķi, izrādās par īpašām psihologiskām parādībām sui generis. Mums vajadzētu uzskatīt pie šī jautājuma atrisināšanas lai noskaidrotu tiesību dabu, kā sevišķu parādību klasi, ka esamības veidu un lai izskaidrotu dažādību starp pieejām pie tiesībām no normatīva jeb tiesību politiskā viedokļa. No sacītā ir redzams, cik daudz cilvēckas pārliecības/ticība par tiesību objektīvo dabu, ticība par to ka tiesības ārēji saista cilvēka personību/ar to tiek iznīcinātas. Šīs pārliecības izrādās tikai par fantāzijas tēliem, kas nasacīti no tiesību psihiskās dabas īpatnības. Daudz kas no tā, ko parasti uzskata par tiesību objektīvu sastāvdaļu, izrādās pie teoretiskas pieejas par īpatnējiem optiskiem maldiem, kuri ir nepieciešami, lai uzturētu iedzīvotājos tiesību cieņu un kurš tādēļ zinātnē pat grūti saskatāms. Bet blakus tādiem iznīcinošiem tiesību teoretiskās analīzes rezultātiem, rodas arī pozitīvi sasniegumi, kuri mums dod jaunas atziņas par tiesībām, kurās paliek apslēptas to skatītiem, kuri tiesības pēta tikai no normatīva vai dogmatiska redzes viedokļa.

Teoretiskā tiesību izpētīšana dod mums iespēju noskaidrot viņu sociālās dzīves faktora nozīmi un to uzskatīt kā parādību šķiru kurai piemīt īpašas kauzālas tendences. Ja mēs tiesības apskatām no šī redzes viedokļa, mēs redzam to patieso sabiedrisko nozīmi, kurā bieži arī asi atšķiras no parastiem uzskatiem par viņu nozīmi, pie kam tā parādās neatkarīgi no tā vai cilvēki to apziņas vai nē.

Lai saprastu kādu iespaidu tiesības atstāj uz sabiedrisko dzīvi, mums vēl jāatgriežas pie starpības kāda pastāv starp cilvēku un sabiedrisko dzīvnieku psihi. Kā jau minēts dzīvnieku uzvešanās notiek tikai viņu brīvās emocionālās tieksmes; cilvēku uzvešanos pašos svarīgākos gadījumos nosaka nevis šāda tieksmes kuras izjūt kā lekšķīgus pamudinājumus uz zināmu rīcību, bet se -

višķi faktori. Tos cilvēki izjūt kā pamaudinājumus, kas nāk no ārienes, un kas tos piespiež saskaņot savas tieksmes ar ārpusaul-les apstākļiem. Sakarā ar to, kad dzīvnieki nonāk kaut kādā stāvoklī, kurā viņiem sociāli = noderīgi jāuzvedas, viņi savu uzveša- nos izjūt kā dabisku tieksmju izpausmi; šis uzvešanās priekšstati viņos radās paši no sevis. Cilvēkiem turpretī nav nekādu tieks- mju uz sociāli-noderīgu uzvešanos. Tādēļ attiecīgos gadījumos sociāli=nepieciešamas uzvešanās priekšstati viņos paši no sevis neparādās, bet tie ievēdami viņu psihē no ārienes, ir nepiecieša- mi sevišķi līdzekļi, lai cilvēki zinātu kāda uzvešanās dzīves da- žādos gadījumos ir sociāli nepieciešama. Krasi atšķiras arī cil- vēku un dzīvnieku izturēšanās pret sociāli nepieciešamas uzveša- nās priekšstatiem. Dzīvnieki uz tiem skatas kā uz patīkamas, pa- šas par sevi vēlamās uzvešanās projektiem, bet cilvēki - kā uz darbības normu, kas tiem nav vēlama bez uzvelta no ārienes pamata. var teikt, ka cilvēku uzvešanos noteic prasības; tā ir pirmā rakst- turīga pazīme tiem uzvešanās faktoriem, kas darbojas cilvēku vi- dū.

Otra cilvēku uzvešanās faktoru raksturīga pazīme ir tā, ka šos faktorus cilvēki izjūt kā spiedienu uz savu psihisku darbī- bu. Dzīvei nepieciešamo uzvešanos cilvēki uzskata kā apkārtnes prasību produktu. Tādēļ viņi to dabīgi nevar uzskatīt par kaut ko tādu, kas būtu vēlama pats par sevi nemot. Cilvēki uzvedas attiecīgi tikai zem sevišķu motīvu spriediena; tos speciāli ievēd viņu psihē dzīvei nepieciešamas rīcības realizācijas nodrošinā- sanai. Šie motīvi nav cilvēku psihes brīvas dzīves produkti. Sakarā ar to, cilvēki tos izjūt kā spiedienu uz savu gara noska- nojumu, uz savām tieksmēm. Šie motīvi psihes impulsīvā laukā ir to efektu korrelāts, kurus intelektuālas psihes laukā izsauc prasības.

Tādējādi sociālās uzvešanās faktoru sastāvā var izšķirt di- vus elementus: prasības un spiedienu. Sociālie faktori izsauc sociāli nepieciešamu rīcību, uz kuru cilvēki dabiski nav noskaņoti; viņi iedarbojas uz cilvēkiem tā, kā no vienas puses pamudina ta- nīs priekšstatus par nepieciešamību zināmā kārtā uzvesties, bet no otras puses modina cilvēku apziņas motīvus, kas darbojas par labu šādas uzvešanās realizācijai.

Kā tika augšā minēts, tiesības vienmēr prasa no cilvēkiem rī- cību, kuras realizācijai cilvēku psihē nav dabisku motīvu. Tomēr, dažādos normu iedarbības gadījumos, cilvēku dabiskās psihes izturē- šanās pret prasamo uzvešanos var būt dažāda. Dažos gadījumos cil- vēkiem netikai nebūtu bijis iespējams izvest attiecīgu rīcību bez tiesību spriediena, bet viņi pat par to nebūtu domājuši, šādos ga- dījumos cilvēkiem vispārī trūkst apziņa par attiecīgas rīcības ne- pieciešamību sabiedrības vai viņas locekļu labuma nodrošināšanai; šis rīcības nozīme plāšām tautas masām tad absolūti nesaprotāma. Bet ir arī citi gadījumi; tad cilvēku psihē arī nav dabisku pa- mudinājumu, kas būtu spējīgi patiesības nodrošināt tiesību prasības rīcības realizāciju; tomēr šais gadījumos cilvēku psihē pret at- tiecīgu rīcību nepaliek pavisam vienaldzīga. Cilvēki apzinās, ka uzvešanās, kuras pildīšanu prasa tiesības ir tāda, kurai noteikta nozīme dzīvē, ka tā būtu jāuzvedas pavisam neatkarīgi no tā vai tiesības to prasa, vai nē. Citiem vārdiem šais gadījumos cilvēkos ir arī dabiskās tieksmes izpildīt no tiesībām priekšā rakstīto rīcību, kaut arī šis tieksmes nav arī pietiekoši stipras lai nodro- šinātu sabiedrībai šīs rīcības patiesu realizāciju. Un lūk, šī starpība cilvēku dabiskā izturēšanās pret tiesību prasīto uzveša- nos, arī nosaka starpību to un šo normu darbības sekās.

Tanīs gadījumos, kad tiesību prasītā uzvešanās sastop tau- tas masās saprasanu vai bauda viņas līdzjūtību, tad, kā tiesību ie- darbības rezultāts izceļas ļoti svarīgas pārmaiņas tautas rakstu- rā. Katrā šāda normu veida iedarbības gadījumā līdz ar prasības uzvešanās izpildīšanu no pilsoņu puses, notiek vēl vingrinājums pil- soņu dabiskām tieksmēm uz attiecīgas rīcības realizāciju; jo katra šo tieksmju realizācija tās stiprina. Kad tiek realizēta no cil- vēka par nepieciešamu atzīta uzvešanās tad tas atstāj tādu ie- spaidu, ka izgaist dažādi šķēršļi, kuri likās cilvēkam stāvam uz ce- ļa šai realizācijai, tiek likvidēta indivīda nēnoteiktība viņa cen- sanās uzskatīt par grūtu vai nepildāmu to lietu, ko viņš atzīst par nepieciešamu. Tiesību spiediens tāda kārtā ar katru reizi iz- tīru lauku sociāli-derīgu dabisku cilvēku tieksmju attīstībai un

tādējādi vareni maina arī viņu raksturu. Turpretim tanīs gadījumos, kad tiesību prasīto uzvešanos pilsoņu dabiskā psihe neatzīst par nepieciešamu, tad sekmīgai normu iedarbībai seko tikai motivācijas efekts: pilsoņi, padodāmie tiesībām, izpilda prasāmo uzvešanos; tomēr šīs normas, neatrodz nekādu atbalsi tautas dvēselē, nevar mainīt arī tautas raksturu vai audzināt cilvēci.

Tādējādi tanī laikā, kad vienām normām piemīt īpašība netikai radīt pilsoņu uzvešanos, bet arī viņus audzināt, tad citām normām pēdējās īpašības nav. Šo starpību sekās noteic tas apstāklis, ka tiesību audzinošie efekti vispārī nav tiesību specifiska tendence. Tiesības var mainīt cilvēku raksturu tik tālu, cik tālu šī rakstura atsevišķi elementi stājas sadarbībā ar tiesību normām, cik tālu tiesībām izdodas pamudināt cilvēku dabiskās tieksmes uz sadarbību ar sevi. Tomēr tiesību līdzdalība šai gadījumā arī aprobežojas tikai ar to, ka tiesības uzbudina dažus cilvēka dvēseles elementus uz darbību un vingrināšanu; attīstas attiecīgās cilvēku tieksmes jau pašas no sevi. Bet kādēļ tad tiesību normas neprasa vienmēr tikai tādu uzvešanos, kāda tautai saprotāma un kuŗu viņa pati atzīst par sabiedrībai nepieciešamu? Kādēļ tiesības bieži prasa tautas masām vienlīdzīgu un nesaprotāmu aktu realizāciju? Uz šiem jautājumiem jādod sekoša atbilde. Tautu priekšā pacelas nereti tādi uzdevumi, kuŗi atrisināšanai ir nepieciešama rīcība, kas krasi atšķiras no pilsoņu parastās uzvešanās. Tiesības kas saskaņo pilsoņu uzvešanos ar sabiedriskām vajadzībām, šādos gadījumos, pats par sevi saprotams, sāk cilvēkiem uzstādīt prasības: izpildīt šo jaunu, viņiem līdz šim nepazīstamu rīcību. Saprotāms tomēr arī, ka šai rīcībai sabiedrībā nekādas popularitātes nav; tādēļ jaunas normas gūst iespēju iespaidot tautu tikai motivācijas, bet ne paldagogiskā ziņā.

TIESĪBU VĒSTURISKIE LIKTENI.

Tiesību normu dažādas attiecības pret cilvēku dabisko psihi atstāj izšķirošu iespaidu arī uz šo normu likteni laikā – minētā starpība noteic arī attiecīgo normu vēsturi. Kā tas viegli ir izredzāms no augšā sacītā tiesību normu rakstura un dabaskatrā dotā gadījumā nosaka divi apstākļi. No vienas puses tas ir to uzdevumu saturs, kas stāv cilvēku sabiedrības priekšā, bet no otras – tā ir tā pakāpe, uz kuras dotā gadījumā stāv cilvēku dabiskas psiķes nepiemērotība nupat minēto uzdevumu realizācijai. Dabiski, ka arī tiesību normu saturam jāmainās saskaņā ar pārmaiņām vienā vai otrā faktorā. Kas attiecas uz sabiedrības uzdevumu saturu tad viņš nereti veselus gadusimtus paliek bez pārmaiņām. Tā, ja mēs piemēra pēc nemsim cilvēku ētisku uzdevumu saturu, tad mēs pārlicināsimies ka viņš pa visu cilvēces vēstures laiku gan drīz nemaz nav mainījies. Pavisam kas cits ir tā pakāpe, tas līmenis uz kura atrodas cilvēku nepiemērotība sabiedriskai dzīvei! Kā mēs nupat redzējām, tiesības iedarbībā uz sabiedrību nereti maina cilvēku dabisko tieksmju saturu, tuvinot to pamazām tiesību prasību saturam. Bet tā kā tiesību prasības atspoguļo sabiedriskus uzdevumus un izved tos dzīvē, tad arī attiecīgas pārmaiņas cilvēku psiķē nenozīmē neko citu, kā taisni piemērotības paaugstināšanu sabiedrisku uzdevumu realizācijai. Bet kā jau tika norādīts, cilvēku piemērotības paaugstināšana sabiedriskai dzīvei, neizbēgami liek arī tiesības mainīt savu normu saturu, pielāgojot pēdējo cilvēku jaunajam kultūras līmenim, kas atšķiras no agrākā. Katrā tiesību audzinošā iespaيدا izpausme tādā kārtā ir par iemeslu pārmaiņām tiesību saturā, bet tanīs gadījumos, kad tiesības atstāj savu iespaidu uz masām sistemātiski, pakāpeniski mainot noteiktā virzienā viņu tieksmju saturu, tad tiesību audzinošais iespaids pārvēršas par tiesību attīstības faktoru tautas vēsturē. Tādā kārtā iepazīšanās ar tiesību psiķisku dabu un viņu audzinošu iespaidu uz tautas dvēseli apgaismo arī tiesību vēsturiskos liktenus: mēs redzam, ka pateicoties tiesību audzinošai darbībai vēsturē katrā ziņā jānotiek arī tiesību attīstībai. Bet no tā tūlīn seko arī vēl cits noteikums: tiesību attīstība nemaz nav šā sociālā faktora vēsturisko likteņu vienīgā forma. Tiesības attīstās vēsturē tikai, tiklīdz cik tālu viņas atstāj uz cilvēkiem audzinošu iespaidu, bet viņas šo iespaidu, kā mēs redzējām, at-

stāj nevienmēr. Tanīs gadījumos, kad tiesību prasības pārāk kra-
si atšķiras no pilsoņu dabiskām tieksmēm, tiesības nekādu audzino-
šu iespaidu uz viņiem neatstāj. Saskaņā ar to ļoti daudzos gadi-
jumos arī tiesības vēsturē netikai neattīstas, bet pat vispārī ne-
mainās, un viņu vēsturiskais liktenis ir nekustīgs stāvoklis vai
stingums. Tādēļ raksturojot tiesību vēsturisko likteni ir jāsa-
ka, ka viņš var būt divējāds: vienos gadījumos, tiesību sistēma
līdz ar vēstures gaitu nepārtraukti attīstās; citos gadījumos
tiesību sistēma paliek bez pārmaiņām gadusimtenus un pat gadu
tūkstošus.

TIESĪBU VĒSTURISKIE LIKTENI PROGRESĪVA TIPI SABIEDRĪBĀS

Tiesību vēsturiskie likteni sabiedrībās ar apstājušos tiesī-
bu attīstību rada veselu virkni interesantu socioloģijas problē-
mu, kuru būtībai tomēr šai kursā mēs nevaram pieskārties. Sa-
biedrības tipsīpatnējs galvenām kārtām senajām tautām
vai arī tautām, kas dzīvo ārpus Eiropas civilizācijas robežām.
Eiropas tiesību politiķiem šis tips nav sevišķi interesants. Jau-
nās Eiropas tautas savā masā pieder pie progresīvu tautu grupas
un, saskaņā ar to, viņu tiesību vēsturisko likteņu izpratnei jāie-
pazīstas ar tiesību likumiem viņu vēsturiskas attīstības procesā.
Šo likumu būtība ir ārkārtīgi sarežģīta un pie viņas apskatī-
šanas mums tāpat arī jāpakaļvejas.

Tām normām, kas nodrošina cilvēka rakstura attīstību ir ievē-
rojamas priekšrocības, salīdzinot ar normām, kas uz cilvēkiem at-
stāj motivācijas iespaidu vien. Sakarā ar to, sabiedrība visos
iespējamos gadījumos tur par labāku lietot otrās grupas normas.
Šīs grupas normu lietošana no sociālā viedokļa ir labāka tādēļ,
ka viņa izsauc cilvēku sociāli derīgu dabisku tieksmju vingrinā-
šanu; šis apstāklis palielina sabiedrībā spēkā esošo sociāli de-
rīgas uzvešanas faktoru skaitu; bez tam, kas vēl svarīgāk, šī vin-
grināšana pamazām atvieto mazāk drošus sociāli derīgas uzvešanas
faktorus ar citiem, daudz drošākiem faktoriem: darbība, kas ir cil-
vēku dabisku tieksmju iznaudums, vienmēr tiek kārtīgāki un sting-
rāki izpildīta nekā darbība, kuru izsauc tikai apziņa par tās juri-
disku obligatoriskumu. Šādas tiesību radīšanas metodes pieņemšana
tomēr ir saistīta arī ar zināmām neērtībām. Tiesību sistēma, kas
nostājās uz šāda ceļa ir spiesta nepārtraukti uzturēt sakaru
starp normām un dabiskām tieksmēm, kā arī spiesta novērst faktorus,
kas varētu minēto tieksmju attīstību kavēt. Bet tad liek atteik-
ties no sociālo uzdevumu izvešanas vēlāmā apjomā. Tiesības,
kam rūp tautas kultūras attīstība, bieži nevar uzstādīt pilsoņiem
prasības, kas atbilstu sociālām vajadzībām, tādēļ, ka šādas prasī-
bas tautai nebūtu saprotāmas, bet ir spiestas aprobežoties ar pra-
sībām, kas jau plašākām sabiedrības aprindām ir saprotāmas. No
otras puses šīs tiesības nevar nodrošināt arī savas ļoti pieticī-
gas prasības ar vajadzīgu spiedienu pakāpi, t. i. tādu spiedienu,
kas nodrošinātu šo normu ievērošanu no tautas vairākuma. Tādā
objektīvi nepieciešama spiediena mēra noteiksana izsauktu sasutu-
mu pilsoņos, kas šo normu pārkāpšanu vēl uzskata par sīku pārkā-
pumu, un iznīcinātu viņu līdzjutību tiesiskajam režimam.
Šo apstākļu dēļ prasību pieticība un spiediena vājums ir raksturī-
gi normām, kas ievestas lai sekmētu tautas kultūras attīstību.
Saprotāms arī, ka tamlīdzīgš režīms vāsmaz savas darbības pirmā-
jās stādījās, nemaz nenodrošina sabiedrība visu to uzvešanu, ku-
ra pirmajai objektīvi būtu nepieciešama. Saprotāms, tomēr, ka tā-
da tiesību normu izturēšanās pret sabiedriskām vajadzībām pie do-
tās tiesību radīšanas sistēmas nemaz nav pastāvīga. Kā jau tika
minēts, prasību tuvums cilvēku dabiskajām tieksmēm un spiediena
nālies apmērs par labu prasību izpildīšanai dod pamatu cilvēku
dabisko tieksmju attīstībai tiesību prasībām atbilstošā virzienā
un, tā tad arī tautas kultūras paaugstināšanai. Pēdējais apstāk-
lis atļauj tiesībām griezties pie cilvēkiem jau arī ar plašākām
prasībām un paaugstināt savu spriedienupar labu viņu pildīšanai
u. t. t. kamēr neatnāk moments, kad prasības kļūst sabiedrības vāja-
dzībām adekvātas, bet spiediens iegūst enerģiju, kas pietiekosa

pilsoņu vairākuma pamudināšanai ievērot tiesību normas.

Prasību attīstība šai virzienā pabeidzas tikai tad, kad viņu saturs kļūst adekvāts tai sabiedriskai vajadzībai, kuras apmierināšanai viņi kalpo. Spiediena attīstība beidzas tad, kad viņš, kopā ar vairāk attīstītām dabiskām tieksmēm noved pie atsacīšanās no noziegumiem, kļūst pietiekoši varens lai nodrošinātu pilsoņu vairākuma atturēšanos no noziegumu izdarīšanas. Galu galā tādu tiesību prasības, kas dibinās uz tautas masu līdzjūtību, nonāk tādā harmonijā ar tekoša momenta vajadzīgām, kādā ar šīm atrodas normas, kuras nemaz nerēķinās ar cilvēku dabiskām tieksmēm. Tomēr pirmā tipa normu vēsturiska likteņa īpatnība nemaz nezaudē savu nozīmi un pie viņas noteiktā raksturojuma mums arī jāapstājas.

Tātad, normas, kas nodomātas tūlītējai un pilnīgai sabiedrisku vajadzību nodrošināšanai, tiek tūlīt ieviestas savā pilnā apmērā; turpretim normas kas rēķinājas netikai ar sabiedrības vajadzību saturu, bet arī ar cilvēku gatavību prasību realizēšanai, tiek ieviestas pilnā apmērā tikai pakāpeniski, parasti paiet ļoti liels laika sprādis kamēr viņas sāk darboties savā pilnā apjomā. Sakarā ar to normu otrās grupas vēsturē var izšķirt divas attīstības stādijas: sagatavošanās stādiju un galīgu stādiju. Pirmajā stādijā normu nozīme pastāv ne tikai daudz lēnāk, lai nodrošinātu sabiedrībai viņas locekļu zināmu darbību, kā lai popularizētu normas, kas šo darbību izsauc. Šāda popularizācija norisinās tādā garā, ka normu prasības un spiediens tiek tuvināti pilsoņu dabisko tieksmju pakāpei un pamazām tiek mainīti saskanā ar šo tieksmju attīstību. Saprotāms, ar laiku normas iegūst vienmēr vairāk reālu faktoru nozīmi sabiedriskā dzīvē un jau šāda sagatavošanas perioda laikā ievērojami veicina sabiedrības dzīves normālu gaitu. Tomēr tiesības principiēli arī šai laikā neizlaiž no acīm augšā minēto normu popularizācijas uzdevumu. Tikai no tā momenta kad parādās prasību un spiediena adekvatitāte sabiedriskajām vajadzībām, iestājas tas moments kurā normas galīgi stājas darbā, zūd viņu popularizācijas uzdevums tautā un par vienīgu tiesību uzdevumu kļūst šo normu darbības spēka nodrošināšana sabiedrībā.

Kāds tad kļūst tiesību normu liktenis šajā viņu eksistences galīgā periodā? Šai laikā tiesību prasību saturs kļūst adekvāts sabiedriskām vajadzībām. To ievērojot prasības šai laikmetā vairs neattīstās. Pavisam kas cits jāsaka par spiediena liktenis šis spiediens arī normu galīgā darbības periodā turpina pārciest ļoti ievērojamas pārmaiņas. Lai noskaidrotu tiesību spiediena likteni šai laikā ir jāizšķir divas tiesību normu darbības nodrošināšanas formas. Dažos gadījumos tiesības, nosakot zināmas prasības, uztur viņu pildīšanu vienmēr ar vienu un to pašu spiedienu piespiežot cilvēkus pildīt šīs prasības visos gadījumos ar vienādu enerģijas mēru. Turpretim ir arī citi gadījumi, kurus tiesības rēķinājas ar to, ka cilvēkiem ir dažādas pakāpes spējām izpildīt dažādu rīcību; šīs gadījumos tiesības pamudina izpildīt vienas un tās pašas prasības - dažādos gadījumos - dažādi: tad, kad cilvēku dabiskā gatavība izpildīt prasāmo ir ievērojāmāka, tiesības nosaka tā realizācijai stiprāku spiedienu, turpretim, kad cilvēku dabiska gatavība uz to ir mazāka, tiesības pielieto tai pašā virzienā mazāku spiedienu! Un lūk, tānīs gadījumos, kad tiesību spiediens ir vienāds visos zināmu prasību uzstādīšanas gadījumos, tad notiek sekošais: pēc tam, kad normu saturs sāk sakrist ar sabiedriskām vajadzībām, šis spiediens sāk krist; tas izskaidrojams ar to, ka pēc prasību stabilizēšanās, kad cilvēku dabiskas tieksmes turpina attīstīties to spēku starpā, kas noteic cilvēka uzvešanos, tiesību spiedienam sāk krist vienmēr mazāka nozīme. Citādi ir gadījumos, kad tiesības zināmu prasību izpildīšanai pielieto dažādu spiediena enerģiju tad, pēc minēto prasību stabilizēšanās, pazeminās tikai maksimālais spiediens, kas lietots šo prasību realizācijai par labu. Turpretim minimālais spiediens turpina augt arī pēc šo prasību stabilizēšanās, kamēr savā enerģijā nenolidzināsies ar šo prasību pildīšanai pielietotu maksimālo spiedienu. Pēc tam sāk krist arī šā veida spiediens, kas tagad jau organiski saistās ar maksimālo spiedienu prasību realizācijai par labu un pilnīgi seko šā spiediena liktenim.

Tiesību normu vēstures beigu moments ir pilnīga no viņiem iz-
ejojā spiediena iznīcināšana un pašas normas, kā cilvēka uzvešanās

faktora likvidācija. Kā tika augšā norādīts, vispārīgas visas tiesību normas ir tikai korektīvas tam apstāklim, ka cilvēki ir nepielāgoti sabiedriskai dzīvei; šīm normām ir sociāla nozīme tikai tik tālu, cik tālu cilvēki attiecīgi dzīvei nav pielāgoti. Bet, kā mēs nupat redzējām, tiesību normas parasti netikai pamudina cilvēkus izpildīt viņu prasības, bet pabalsta arī cilvēku dabiskās tieksmes realizēt prasāmo uzvešanos. Un lūk, kad cilvēku dabiskās tieksmes zināmā laukā sasniedz tādu attīstības pakāpi, ka kļūst spējīgi garantēt sabiedrībai pilsonu noteiktu darbību, tad tiek likvidētas normas, kas agrāk pārņēma rūpes pamudināt cilvēkus uz attiecīgu darbību.

Tā tad, tiesības savā attīstībā pārmainās ne vienmēr vienā un tajā pašā virzienā, bet izriet divas savā būtībā dažādās stādijas. Pirmajā no viņām notiek prasību paplašināšana un tiesību spiediena paaugstināšana; otrajā - tiesību prasības paliek nemainīgas, bet viņu spiediens pamazām atslābst. Mums tagad sīkāk jāapskata to pārmaiņu būtība, kas notiek ar tiesībām katrā no šīm abām stādijām.

Pirmajā stādijā - periodā, kurā aug tiesību nozīme sabiedriskā dzīvē - kā mēs jau norādījām, notiek vispirms tiesību prasību paplašināšana. Šī paplašināšana izpaudās divās formās. No vienas puses, samērā ar vēstures gaitu, pakāpeniski paplašinās tiesību prasības sociālās uzvešanās destinatāru aprindās. Agro laikmetu tiesības raksta priekšā izpildīt zināmu darbību tikai attiecībā pret saurām personu aprindām, piem. tikai attiecībā pret relatīvi mazo gintu grupu locekļiem. Vēlāko laikmetu tiesības prasa šīs darbības izpildīšanu arī attiecībā pret cilvēku miljoniem un dažreiz pat attiecībā pret ikkuru cilvēku. No otras puses pakāpeniski paplašinās arī obligatoriskās uzvešanās apmērs. Senās tiesības prasa no cilvēkiem nelielas pūles darbībā kopejam labumam. Jau nāko laikmetu tiesības piespiež pielikt kopējiem labumiem jau daudz lielākas pūles. Bez tam, šai normu attīstības periodā, paralēli tiesību prasību paplašināšanai, notiek arī tiesību spiediena paaugstināšana. Atšķirībā no pirmā, nupar raksturotā procesa, tiesību spiediena paaugstināšanas process izrādas ārkārtīgi sarežģīts un bez speciāliem paskaidrojumiem nemaz nav saprotāms:

Kā jau tika norādīts, sabiedriskās dzīves pamatfaktori ir tiesību pārdzīvojumi (emocijas) jeb tiesības. Viņas rada sociāli nepieciešamas uzvešanās programmas un, līdz ar to, cenšas ieviest cilvēku dvēselēs motīvus, kas nodrošinātu šīs programmas realizācijai. Šā mērķa sasniegšanai motīviem jāizdara attiecīgs spiediens uz cilvēku nepielāgotu psihi. Pasiem tiesību pārdzīvojumiem piemīt spēks izdarīt šādu spiedienu, viņi paši var būt par motīvu tiesību prasību izpildīšanai. Tomēr šā motīva spēks, tiesību pārdzīvojumiem tikai parādoties, vēl nav pietiekoss, lai nodrošinātu tiesību prasību ievērošanu. Tādēļ vajadzīga spiediena radīšanai sabiedrība spiesta meklēt tiesībām sabiedrotos; viņa šādus atrod dažādos cilvēku dabiskos pārdzīvojumos (bailes, savtība un tml.), kuri dod vajadzīgus motīvus, būdami uzbudināti ar attiecīgu dažādu līdzekļu (sodi, balvas un tml.) pielietošanas perspektīvam, pie kam šos līdzekļus noteic tiesības. Aiz zemāk aprādītiem iemesliem sabiedrība dažādos laikmetos ķeras pie dažādām motīvu grupām. Atkarībā no tā, kādas motīvu grupas sabiedrība izmanto vajadzīga spiediena izvešanai, mēs varam runāt par dažādām motivācijas sistēmām, pie kušu apskatīšana mums tūlī arī būs jāpakavējas.

Laikmetos, kušos cilvēki sevišķi nepielāgoti sabiedriskai dzīvei, kad viņu dvēseles no vienas puses sabiedrībai derīgi uzvešanai kaitīgi pārdzīvojumi sevišķi stipri, bet derīgi uzvešanai par labu runājošie motīvi gandrīz nemaz nav attīstījušies, sabiedrība nodrošina tiesību normu ievērošanu ar to saucāmo tiesību aizbildnības sistēmu. Šī sistēma raksturīga ar to, ka visa sabiedrība tiek sadalīta divās pēc lieluma nevienādās grupās: pavēļu devējos un pavēļu izpildītājos. Sabiedrība piešķir tiesības nodomāt vajadzīgo rīcību, noteikt viņas raksturu un īpašības - tikai pavēļu devējiem; tikai viņi dod priekšrakstus šīs rīcības realizēšanai un viņiem ir dota iespēja ar fizisku spaidu palīdzību piespiest visus padotos izpildīt dotās pavēles. Pavēļu izpildītāju plašām masām nemaz nav atlauts pārdomāt vai apspriest savas darbības programmu, bet viņām nēntas arī rūpes par šādas programmas uzstādīšanu. Viņu vienīgais pienākums - izpildīt dotās pavēles spiediens šai gadījumā ļoti rupjš - pavēļu izpildītāju dvēselēs

tiek modināta tikai pašu elementārāko motīvu grupa: pavēle katrā ziņā jāizpilda, jo citādi sekos fiziskie spaidi, kas piespiedīs to tā kā tā izpildīt. Ar to pilnīgi tiek novērsti visi dabiskie motīvi, kas varētu pretoties pavēles, prasītas rīcības realizācijai: pretošanās fiziska neiespējamība izslēdz pat domu par kādu pretošanos. Tādēļ ir izslēgta katra dabiska izturēšanās pret prasāmo rīcību, un viņa paliek sveša cilvēku pārdzīvojumiem.

Cilvēku kultūras attīstības tālākie panākumi noved pie jaunām pārmaiņām tānīs līdzekļos, kas pamudina cilvēkus uzvesties sociāli nepieciešami. Sabiedriski kaitīgo tieksmju enerģijas krišana atļauj sociālās uzvešanas faktoriem ķerties pie augstākas šķiras motivācijas līdzekļiem.

Ievērojot cilvēku kulturālos panākumus, sociālie faktori vairs nenodarbojas ar to ka novērš kaitīgos motīvus, neļauj viņiem pat parādīties, bet aprobežojas ar minēto motīvu apspiešanu, nostādot viņiem citus motīvus pretīm.

Tiesības paziņo ka katra persona, kas pārkāps tiesību normu, tiks sodīta. Soda perspektīva izsauc bailes, kuras arī palīdz apspiest noziedzīgos motīvus.

Cilvēku kultūras tālāka paaugstināšana noved pie jaunām pārmaiņām tiesību motivācijas sistēmā. Tāpat kā agrāk tiesības pārvalda cilvēku uzvešanos tikai apspiežot viņu dabiskos motīvus, tomēr šī apspiešana tagad notiek citā formā. Agrāk sociāli kaitīgām tieksmēm stādīja pretīm citas mākslīgi izsauktas dabiskas tieksmes (bailes, savtību un tml.) Ar kultūras attīstības panākumiem pietiekošu spēku iegūst pašu tiesību pārdzīvojumu partie motīvi - specifiskais tiesību motīvs, kurū sabiedrība tagad dziedot sekmīgi var izmantot spiediena izvešanai. Sociālā uzvešanās tad dabū patstāvīgu tikai no sevis atkarīgu, tikai priekš sevis eksistējošu raksturu, viņas pildīšana kļūst par indivīda pilsoniskas pašcieņas izturēšanās priekšnoteikumu, bet nevis par kādu labumu iegūšanas vai ļaunuma izbēgšanas nosacījumu. Apspiežot motīvus, kas pamudina uz tiesību par kāpsanu, tiesiskie pārdzīvojumi iedarbojas ar sodu draudiem, bet viņi sasniedz tos pašus rezultātus mazāk apgrūtinot cilvēku dabiskas tieksmes. Cilvēki izjūt soda bailes kā ārējus spaidus, kā spiedienu, kas izriet no citiem un kas ierobežo viņu vēlēšanās. Tiesību motīvi iedarbojas citādi: viņus pārdzīvo kā sirdsapziņas prasības, kurū apmierināšana ir nepieciešama paša dvēseles (sal. sirdsapziņas mokas viņas prasības neizpildot!)

Sakarā ar šo motīvu cīņu ar dabiskām tieksmēm izjūt mazāk sāpīgi. Šo motivāciju, kas iespaido cilvēku uzvešanos vienīgi ar tiesību motīvu palīdzību, var nosaukt par specifisku tiesību motivāciju.

Tāpat kā augšā apskatītie spiediena līdzekļi līdz ar savu attīstību, sagatavoja savu pašu atvietošanu ar citiem cēlākiem motivācijas līdzekļiem, padarot cilvēkus spējīgākus uzvesties sociāli derīgi un pamazinot viņu neapmierī, tā arī tiesībām, kā sociālās uzvešanās motīviem, bij pamazām pašām jāiet pie savas atcelšanas. Tiesām, cilvēces attīstības tālākā gaitā tiesības zaudē tā universālā motīva nozīmi kāds tām bij agrāk. Viņu vietā nāk citas, augstākas motivācijas sistēmas, kurū dabas saprašana jāievēro sekosais.

Cilvēku nepiemērotībai sabiedriskai dzīvei kas noved pie sociālās uzvešanas faktoru izcelšanās, kā tas no sacītā redzāms, ir divejāds raksturs. No vienas puses cilvēki savu vajadzību apmierināšanai pielieto tādus līdzekļus, kas kaitīgi sabiedrības dzīvei visumā. No otrās puses cilvēkiem nepatīk izpildīt to rīcību, kas sabiedriskai dzīvei ir nepieciešama. Sakarā ar to, sociālās uzvešanas faktoru uzdevumi arī ir divejādi. No vienas puses viņiem jāapspiež un jāizskauž cilvēku sabiedriskai dzīvei kaitīgas tieksmes, bet otras - bij jālestāda un jāstiprina motīvi, kurū cilvēkiem trūkst, bet kas nepieciešami viņu eksistencel sabiedrībā.

Visā cilvēku vēsturē sociālās uzvešanas faktori arī pilda šo savu divejādu uzdevumu, vājinādami cilvēku sabiedriskai dzīvei kaitīgas tieksmes un attīstīdami viņu sociāli derīgas tieksmes. Tomēr šie uzdevumi pēs savas būtības daļādi; tādēļ arī viņu atrisināšanas temps nebij vānāds. Vieglis uzdevums ir kaitīgo tieksmju likvidācija; viņa arī norisinās ātrāk; jauno raksturo īpašību nodibināšana ir turpretīm ilgstošāks process un galīdzinot ar pirmo, kavējas. Sakarā ar to pirmā uzdevuma atrisināšana - so-

ciālai dzīvei kaitīgo tieksmju novēršana - prasīja mazāku sēriju motivācijas līdzekļu nekā otrā uzdevuma atrisināšana.

Šis apstāklis arī jāņem vērā apskatot vēsturisko spiediena līdzekļu maiņu.

Cīņas laukā ar sociāli kaitīgiem motīviem šo līdzekļu dažādas pakāpes beidzas ar specifiski tiesiskiem iespied līdzekļiem. Šie līdzekļi ir pati augstāka no visām formām, kas vēsturē pazīstamas cīņā ar sociāli kaitīgiem motīviem. Kad šie līdzekļi izmirst, tad izrādās, ka izmirusi arī sociāli=kaitīgie motīvi kā masu izplatīšanās parādība. Cilvēki neapdraud savu tuvāko labumu jau ne tāpēc vaiŗs, ka viņus no tā attur tiesību motīvi, bet tāpēc, ka kļūst psihiski nosvērti, ka viņiem nav vēlēšanās cītiem uzbrukt. Līdzekļi ar kuriem cilvēkus pamudina atturēties no kaitīgas darbības - specifisks tiesību spiediens un arī pat sodu spiediens, gan tiek uzglabāti, bet viņiem paliek tikai subsidiāru līdzekļu nozīme, kas sāk darboties tikai izņēmuma gadījumos (salīdzinot ar cilvēku masu uzvešanas vispāri), piem. kad cilvēkus kaut kas izvedis no gara nosvērtības un tml. Turpretīm otrā sociālās uzvešanas faktoru laukā tur, kur šiem faktoriem jānodibina cilvēku uzvešanas jauno motīvi, tur motivācijas attīstības process turpinās arī pēc tam, kad izbeidz savu darbību tiesību motīvi, kā tieši sociāli=nepieciešamās uzvešanas pamudinātāji.

Tiesību motīvu vietā arī šeit nāk motīvi ar tiesībām svešu raksturu un izcelšanos, bet šo motīvu darbībai ilgu laiku ir nepieciešama sociālās uzvešanas faktoru palīdzība un bez viņas visi attiecīgo motīvu centieni ir veltīgi. Tas noved pie jaunās sociālās motivācijas tipa parādīšanās, kurā tiesībām piemīt daudz mazāka nozīme, nekā agrāk.

Līdz ar cilvēku kultūras pacelšanos cilvēku dzīves tieša reglamentācija ar tiesību palīdzību kļūst lieka. Cilvēku psiche beidzot attīstās tik tālu, ka viņi saprot cik svarīgas viņu dzīvei ir dažādas uzvešanas formas.

Atsevišķi indivīdi spējīgi arī bez spiediena no ārienes, tikai faktiskas nepieciešamības spiesti izvest darbību, kas nepieciešama viņu pašu un viņu tuvāko svarīgāko interešu nodrošināšanai. To levdējot izzūd arī attiecīga cilvēku uzvešanas lauka reglamentācija no tiesību puses. Cilvēki var brīvi noteikt viņu dzīvei nepieciešamas uzvešanas apmēru un saturu, un sabiedrība atskas no viņu darbības programmas uzstādīšanas attiecīgos gadījumos. No šā laika tiesības patur sev tikai gādību par to, lai stiprinātu cilvēku pašu dabiskās tieksmes. Proti, tas apstāklis vien, ka cilvēkiem rodas spēja pašiem patstāvīgi noteikt dzīvei nepieciešamo uzvešanu, vēl nenozīmē, ka ir jau nodibinājusies viņu organiska piemērotība attiecīgas rīcības izpildīšanai. Cilvēki izpilda šo rīcību tikai tāpēc ka viņus spiež vajadzība pēc attiecīgas rīcības augļiem; cilvēki skaitās uz šo rīcību kā uz līdzekļi zināmu mērķu sasniegšanai. Sakarā ar to pirmo vietu ienem jautājums par to, lai cilvēkiem būtu garantēts tas, ka viņi iegūs savas darbības augļus sev. Ja šādas garantijas nebūtu nav, cilvēki, levdējot viņu vienaldzību pret dzīvei nepieciešamu darbību kā tādu, atteiktos no šīs darbības. Tiesības arī uzņemas attiecīgu garantiju došanu cilvēkiem. Viņas uzstāda normas, kas nodrošina cilvēkiem viņu darbības augļu izmantošanu; ar to viņas stiprina to motivācijas spēku, kas piemīt cilvēku interešiem apmierināt savas vajadzības. Tā kā pie šās motivācijas tiesības neiejaucas cilvēku uzvešanas virziena noteikšanā, viņu var nosaukt par brīvu jeb patstāvīgu motivāciju.

Pati par sevi ir skaidra tā lielā nozīme priekš cilvēku psiches atbrīvošanas, kāda piemīt sociālo faktoru pārējai no iespaidošanas ar specifiski tiesību motīviem uz brīvo motivāciju. Cilvēki izjūt tiesību līdzdalību šai motivācijā nevis kā spaidus, bet kā palīdzību vai kā tieksmju pabalstīšanu, jo tiesības tikai garantē cilvēkiem iespēju sekmīgi strādāt savu vajadzību apmierināšanai. Ja tiesību garantija veicas sekmīgi, cilvēki to vispār sāk nemanīt. Tiesību iedarbība nodibina tādas labvēlīgas apstākļus, pie kuriem cilvēku apziņa pieron; viņi asimilē tiesību efektus ar savas darbības apstākļiem vispāri, neatšķir šos efektus no parastiem darbības apstākļiem un neapzinās tos kā tiesību nopelni. Tikai iestājoties patoloģiskiem apstākļiem, kad tiesību iedarbība tiek pārtraukta un kad krīt viņu parasti dotās garantijas, tikai tad cilvēkiem kļūst skaidra tā milzīgā nozīme, kas pie-

krita tiesībām viņu agrākajā dzīvē.

Cilvēku kultūras tālākie pienākumi padara arī šo tiesību funkciju par lieku. Kultūras vēl augstākās pakāpēs cilvēku psi- che kļūst tik pielāgota sabiedriskās dzīves apstākļiem, ka sociā- li nepieciešama uzvešanās viņiem sāk likties par vajadzīgu neti- kai ievērojot viņas derīgus rezultātus, bet kļūst vēlāma pati par sevi nemta. Cilvēku apziņā rodas dabiskas tieksmes izvest attie- cīgu darbību. Viņu psihē parādas dabiskā motivācija. Līdz ar viņas attīstību un izplatīšanos kļūst nenozīmīga arī tiesību ga- rantija tam, ka sabiedriski nepieciešama darbība būs derīga at- sevišķam indivīdam. No vienas puses sabiedrībā, kas uzskata so- ciāli nepieciešamu darbību kā tādu, bez kuŗas nav iespējama nor- māla veselīga labsajūta, bez šaubām ievērojami samazinās gadīju- mi, kuŗos būtu nepieciešama cilvēku interešu apsardzība no citu cilvēku uzbrukumiem. No otras puses darbība, uz kuŗu cilvēkiem ir tieksme, tiek un tiks izpildīta neatkarīgi no tā, vai viņa pie kāda derīga rezultāta novedīs, vai nē. Tādā kārtā samērā ar da- biskas motivācijas izplatīšanos tiesību līdzdalībai cilvēku uz- vešanās noteikšanas darbā progresīvi jāsašaurinās un jāizmirst. Cilvēku psihe kļūst pilnīgi pielāgota sabiedriskas dzīves vāja- dzībām. Saprotāms, ka šādos apstākļos nevar vairs būt runa par cilvēku dvēseles dzīves ierobežošanu vai iespaidošāmu no sociā- lās uzvešanās faktoru puses. Kad cilvēku tieksmes kļuvušas pil- nīgi pielāgotas sabiedriskas dzīves apstākļiem, tad nekādi šāda veida faktori vairs nedarbojas.

Tādā kārtā tiesību motivācijas raksturs dažādos dzīves ga- dījumos ir dažāds un tiesībām pārvaldot cilvēku uzvešanos dažā- dos gadījumos ir pavisam dažāda loma. Tomēr ir pilnīgi skaidrs, ka augšā aprādītā tiesību motivāciju dažādība ir bargas dzīves nepieciešamības spiediena rezultāts uz sabiedrisko dzīvi. Tie- sības ir spiestas ķerties pie cilvēku rūpju motīvu iespaidoša- nas tikai tad, kad cilvēku psihē vēl nav citu augstāku motīvu. Pēdējiem parādoties tiesības cenšas tūlīt atņemt zemākos motīvus un pāriet uz jauno augstāko motīvu iespaidošānu. Tas notiek tā- dēļ, ka sabiedrisko attīstību bremzē netikai krasie kontrasti starp tiesību prasību saturu un cilvēku dabiskām tieksmēm, bet arī kontrasti starp tiesību radītiem motīviem un cilvēku dabis- ko tieksmju īpašībām. Jo rupjāki ir tiesību pielietotie motīvi, jo vairāk viņus izjūt kā spaidu motīvus, un jo mazāk radniecīgi kļūst cilvēki ar to uzvešanos, uz ko šie motīvi viņus pamudina. Saskaņā ar to tiesības progresīva tipa sabiedrībās parasti arī cenšas pie pirmās iespējas pāriet no rupja motīvu iespaidošanas uz iedarbību uz cēlākām dvēseles stīgām.

Tādā kārtā motīvu dažādību, kuŗus tiesības pielieto cilvēku psi- ches iespaidošanai, nosaka šīs psi- ches īpašības; katrā dotā laikmetā tiesības balstas uz tādiem motīviem, kas cilvēku psihē no vienas puses eksistē vispāri un iedarbība uz kuŗiem, no otras puses dod pamatatu cerību, ka cilvēki izpildīs no viņiem gaidīto rīcību. Kādas tad formās notiek tas tiesību spiediena paaugsti- nāšanas process, par kuŗu mēs jau augstāk runājām? Šā jautājuma atrisināšanai jāievēro ne tikai variācijas tānīs faktorus, kas nosaka cilvēku apziņā tādus vai šādus motivācijas procesus, bet arī pārmaiņas cilvēku jūtīgumā pret attiecīgu faktoru darbību. Sekojot cilvēces psi- ches sastāva pārmaiņām vēsturē mēs redzam, ka šis jūtīgums kļūst vienmēr ievērojamāks samērā ar cilvēces attīstības gaitu. Dažādas iespaidošanas un vispāri dažādi attu- roši vai pamudinoši motīvi, kas agrāk nemaz nav cilvēku uzvešanos iespaidojuši ar laika gaitu kļūst spējīgi noteikt viņu rīcību, un psihiskie faktori, kas agrāk noteic cilvēku uzvešanos ar ma- zāku enerģijas pakāpi vēlāk sāk noteikt to ar ievērojamāku ener- giju. Un lūk, saskaņā ar to, tiesību vēsturē arī rāda ļoti sa- rezģītas pārmaiņu kombinācijas tiesību saturā, kuŗu jēga, apskata- mā tiesību attīstības periodā pastāv iekš tā, ka tiesību spiediens uz cilvēku paichi kļūst vienmēr stiprāks.

Tādējādi cilvēki kļūst jūtīgāki pret visādiem ārējiem, vai vismaz kā tādiem, izjustiem motīviem; progresīvi aug arī cilvēku motivācijas kvalitāte; šo divu apstākļu kombinētā darbība noved pie sekosām pārmaiņām tiesību saturā. Kā tas ir skaidrs no augšā sacītā vēstures garākos vai īsākos laikmetos tiesībām, iespaido- jot cilvēku uzvešanos, jābalstas tikai uz stingri noteiktām cil- vēku dvēseles stīgām. Piemēram pie tautas zemas kultūras tiesi-

bas var panākt cilvēku sociāli nepieciešamo rīcību tikai iedarbojoties uz viņu dvēseles rupjiem elementiem vien. Lūk, katra tāda vienādas motivācijas perioda laikā var novērot viņas attīstībā triju fāžu maiņu. Pirmajā no tām, kad tauta atrodas vēl tādā attīstības pakāpē, ka viņas spēja pārdzīvot attiecīga tipa motīvus vēl nav liela, līdz ar tiesību attīstību progresīvi aug to paņēmieni enerģija, ar kuriem tiek panākts tiesību motivācijas iespajds. Tiesības, pielietojot zināmu iespajdošanas veidu, izlieto viņu šai fāzē vienmēr noteiktāk un noteiktāk. Tā piemēram, aizbildnība par cilvēkiem kļūst vienmēr spaidīgāka, sodu bardzība-vienmēr lielāka, tiesības kļūst vienmēr impozantākas, pārvēršas no intuitīvām par pozitīvām un arī tālāk, darbojoties kā pozitīvas tiesības, iegūst vienmēr impozantākas pozitīvo tiesību formas, pārvēršas piem. no laicīgām tiesībām par sakrālām tiesībām. Katra no tādiem periodiem otrajā fāzē, tiesību pielietotie iespajdošanas līdzekļi paliek stabili. Pilsoņu jūtīguma augums pret normatīvas iespajdošanas doto tipu atļauj tiesībām gūt ievērojāmākus motivācijas efektus, nepastiprinot tam lietotus līdzekļus, kādēļ tiesību spiediena pieauguma progresu nodrošina jau tas vien, ka paliek spēkā vecie iespajdošanas paņēmieni. Beidzot, katru tādu periodu beigās nāk moments, kad tautas jūtīgums pret normatīvu iespajdošanu kļūst tik ievērojams, ka paliek nepielaižama veco paņēmieni pielietošana pat nepaaugstinot viņu nežēlīgumu. Tad iestājas attiecīga perioda attīstības trešā fāze, kurā tiesības savas normatīvas cilvēku iespajdošanas paņēmienus sāk mīkstināt un turpināt spiediena pieaugumu nodrošina jau tikai pilsoņu augošs jūtīgums pret tiesību iespajdošanu. Motivācijas enerģija šai gadījumos aug neskatoties uz normatīvas iespajdošanas līdzekļu enerģijas krišanu.

Nepārtraukti augot cilvēku jūtīgumam pret zināma tipa normatīvo iespajdošanu beidzot nāk laiks, kad pasa attiecīga paņēmiena pielietošana no tiesību puses ir nevietā. Agrāko rupjo motīvu iespajdošana pat vienmēr krītot viņu mobilizācijas enerģijai, kļūst jau par pārāk rupju līdzekli. Tādā gadījumā nāk attiecīga motivācijas tipa gals. Tiesības vispāri atsakas iespajdot tās cilvēka dvēseles stīgas kas agrāk bij viņa iespajdošanas galvenais objekts un pārnēs savu iespajdošanu uz nākošo, (kaimiņu) bet mazāk rupju motīvu tipu. Tas nozīmē jaunā perioda sākumu sociālas motivācijas attīstībā, kurā pēc tam pakāpeniski iziet cauri augšā norādītās fāzes. Pēc tam viņam seko atkal jauns periods, kurū raksturo vēl mīkstākas motivācijas tips u. t. t.

Tādi ir tiesību spiediena likteni viņu nozīmes pieauguma periodos, tiesību spiediena enerģijas paaugstināšanās laikā. Otrajā tiesību attīstības periodā mēs novērojam jau tiesību spiediena enerģijas krišanu: normatīvas iespajdošanas līdzekļi šai laikmetā netikai paliek mazāk ievērojāmi, bet arī paši pilsoņi viņus izjūt kā viņu psihes mazāk enerģisku iespajdošanu. Ievērojot to ka šai attīstības periodā nonākušas samērā vēl ļoti nedaudzas normas, mēs viņu tagad sīki neapskatīsim. Norādīsim tikai, ka attiecīgu motivācijas enerģijas krišanu panāk no vienas puses ar to, ka tiesības vienmēr ievērojāmāk mīkstina savas cilvēku normatīvas iespajdošanas mēru, bet no otrās puses ar to, ka tiesības savu iespajdošanu pārnēs uz cilvēku dvēseles vienmēr cēlākām stīgām. Šis tiesību attīstības periods ir arī tas pēdējais periods viņu evolūcijā. Šā perioda sasniegšana nozīmē jau galīgu tiesību normu lielākas vai mazākas grupas likvidāciju un cilvēku dabīgu motīvu kundzības nodibināšanos cilvēku attiecību attiecīgā laukā.

KRIMINĀLTIESĪBU NORMU ATTĪSTĪBAS PRINCIPI. PAMATTENDENCES.

Kriminālpolitikas problēmu atrisināšana nav domājama nezinot krimināltiesību motivācijas attiecības pret pārējiem sociālo motīvu veidiem, kādēļ mums arī bij sīki jāapstājas pie visu normatīvas iespajdošanas formu attīstības gaitas vispāri. Mūsu zinātnes galvenais pētīšanas priekšmets tomēr ir tikai tag tuvākais liktenis nākotnē, kas gaida sodu normas vien. Saskaņā ar to mums tagad arī jākoncentrē sava uzmanība speciāli pie tām pārmaiņām, kurās mēs novērojam krimināltiesību normu attīstības gaitā, kas līdz ar to nosaka viņu likteni nākotnē.

Pārējot tādējādi pie jautājuma par līdzekļiem, ar kuriem aug-

šā minētas iespaidošanas variācijas sasniedz speciāli krimināl - tiesības mums jā saka, ka šīs tiesības savu prasību paaugstināšanu nodrošina ļoti vienkārši: šo prasību paaugstināšanai krimināl - tiesībām piemiek paplašināt nodarījuma jēdzienu, ko paredz viņu normu dispozitīvā daļa. Taisni tādā kārtā šīs tiesības arī tie - sām vēsturē sasniedz savu prasību paplašināšanu. Pie tam nozie - dzīga nodarījuma jēdziena paplašināšana ir vai nūssī nodarījuma legālas formulas paplašināšanas rezultāts vai arī viņa sastāva paplašināšanas rezultāts to dogmatiski iztulkojot no tiesu prak - ses vai juridiskas doktrīnas puses.

Cita lieta ir pārmaiņas krimināltiesību spiediena rakstūrā. Līdzekļi ar kuriem šis spiediens tiek nodibināts un mainīts ir ļoti sarežģīti un prasa savas būtības tuvāku apskati.

Kā tas redzāms no augšā minētā krimināltiesības iespaido cilvēku uzvešanas izsaukot pie pēdējiem bailu motīvus - viņas pamudina cilvēkus izpildīt tiesību normas ar soda piedraudējuma palīdzību. Tādā gadījumā kas mūs tagad speciāli interesē, bailes, kas ledvēs krimināltiesības, darbojas kopā ar cilvēku jau esošiem sociāliem motīviem. Sakarā ar to krimināltiesību darbības prin - cipi, tāpat kā viņu vēsturiskā attīstība, ir atkarīgi no vienas pu - ses no tiem apstākļiem, kuros cilvēki pārdzīvo tiesību izsauktus bailu motīvus, bet no otrās puses un tām pārmaiņām, kas norisinas cilvēku psihē attiecībā uz viņu dabīgu riebumu pēt noziegumu izdarīšanu.

Krimināltiesību spēju izsaukt cilvēkus bailu pārdzīvojumus savā kārtā nosaka divi nosacījumi: soda bardzība - no vienas pu - ses, soda nepielūdzāmība - no otrās. Soda bardzību nosaka tas, ka viņš draud kādam cilvēkam vērtīgam labumam un pie tam tik ievēro - jamos apmēros, ka cilvēks nevar palikt vienaldzīgs pret šā labuma apdraudējuma perspektīvi. Soda nepielūdzāmību nosaka, tas, ka vi - ni seko nozieguma nodarījumam ar tādu neizbēgamības pakāpi, ka cilvēki, neskatoties uz visu savu optimismu nevar cerēt izbēgt no soda, nozieguma realizācijas gadījumā. Šīs abas soda īpašības da - žādos laikmetos nodrošina dažādiem līdzekļiem ievērojot to, ka cilvēku psihēi dažādos vēstures laikmetos ir kā dažāds jūtīgums pret sodiem, tā arī dažāda optimisma pakāpe, kas dod cerību izbēgt no soda realizācijas.

Pārmaiņas cilvēku jūtīgumā pret krimināltiesību draudiem iz - skaidrojamas ar pārmaiņām sabiedriskas dzīves raksturā un, galve - nām kārtām, ar cilvēku materiālo un garīgo labumu lauka paplaši - nāšanas. Agrāk - viduslaikos un jauno laiku sākumā - plašu tau - tas masu trūkuma un pat nabadzības laikmetos - cilvēki nevērtēja un arī nevarēja cik ne cik augsti vērtēt tādas labumus kā manta vai brīvība. Mantas cilvēkiem toreiz gandrīz nemaz nebija, bet viņu brīvais laiks nemaz nebija tik pievilcīgs un prieka pilns, lai viņi varētu nožēlot tā zaudējumu. Krimināltiesības galvenos sitienus tai laikā vērsa vispirms uz tādiem labumiem, kā dzīve un miesas neaizskaramība, kādi labumi piemīt visiem cilvēkiem un ku - ņus pašus par sevi vien vismaz cilvēku vairākums augsti vērtē. Sakarā ar to vecajā sodu sistēmā pirmā vieta stāvēja nāves sods un miesas sodi. Bet ar laiku apstākļi sāka grozīties. Līdz ar cilvēku kultūras pieaugumu sāka celties arī tautas dzīves līme - nis (Standart of life). Tautas masas palika bagātākas un arī vi - nu dzīve kļuva spilgtāka un pievilcīgāka, nekā agrāk, saskaņā ar to cilvēki sāka augsti vērtēt arī tādas labumus kā personīga brī - vība un manta, kādēļ krimināltiesībām kļuva iespējams draudēt par noziegumiem jau ne tikai ar dzīves vai personīgas neaizskaramī - bas atņemšanu, bet arī ar brīvības un mantas atņemšanu.

Pie tādām pašām pārmaiņām ar sodiem apdraudāmo labumu rakstu - rā noveda arī cilvēces garīgo labumu atūstība. Vecā sodu sistē - ma, bez cilvēku dzīves un miesas neaizskaramības apdraudējuma, ļoti bieži ķēra arī viņu godu. Tas bija iespējams tādēļ, ka cilvē - ka gods, t. i. viņa ētikas cieņas atzīšana no sabiedrības puses, ag - rākā laikā pastāvēt rupjiem tikumiem, nemaz nebija cilvēka normā - las eksistences obligatorisks priekšnoteikums. Cilvēki agrākā laikā nemaz nevairījās no satiksmes arī ar ētiski šaubīgiem ele - mentiem un pastāvīgi stājās ar viņiem dažādos sakaros. Vēlāk stā - voklis mainījās. Ievērojot sabiedriskas kultūras līmeņa pacelša - nos un cilvēku ētikas korrektilības pārvēršanos no sporādiskas pa - rādības par epidemisku no sabiedrības puses cieņa kļuva par katra indivīda normālās sajūtas vienu no svarīgākiem priekšnoteikumiem.

Šādos apstākļos tiesību piedraudējums ar cilvēka goda atņemšanu, ar viņa pazemošanu sabiedrības priekšā - kļuva par demoralizējošu faktoru sabiedrībā dzīvē. Vēlākām sodu sistēmām tādēļ bij jāatsakās no sodiem, kas ķer indivīda godu. Uz tā pasa pamata tiesībām drīz bij jāatsakās arī no otras sodu grupas, kas kaut arī nebūda tieši vērsta pret indivīdu godu, netieši tam tomēr deva ļoti jūtāmus sitienus. Personas godu aizskar netikai katra nicinoša izturēšanās pret indivīda garīgām īpašībām bet arī viņa miesas apdraudējums (reāls apvainojums). Tādēļ vēlākās sodu sistēmas strīpo no sodu saraksta arī miesas sodus.

Tādā kārtā, ja kultūras attīstība no vienas puses paplašina labumu lauku, kurus apdraudējumā var pastāvēt sods, tad no otras puses, šī attīstība arī sašaurina šādu labumu lauku, padarot par nepielaižāmu likumdevējam pielietot dažus sodu veidus. Sakarā ar to arī vēlākām krimināltiesībām pazīstāmo sodu veidu skaits nemaz nav lielāks par to sodu skaitu, kurus piemēroja agrākā laikā: agrāk sodi ķēra pilsoņu dzīvību, miesas neaizskaramību un godu, tagad viņi ķer pilsoņu dzīvību, brīvību un mantu.

Turpinot tālāk to pārmaiņu analīzi, kas norisinās ar sodiem ķeramo labumu sastāvā, var pamanīt, ka viņus nosaka netikai pārmaiņas cilvēku tieksmju saturā, bet ka viņi nozīmē arī kvalitātvas pārmaiņas tās novēroējuma raksturā, ko cilvēki piešķir dažādiem labumiem. Nupat mēs esam konstatējuši goda un miesas neaizskaramības pazūšanu no to labumu lauka, kurus ķer valsts sodošā darbība. Bet tam par pamatu ir taisni tautas jūtīguma pacelšanās pret šo labumu zaudējumu, kas vairs neatļauj valstij atņemt šos labumus cilvēkiem vēstures vēlākos laikmetos. Tāpat brīvības labuma un mantas labuma iestāšanās to labumu laukā, ko ķer sodi, nozīmē netikai jauno interešu parādīšanos pie cilvēkiem, bet arī to ka pacelas tā vecā labuma vērtība, kas jāvalda, lai varētu lietot visus citus labumus - proti dzīves labuma vērtība! Tautas masu vispārējās nabadzības un dziļa trūkuma laikmetā, dzīvības labums netiek visai augsti vērtēts pat no tā, kam tas pieder. Krievijā XVII. gadsimtenī pēc ārzemnieku liecībām, uz nāves sodu notiesātus atveda soda vietā nesasiētus, pūlī. Mierīgi gaidot laukumā savu rindu viņi paši uzgāja uz trepēm, piegāja pie karātavām, uzvilka cilpu un metās no esafota. (Tagancevs, Lekcijas, II, 1902. 972. l. p.) Tikpat vienaldzīgi izturas pret dzīvību zaudēšanu arī daudzi no mūsdienu Austrumu iedzīvotājiem, piemēriņi. Bet jaunajos laikos zemēs ar augstu dzīves līmeni, dzīvības zaudējumu uzskata par cilvēka augstāku tragēdiju taisni tāpēc, ka valdīšana par dzīvību nodrošina cilvēkam ļoti dažādu labumu izmantošanu. Tas pats mutatis mutandis sakams arī par brīvības labumu un par mantas labumiem. Brīvību vērtē vēstures vēlākos laikmetos augstāk, nekā agrākos laikmetos tādēļ, ka viņas izmantošana ar dzīves dažādības attīstību kļūst priecīgai dzīvei vienmēr svarīgāka. Tāpat valdīšana pār mantu kļūst cilvēkam vienmēr svarīgāka ar maiņas saimniecības attīstību.

No sacītā izriet sodu sistēmas ļoti pamatīgas revīzijas nepieciešamība vēlākos laikmetos. Kā tika norādīts, vecajās un jaunajās sodu sistēmās mēs atrodam tikai vienu kopēju sodu - sodu, kas ķer cilvēka dzīvību - nāves sodu. No tā tomēr neizriet, ka šim sodam abās sistēmās ir tā pati nozīme. Vecajās krimināltiesībās - cilvēku dzīvības zema novērtējuma laikmetos - nāves sods bij ļoti izplatīts sods tādēļ, ka spiedienam, kurus izsauca nāves piedraudējums, tanī laikā bij tikai ļoti mērens spēks. Jaunajos laikos, kad dzīvību viņas īpašnieks vērtē augstu, nāves soda piedraudējums atstāj grandiozu spiedienu uz cilvēku psihi un tādēļ tiek rezervēts cīņai ar nedaudziem, pašiem smagākiem noziegumiem. Jau tam vien, lai jauno tiesību spiediens nebūtu pārmērīgi stiprs, jaunām krimināltiesībām jānosaka brīvības atņemšana daudzos no tiem gadījumiem, kurus vecās tiesības noteica nāves sodu! Pats par sevi saprotāms tas ir pareizi arī attiecībā uz citiem sodiem, kurus piemēro krimināltiesības! Tā, piemēram, cik tālu tiesības ilgākā laika sprīdī lietoja brīvības atņemšanas sodu, viņam, jau priekš tā vien, lai novērstu pārmērīgu motivācijas spiediena paaugstināšanos, pakāpeniski jāpazemina brīvības atņemšanas termiņi un jāpazemina viņas režīms, jo brīvības labuma vērtība pilsoņu acīs pakāpeniski vienmēr vairāk aug.

Otrs nosacījums, kas piešķir krimināltiesību soda piedraudējumam spēju iespaidot cilvēku psihi ir šī piedraudējuma nepie-

līdzamība, kuru, kā augšā minēts, nodrošina tas, ka noziedzīgu nodarījumu gadījumos viņiem pietiekošā izbēgami seko sodi. Sodu pietiekošas nepielūdzamības pakāpi nodrošina arī zināmi krimināltiesību noteikumi. Sodu norma parasti ir sabiedriskas varas pasludinājums par to, ka noziedzīga nodarījuma izdarīšanas gadījumā šai nodarījumā vainīgai personai tiks piemērots sods; tādēļ, no pirmā acu uzmetiena liekas, ka sodu nepielūdzamība jau pati par sevi ir nodrošināta. Patiesībā tomēr lietas sastāv citādi. Cilvēku psihē piemīt optimisms, saskana ar kuru cilvēki noskaņoti piegriezt vērbu tikai savu nodarījumu labvēlīgām sekām, ignbrējot to nelabvēlīgus rezultātus. Tādēļ nodomājot savus noziegumus, cilvēki pastāvīgi noskaņoti ignorēt par noziegumiem draudošos sodus. Sakarā ar to tiesības spiestas ķerties pie līdzekļiem šāda optimisma novēršanai. Viņas sasniedz to mākslīgi paplašinot sodu piemērošanas gadījumus, nosakot sodu netikai tanīs gadījumos, kad noziegumu tīsi izdara normāls cilvēks, trūkstot apstākļiem, kas mīkstina vai pat novērš viņa vainu, bet arī tanīs gadījumos, kad, neskatoties uz noziedzīgo efektu, augšā minētie apstākļi trūkst. Atkarībā no tā, cik pie tam tiesības paplašina sodu piemērošanas gadījumu lauku ārpus soda dabiskām robežām, atkarība no tā arī aug krimināltiesību nepielūdzamība (Sal. Kruglejski, Das Strafrecht als Kulturfaktor, 1927. S. 72. ff.). Bet te jāievēro, ka cilvēku optimisms un vieglprātība nav vienādi dažādos laikmetos. Šīs īpašības cilvēkos vairāk attīstītas viņu kultūras zemāka līmeņa laikmetos un mazāk attīstītas, kad šī kultūra sasniegusi augstāku pakāpi. Sakarā ar to arī tiesībām, lai nepaaugstinātu savas iespaidošanas rupjību uz cilvēku psihē, pakāpeniski jāpazemina soda piedraudējuma nepielūdzamība. Tādēļ arī sodumu noziegumu lauks samērā ar vēstures gaitu kļūst vienmēr šaurāks.

Šādas pārmaiņas krimināltiesību normu saturā, notiek sakarā ar to, kā ^{mainās} apstākļi, kuros sodu draudi darbojas cilvēku psihē. Bet, kā jau tika norādīts, sodu piedraudējumu raksturs atkarīgs netikai no tās, kā viņus uzņem cilvēki, bet arī no tās attīstības pakāpes, kuru sasnieguši cilvēku dabiskās sociālās tieksmes. Paskatīsimies tagad, kādu iespaidu atstāj pārmaiņas šo tieksmju raksturā uz krimināltiesību vēsturiskiem likteņiem.

Ar pamatpārmaiņām tiesību spiedienā atkarībā no cilvēku dabīgo tieksmju evolūcijas mēs jau esam iepazīnušies. Kā augšā tika notādīts spiediena maiņas tipiskas formas šinīs gadījumos ir divi pretstata procesi: tiesību spiediena progresīva krišana tanīs gadījumos, kad runa ir par to represiju likteni, kas nākas par noziegumiem, kuri izsauc cilvēkos stipru dabisku riebumu un tiesību spiediena progresīva celšanās tanīs gadījumos, kad krimināltiesības cīnas ar noziegumiem, kuri izsauc cilvēkos relatīvi vāju dabīgu riebumu. Paskatīsimies tagad, kādas pārmaiņas tiesību saturā šes procesus noteic.

Apstājoties pie pirmā no šiem procesiem, kas izpaužas krimināltiesību motivācijas spiediena progresējošā krišanā jāsaaka, ka mēs jau esam pazīstami ar tiesību transformācijām, kas šā procesa attīstību noteic: ties ir taisni tie procesi par kuriem augšā bij runa apskatot vēsturiskas pārmaiņas tanī iespaidā, ko draudi atstāj cilvēku psihē. Krimināltiesību spiediena pazemināšanās vajadzības gadījumos notiek kriminālsodu bardzības un nepielūdzamības pazemināšana. Sodu bardzības pazemināšanās izsauc soda sistēmu pāreja no vērtīgāko labumu apdraudējuma uz mazāk vērtīgo labumu apdraudējumu un pāreja no zināmo labumu apdraudējuma lielākos apmēros uz šo pašu labumu apdraudējumu mazākos apmēros. Piedraudējuma nepielūdzamības pazemināšanos izsauc to gadījumu lauka sašaurināšanās, kuros piemēro sodus. Pārmaiņas kuras izsauc krimināltiesībās tas, ka pieaug dabīgs riebums pret noziegumiem, pilnīgi sakrīt ar pārmaiņām, kuras viņās izsauc vēsturiskie pārmaiņas tanīs apstākļos, kuros cilvēku apziņā darbojas tiesību piedraudējums. Mēs varam tikai teikt, ka abiem faktoriem kopīgi darbojoties pārmaiņas krimināltiesības norisinās daudz ātrāk nekā tanīs gadījumos, kad darbojas tikai kāds viens no šiem faktoriem, un ka Eiropas tagadnes apstākļos, krimināltiesību reālo vēsturisko attīstību noteic tikpat pilsoņu jūtīguma pieaugums pret sodu piedraudējumiem, kā arī vajadzība pēc krimināltiesību motivācijas spiediena pazemināšanās.

Pārejot tagad pie otrā tiesību vēsturē novērojama procesa, kuru raksturo krimināltiesību spiediena paaugstināšanās, mēs re -

dzam daudz sarežģītāku ainu. Kā tas izriet no augšā minētā, šā procesa attīstība krustojas divas pretējas strāvas. No vienas puses tā ir sodu bardzības un nepielūdzamības pazemināšanās, kas izriet no tautas pakāpeniska jūtīguma pieauguma pret krimināltiesību draudiem, bet no otrās puses tā ir krimināltiesību motivācijas enerģijas spiediena paaugstināšanās, kuru nosaka nepieciešamība pārvērst šo spiedienu no ētisku normu popularizācijas faktora par faktoru, kas nodrošina šo normu ievērošanu no masām. Ievērojot abu augšminēto faktoru savstarpīgo ledarbošanos spiediena paaugstināšanas process vēsturē parasti nav pilnīgs pretstats spiediena krišanas procesam: pieaugot spiedienam vēsturē krimināltiesību piedraudējums parasti nemaz nepieaug tik enerģiski, kā viņš krīt spiedienam krītot. Augšā mēs redzējām, ka spiediena pazemināšanās izpaužas tanī, ka tiesības pāriet no piedraudējuma cilvēka augstākiem labumiem uz piedraudējumu viņa zemākiem labumiem, no zināmu labumu apdraudēšanas lielākā mērā uz šo labumu apdraudēšanu mazākā mērā, no piedraudējumu ārkārtīgas nepielūdzamības pie piedraudējumiem kas daudz mazāk nepielādāzami. Varētu domāt, ka paaugstinot spiedienu tiesības arī izmantos visus šos trīs ceļus tikai ejot pa viņiem saprotāms pretējā virzienā. Tomēr krimināltiesības pie tā parasti nepāriet no mazāk vērtīgo labumu apdraudēšanas uz vērtīgāko labumu apdraudēšanas un nepaaugstina arī krimināldraudu nepielaižamību. Viņas aprobežojas parasti tikai ar savu draudu kvantitatīvu paaugstināšanu, t. i. atvieto sodus, kuri kēra zināmus labumus mazākā mērā ar sodiem, kas tos pašus labumus ķer lielākā mērā, šāda krimināltiesību mērenība izskaidrojama ar to, ka ievērojot tautas pastāvīgo jūtīguma pieaugumu pret krimināldraudiem, spiediena paaugstināšanai pilnīgi pietiek ar sodu kvantitatīvu paaugstināšanu vien un nav vajadzības ķerties vēl pie sodu kvalitatīvas stiprināšanas. Piedraudējums ar mazāku sodu kulturas augstas attīstības pakāpē iespaido tikpat enerģiski kā piedraudējums ar lielāku sodu cilvēku kultūras zemākas attīstības laikmetos. Un tikai tanīs gadījumos, kad tiesībām sevišķi stipri jāpaaugstina savs spiediens, novērojama arī sodu stingrības kvalitatīva paaugstināšana krimināltiesību laukā: tiesības šajos gadījumos pāriet no piedraudējuma ar nāves sodu uz piedraudējumu ar brīvības atņemšanu un no piedraudējuma ar brīvības atņemšanu uz piedraudējumu ar nāves sodu. Tādēļ sodi par noziegumu zemākiem veidiem spiediena pastiprinātās paaugstināšanas laikmetos parasti nesasniedz tos apmērus, kādi siem sodiem bij krimināltiesību zema spiediena laikā. Krimināltiesību atgriesšanās pie veciem, agrākos laikos lietotiem sodiem ir rets izņēmums. Turklāt spiediena paaugstināšana šajos gadījumos tiek sasniegta vienkārši ar to, ka tiesības patur spēkā negrozītu veco, agrāk darbojošos piedraudējumu, nemaz nemainot tiesību saturu. Cilvēku jūtīguma pieaugums pret draudiem nodrošina šim vecam piedraudējumam vienmēr energiskāku iespaidu.

KOMPLIKĀCIJAS KRIMINĀLTIESĪBU ATTĪSTĪBĀ VĒSTURĒ.

Tāds ir vispārīgs attīstības virziens kas piemīt tiesībām vispāri un krimināltiesībām atsevišķi: tiesību normu saturs mainās paraleli ar pārmaiņām tautas kultūrā. Būdamas cilvēku defektīvas psiķes korektīvs tiesības arī mainas paraleli šās defektivitātes variācijām. Bet tagad jājautā: vai vienmēr tautas kultūras attīstība iet vienmērīgi, vai turpretīm šajā attīstībā dažreiz nenotiek zināmi lēcieni uz priekšu vai atpakaļ, kas iespaido arī tiesību un viņu atsevišķu institutu attīstību? Iepazīšanās ar tiesību vēsturi liek uz šo jautājumu dot pozitīvu atbildi.

Iemesli, kas noved pie krimināltiesību, kā arī citu tiesību veidu attīstības līnijas sagrīlošanās sakņojas no vienas puses pašu tiesību īpašības, bet no otrās puses - tanīs ārējos apstākļos, kuros tiesībām jādarbojas.

Tiesību attīstības pakāpenisks priekšnoteikums ir šo tiesību plastiskums - viņu spēja mainīties līdz ar pārmaiņām tautas kultūrā. Ļoti bieži tiesībām tādas īpašības arī piemīt kādēļ viņu attīstība arī rāda plānveldīgas evolūcijas ainu. Nereti tomēr tiesības, kas darbojas zināmas sabiedrības vidū, zem dažādu apstāk-

lu iespaida iegūst arī citu raksturu - kļūst stabilas, "sastingušas un stāgnas un zaudē spēju evolūcionēties paraleli kultūras attīstībai. Tad tiesību attīstībā notiek komplikācijas. Sabiedrībā attīstas jaunas tiesības veco tiesību atvietošanai un šīm jaunām tiesībām jāpilda vēl viena papildus funkcija: būt par līdzekli veco tiesību gāšanai. Šis uzdevums izkēmo jauno tiesību saturu - viņu saturs iegūst nevis progresīvu, bet radikālu raksturu. Šo tiesību uzvara noved pie revolūcijas, kas realizē jauno tiesību prasības. Tomēr ievērojot šo tiesību radikalismu, kas parasti izpaužas tiesību spiediena pārmērīgā mēranībā šīm tiesībām nav saskaņas ar tautas kultūras līmeni. Šo tiesību virskundzība noved pie tā, ka sabiedrība izlaižas visdazādākās attiecībās. Tas izsauc sabiedriskā dzīvē reakciju. Sabiedrība izstrādā revolūcionāro tiesību atvietošanai reakcionāras tiesības kurās normas ir rupjākas, nekā to prasa tautas sociālā kultūra, bet kurās pagaidām nepieciešamas sabiedrības psihiska līdzsvara atjaunošanai. Pētot reakcionāro laikmetu tiesības un salīdzinot viņas ar parasta laika tiesību noteikumiem mēs redzam, ka viņas atšķiras no pēdējām kā pēc to prasību īpašībām, kurās viņas uzstāda tautai, tā arī pēc tā spiediena rakstura, kādu atstāj uz cilvēkiem. Reakcionāro tiesību prasības vienmēr saurākas nekā normālo laikmetu tiesību prasības, bet reakcionāro tiesību spiediens no vienas puses rupjāks par normālo spiedienu, bet no otrās puses - mazāk enerģisks, nekā normālais spiediens. Tomēr dzīves nepieciešamība periodiski liek sabiedrībai ķerties arī pie reakcionārām tiesībām un tikai zūdot nepieciešamībai šādās tiesībās, kad prāti nomierinājās, tiesības atgriežas pie savas parastās attīstības līnijas.

No otras puses makrasie lēcieni tiesību attīstībā nereti ir arī to ārējo apstākļu iespaidu rezultāts, kurās tiesībām jādarbojas. Tās notiek tādēļ, ka tiesību saturs atkarājas no tā iespaida, kurš viņām jādara uz sabiedrisko dzīvi, bet šo iespaidu, savukārt ļoti bieži noteic cilvēku sabiedriskas dzīves ārējie apstākļi. Tā piemēram, augšā tika norādīts, ka krimināltiesību spiediens regulē netikai sodu bardzība, bet arī šo sodu nepielūdzamība. Bet sodu nepielūdzamību acīmredzot nosaka netikai krimināltiesību noteikumi, bet arī tās izredzes izbēgt no soda, kādi faktiski ir noziedznieki. Un šīs izredzes, starp citu, nosaka tās sabiedrības teritorijas apmērs, kurā lieta rērisinās: noziedzniekam, kas atrodas uz lielākas teritorijas ceteris paribus vieglāk izbēgt no soda, nekā noziedzniekam, kas savu noziegumu izdarījis mazas valsts teritorijā. Saprotāms tālāk, ka arī tiesības vienmēr ņēma vērā pārmaiņas šādos apstākļos: sabiedrības teritorijai palielinoties, viņas deva savam spiedienam rupjāku raksturu, tai samazinoties viņas ķērās pie normatīvas iespaidošanas augstākām formām. Pie tam tiesības parasti ķērās pie sodu rupjības pastiprināšanas vai pazemināšanas, kurai bij jākompensē nepielūdzamības pieaugšana vai krišana sakarā ar pārmaiņām sabiedrības teritorijas apmēros. AR šo izskaidrojams tas ka Eiropas viduslaiku beigās sodi krasī palika nežēlīgāki (pāreja no naudas sodu sistēmas uz personīgiem sodiem). Tas izskaidro arī kādēļ arī mūsu laikos pie līdzīgas tautas kultūras, sodi lielākās valstīs parasti ir rupjāki, nekā sodi mazājās valstīs.

Tāda ir krimināltiesību vispārēja nozīme sabiedriskā dzīvē un viņu pārmaiņu raksturs cilvēces vēsturē. Kādos tad apmēros jāizmanto šis fakts tagadnē, Latvijā cīņā ar noziegumiem? No sacītā skaidrs, ka to sodu raksturam, kurus noteic pie mums dažādiem noziegumiem jābūt saskaņotam ar pie mums sasniegto kultūras līmeni.

KRIMINĀLTIESĪBU REFORMAS PROBLĒMAS BALTIJAS VALSTĪS.

Augšā pievestie dāti par krimināltiesību sabiedrisko nozīmi un attīstību dara iespējamu atrisināt arī tiesību radīšanas problēmu šai laukā. No sacītā redzāms, ka tiesības savā attīstībā padotas zināmiem likumiem un kā pārmaiņas viņu sastāvā ir ne tik daudz kā cilvēku apzinīgas lejaušanas rezultāts, kā tiesību pielāgošanās tautu kultūras līmenim neapzinīga procesa rezultāts. Kas attiecas uz jūristu tiesību - politiskiem apsvērumiem, tad pie tuvākas analīzes redzāms, ka viņi nemaz nepabalsta priekšā

liekamo tiesību reformas projektu zinātnisku pamatošanu (Jauno tiesību zinātnisku pamatošanu arī nav iespējams dot, trūkstot tiesību attīstības likumu zināšanai, kas raksturīgs mūsdienu jurisprudencē!) Šo apsvērumu nozīme ir citāda: viņi pabalsta priekšā liekam noteikumu popularizāciju, izvirzot viņiem par labu argumentus, kuri varbūt nav nedz pareizi, nedz dziļdomīgi, bet toties atbilst intelegences plašāko aprindu garīgas attīstības līmenim un tādēļ spējīgi sagatavot viņus izvedamo reformu pieņemšanai. Tādēļ veselā gadījumu rindā taisni tad, kad jaunu normu ieviešana sabiedrībā nesastop nekādus šķēršļus, šīs normas arī sāk darboties bez jebkāda pamatojuma no juristu puses, pavisam nemanot. Perifrāzējot pazīstāmu Kavura izteicienu var teikt, ka krimināltiesības parāda fara da se, ka tiesības vienmēr pašas par sevi rada. Tas izsaka drošums, kādēļ tiesības varēja attīstīties arī tādus laikmetos, kad cilvēkiem ne tikai nebija pazīstāma kriminālpolitika, bet vispārī kaut kādas zinātniskas atziņas un kādēļ tiesību progress novērojams arī pie tādām tautām, kas teoretiskai jurisprudencē piegriež ļoti maz vērības.

Neskatoties uz šo, tomēr nevar apgalvot, ka krimināltiesību attīstībai dažreiz nebūtu nepieciešama arī krimināltiesību zinātniskas politikas ieviešana! "Pareizo", t.i. tautas kultūras līmenim atbilstošo tiesību normu parādīšanās atkarājas no tautas gara darbības brīvības, no tā, ka tautai vai viņas atzītiem vadītājiem ir brīva iespēja pieņemt zināmas normas vai atteikties no citām. Tikai tādas brīvības eksistences gadījumā sabiedrība var brīvi izvest savu normu neapzinīgu izlasi un izstrādāt savas kultūras līmenim pilnīgi atbilstošas tiesības. Tādēļ sekmīga tiesību neapzinīga attīstība var notisināties tikai pie tām tautām, kuras ievērojāmākā laika periodā baudīja politisku neatkarību. Turpretī tautām, kas ilgāku laiku dzīvojušas zem citu tautu virskundzības, nav iespējams uzbūvēt savas tiesības neņemot palīgā zinātniski-politiskos paņēmienus.

Saskaņā ar to zinātniskai kriminālpolitikai ir milzīga nozīme taisni Baltijas valstīs. Baltijas tautas, speciāli latvji un igauņi savas vēstures jau ļoti agrajā laikmetā kritušas zem citu tautu virskundzības un kā tā sekas pamazām tika izņemtas no apgrozības viņu dzīvē arī viņu nacionālas krimināltiesības. Sveštautu kundzības agrākos laikmetos Baltijas tiesības darbojas vispārējas vācu tiesības ar Kārļa V. kodeku pamatos, zviedru likumi zviedru separātie rīkojumi, un pēc tam arī Krievijas Senāta rīkojumi (Ostenbruggen, Theorie und Praxis Liv, Est und Curländischen Strafrechts, 1846). Sveštautu virskundzības Baltijas pēdējā laikmetā šeit darbojās Krievijas 1845. g. sodu likumi, kas stājās spēkā šai apgabalā tāpat kā visā Krievijā, 1846. g. I. maijā (Tagancevs lekcijas I. 1902. 217. l. p.) Divdesmitā gadsimta sākumā līdz ar Krievijas jauno 1903. g. sodu likumu parādīšanos, Baltijā, tāpat kā Krievijā, tika ievesti spēkā šo likumu noteikumi par reliģijas un valsts noziegumiem (Pustarostevs "Krievijas krimināltiesības I. 1912. 65. l. p.) Beidzot pasaules kara laikā, pēc tagadējās Latvijas teritorijas daļas okupācijas no vācu karaspēka, vācu okupācijas vara šeit ievēda spēkā pilnos apmēros Krievijas 1903. g. sodu likumus, ievēdot tomēr dažas pārmaiņas kodeksa sodu sistēmā un atsevišķu viņa pantu redakcijā. Ieguvusi neatkarību, Latvija atstāja pie sevis spēkā 1903. g. sodu likumus un izplatīja viņu darbību arī uz Latviju, bet atcēla vācu varas šā nolikuma tekstā ievēstos grozījumus (1918. g. 6. decembrī) (Mines, Krimināltiesību kurss I. 1925. 36. l. p.) Tādā kārtā arī neatkarīgā Latvija savas pastāvēšanas pirmajos gados tika padota sveštautu tiesību režīmam krimināltiesību laukā. Nepieciešamība tūlīt nodrošināt zemei kriminālas normas piespieda jauno valsti sankcionēt - viņas teritorijā ārzemnieku pārnēstas svešās tiesības. Bet vai šīs tiesības atbilst tautas vajadzībām?

Kriminālpolitikas zinātne spiesta uz to dot negatīvu atbildi.

Aiz dažādiem iemesliem, par kuriem šai apcerējumā sīkāk nav iespējams runāt, tautas masu kultūra Latvijā un Krievijā stāvēja uz dažāda attīstības līmeņa. Neskatoties uz to, ka abas tautas ir tuvi kaimiņi, viņu vēsturiskās attīstības apstākļi bij tik dažādi, ka Latvijas sociālā un saimnieciskā dzīve evolucionēja ievērojami ātrākā tempā nekā Krievijas kultūra. Milzīgie saimnieciskie resursi, kuras dabūja krievu tauta, jau viņas vēstures ļoti

agrajos periodos kad tautas aizņemas vēl tikai ar rūpēm par savas eksistences uzturēšanu. Ievērojami nobremzēja Krievijas at-
tīstību. Viņas dzīves iekārta ievērojami palika pakal ne tikai
Vakar-Eiropas tautu dzīves iekārtai, bet arī viņas tuvāko kaimiņu
Austrumu-Eiropā dzīves iekārtai. Tāpēc krievu krimināltiesību
principu receptiju nevar a priori ieteikt jau tādēļ, ka Latvijas
kultūra augstāka par Krievijas kultūru. Prasības, kuru krievu tie-
sības uzstāda, priekš Latvijas ir pārāk zemas; spiediens, kas iziet
no šīm tiesībām, priekš Latvijas pārāk rupjš, bet nav pietiekoši e-
nergisks.

Tālāk, ir vēl cits iemesls, kādēļ Latvija nevar receptēt Krievi-
jas krimināltiesību likumdošanu. Šī likumdošana domāta darbībai
zemā ar milzīgu teritoriju, kas noziedzniekam dod plašas izredzes
slēpties no tiesām. Latvija turpretīm ir valsts ar mazu terito-
riju, kas turklāt no visām pusēm ielenkta ar zemēm, kuru iedzīvotā-
ji runā latvjiem svešā valodā un savukārt nesaprot latvju valodu.
Latvijas teritorijā tādēļ ārkārtīgi pazemina noziedznieka izre-
dzes izbāgt no soda un tas, kamēr mēs jau zinām, nevar neatspogu-
ties arī visā viņai vēlāmo tiesību stilā. Ja krievu tiesības
Krievijas teritorijas apmēru dēļ, bij spiestas stiprināt savu sodu
noteikumu rupību, tad Latvijas tiesībām ceteris paribus, turpretīm
vairāk mīkstināsi noteikumi. Saskaņā ar to, noteicot sodu normu
spiediena raksturu, krievu un latvju tiesību politika ceļiem neiz-
bēgami jāšķiras taisni pretējos virzienos. Šis apsvēvums, vēl
daudz noteiktāki nekā pirmais, runā pret krievu paraugu receptijas
iespējamību reformē, jo krimināltiesības Latvijā. Beidzot, ne-
drīkst aizmirst arī trešo argumentu, kas runā pret krievu tiesību
receptiju neatkarīgā Latvijā: krievu tiesības netikai izauga ap-
stākļos, kas bij mazāk kulturāli, nekā Latvijā, viņas netikai ķeras
pie rupja spiediena tur kur Latvijā būtu vairāk vietā mazāk
rupjš spiediens, viņas, bez tam, radušās nevis normālas, bet reakci-
onārā Krievijas politikas dzīves atmosfērā. Krievijas 1903. g.
Sodu likumus, kas pēc neatkarīgas Latvijas proklamēšanas ieguva
pie mums spēkā esošo tiesību nozīmi, sāka sastādīt Krievijā vēl
astondesmito gadu sākumā. Šo likumu pirmatnējs projekts (tā sau-
cāmais redakcijas komisijas projekts) tiesām bij priekš Krievijas
loti progresīvs krimināltiesību projekts. Bet vēlāk krievu tie-
sību radīšanu aizrāva reakcija, kas valdīja Krievijā pagājušā gadu
simtā deviņdesmito gadus, agrākais sodu likumu projekts tika
ievērojami grozīts un 1903. g. sodu likumi kļuva netikai par rela-
tīvi regresīvu tiesību paraugu, bet izrādījās regresīvi pat Krie-
vijas dzīves apstākļos. Daudzi krievu juristi vēl pirms 1917. g.
revolūcijas cēla iebildumus pret šo likumu spēkā ieviešanu Krie-
vijā, bet pēc šīs revolūcijas Pagaidu valdība tūlīn sasauca se-
visku komisiju šo likumu revīzijai un pielāgošanai jauniem ap-
stākļiem.

No sacītā skaidrs ka 1903. g. Sodu likumu noteikumi nekādā ga-
dījumā nevar atbilst Latvijas vajadzībām. No tā saprotāms, ka pēc
arī dažādi krimināltiesību institūti, reformē, jo mūsu tiesības, ti-
ka ievērojami grozīti. Bet vai šie normu grozījumi tika izvesti
pietiekoši radikāli? Kā tiks zemāk norādīts, uz to var dot tikai
negatīvu atbildi.

Ja zināms kodeks zināmai zemei tiek atzīts par nepietiekoši
progresīvu, tad tas jūristam, kurš tomēr šo kodeksu grib nēmt par
paraugu jauna nolikuma sastādīšanai priekš šīs zemes, uzliek divē-
jādus pienākumus. Jūristam kas pie šīs metodes reformē krimināl-
tiesības, pietiekoši pilnīgi jāpārstrādā progresīvā virzienā par
paraugu nēmtais kodeks! otrkārt, viņam pietiekoši dziļi jāpārstrā-
dā visas grozāmās normas. Kodeksa reformas pilnību nodrošina vi-
su to normu pārveidošana, kuras reformējamas, lai pielāgotu kodeku
darbībai jaunos apstākļos. To, ka reforma tiek izvesta pietieko-
ši pamatīgi - nodrošina tas, ka normu pārveidošana tiek izvesta
dzīvei pietiekoši radikāli. Abu noteikumu izpildīšanas priekšno-
teikums tomēr ir tas, ka reformātoriem ir zinātniski pamatots
priekšstats par to, kādam īsti jābūt kodekam jaunajos apstākļos.
Kā jau tika norādīts parasti šādu priekšstatu jūristiem dod viņu
intuitīvas tiesības, kuras kritizē, jo vecās pozitīvas tiesības
līdz ar to rada jauno tiesību projektus. Jaunākās valstīs, kā
mēs to redzējam, šis priekšnoteikums bieži trūkst. Tādēļ šeit
kauc kur citur jāmeklē pamati, lai spriestu kādam jābūt reformas
plašumam. Mēs domājam, ka vēsturiskai tradīcijai un pakāpeniski

radušamies intuitīvām tiesībām, par paraugu tiesību reformai būtu nemami to svešo tautu kodeksi un tiesiskie priekšstati, kas stāv vai agrāk stāvējušas kulturālā zinā pietiekoši tuvu tai tautai, par kuras tiesību reformu iet runa. Pie tā saprotāms jāņem vērā vispirms zemes kuru kulturālas attīstības līmenis apmēram līdzīgs tās tautas attiecīgam līmenim, kuras tiesības tiek reformētas, bet otrkārt zemes kuru teritorija pēc savas plašuma apmēram sakrīt ar tās tautas teritoriju, par kuras tiesību reformu iet runa. Ievērojot šos datus pie Latvijas tiesību reformas pirmo vietu iegūst vācu tiesības. Šo tiesību vēsture ir ļoti daudz pakāpēm bagāta, kuru starpā ir arī tādas, kas tuvu atbilst arī Latvijas tagadējam kulturālam līmenim. No otras puses, vācu tiesības ievērojot vācu zemju politisko sadrumstalotību agrākos laikos ir pazīstāmas ar kriminālkodeku tīpiem, kas piemēroti darbībai nelielās, pēc apmēriem Latvijai līdzīgās teritorijās. Iepazīšanās ar vācu tiesību apzinas dažādu pakāpju attīstību, kā mēs zemāk pārlicināsimies, dod tādēļ arī tādu normu paraugus, kas progresīvākas par agrāk Latvijā spēkā bijušām krievu tiesībām, bet kas līdz ar to jau paspējušas dot sev labu rekomendāciju ar viņu piemērošanu praksē veselu gadu desmitu laikā. Citiem vārdiem, mūsu priekšā liktās metodes pielietošana vienā un tai pašā laikā nodrošina likumdevēju kā no briesmām dot likuma spēku novecojošām normām, tā arī dot šo spēku normām, kas nav Latvijas apstākļiem derīgas.

Saskaņā ar to tālāk mēs pārbaudīsim jaunā Latvijas sodu likuma normas netikai no tā viedokļa, cik viņas atkāpušas no veco Krievijas tiesību principiem, bet arī no tā viedokļa, cik viņas tuvas tagadējo spēkā esošo vācu tiesību datiem. Kā tas būs vēlāk redzāms, šie panēmieni atļauj arī ļoti ievērojamu pārlicības pakāpi spriest par to tiesību raksturu, kas tiesām derīgs mūsu valstij.

LATVIJAS 1933. g. SODU LIKUMA NOTRIKUMI UN KRIMINĀLPOLITIKAS

PRASĪBAS .

Kriminaltiesības dod sankciju lielam daudzumam tiesību normām. Visos tanīs gadījumos, ievērojot specifiski tiesisku motīvu trūkumu cilvēku dvēselēs no tiesību-politikas viedokļa izrādas par piemērotu panākt zināmu uzvešanos iepotējot cilvēkiem zināmas bailes, atklājas lauks arī krimināltiesību iedarbībai. No tā rādas materiāla bagātība kriminālkodekos, kuriem ir darīšana ar tiesību dzīves ļoti dažādām pusēm. Tādēļ pilnīgi dabīgi, ka šai apcerējumā nav iespējams dot novērtējumu visam tam materiālam, kuru mums sniedz jaunais nolikums. Mēs šeit pieskārsimies mūsu jauno tiesību tikai dažiem jautājumiem, kuriem ir principiāla nozīme.

Mēs redzējam, ka katru tiesību raksturu un it īpaši viņu piemērotību tautas kultūras līmenim nōsaka šo tiesību prasību saturs un viņu spiediena īpašības. Mēs arī apskatīsim šeit jauno kodeku no šī viedokļa. No sākuma mēs apskatīsim jautājumu par to, cik šī kodeka prasības atbilst mūsu sasniegtājam kultūras līmenim un cik ar viņu saskaņots ir spiediens.

LATVIJAS 1933. g. KODEKA PRASĪBAS.

Zināma kodeka prasību kriminālpolitiskais novērtējums ir sevišķi grūts uzdevums. Šo prasību saturs ir tik dažāds, ka viņu nevar pievest pie viena saucēja. Sevišķas daļas dispizitīvos noteikumus mēs nevarām novest pie nedaudzām kategorijām, kā to mēs darām ar sankcijām - mācībā par sodiem. Sakarā ar to šai apcerējumā mēs apskatīsim tikai tās mūsu kodeka prasības kuras viņš uzstāda vispārējā daļē. Kā mēs redzēsim arī šie dati ir vērtīgs materiāls lai spriestu par mūsu tiesībām no kriminālpolitikas viedokļa.

Tiesisko prasību saturu - kādai jābūt pilsoņu uzvešanai, kura no sodu likumu viedokļa ir obligatoriska, - to galvenā kārtā

noteic sodu likumu sevišķā daļā. Definējot nozieguma jēdzienu, likums līdz ar to pasaka kādu uzvešanas viē uzskata par likumīgu. Tomēr dažus norādījumus par tiesisko prasību apjomu mēs atrodam arī sodu likumu vispārējā daļā. Šeit tiek noskaidrots kādas personas sodu likumu noteikumi apsargā, un tiek noteikts nopiedzīga nodarījuma saturs jēdziens. Šos jautājumus atrisina sodu likumu nodalās par sodu likumu darbības vietu un par līdzdalību noziegumos.

Sodu likumu sevišķās daļās noteikumi apraksta noziedzīgu nodarījumu būtību, bet nepasaka, pret ko šiem nodarījumiem jābūt vērstiem, lai tiem varētu piemērot sodu. Tas izskaidrojams ar to, ka sodu likumi jau no seniem laikiem apsargā visas personas, kuras dzīvo zināmas valsts robežās, neatkarīgi no viņu tautības un pavalstniecības. Bet ko darīt tadā gadījumā, ja sodu likumos paredzētais noziedzīgais nodarījums izdarīts ārzemēs? Tad rodas vajadzība, lai likums oficiāli paskaidro, kādos gadījumos viņš šos nodarījumus grib sodīt. Izplatot savu noteikumu darbību arī uz ārzemēs izdarītiem noziegumiem, likums var vadīties tikai no nacionāli egoistiskiem motīviem, bet viņš var arī ņemt vērā vispārcilvēciskās intereses. Pirmā gadījumā par sodāmiem tiek atzīti tie ārzemēs izdarītie noziegumi, kas vērsti pret šīs valsts interesēm (tā saucamais reālais princips) un kurus izdarījuši ārzemēs šīs valsts pavalstnieki (personālais princips). Pirmo noteikumu egoistiskais raksturs acīmredzams, bet tāds pats raksturs ir arī otram principam: valsts soda savus pavalstniekus par ārzemēs izdarītiem noziegumiem tādēļ, lai tos nevajadzētu izdot tiesāšanai un sodīšanai tai valstij kurā tie noziegumus izdarījuši. Pēc daudzu valstu uzskata tāda izdošana ir pilnīgi nepielaižama, jo to uzskata par savu pilsonu neapsargāšanu. Turpretim, ja likums pasludina par sodāmiem arī noziegumus, kurus ārzemēs izdarījuši ārvalstu pavalstnieki pret ārzemniekiem (kosmopolitiskais princips), tad viņš vadās no vispārcilvēciskām interesēm: valsts atzīst, ka jāapsargā arī tādu personu labumi, kuras pieder pie citas tautības un citas valsts, neatkarīgi no tā, vai nozieguma momentā tās atradās šīs valsts robežās vai ne.

Kosmopolitiskā principa ievešana dzīvē kā pilnīgi, tāpat arī tikai pa daļai ilgu laiku sastāpa nopietnas grūtības, ilgu laiku valstis attiecās sodīt pēc saviem likumiem ārzemniekus, kuri pret citiem ārzemniekiem bij izdarījuši noziegumus ārzemēs, jo šos labumus neuzskatīja par tādēļ, kuri ir apsardzības cienīgi. Ilgu laiku valstis negribēja uzņemties pienākumu arī šos noziedzniekus izdot tām valstīm, kur tie noziegumus bij izdarījuši un no kurienes pēc tam aizbēguši. Tomēr beidzot, izglītotāko tautu etiskās kultūras progress piespieda atzīt, ka šādos gadījumos noziedznieku izdošana nepieciešama. Bet sākot ar XIX. gadu simtēna trīsdesmitiem gadiem visas attīstītākās valstis sāk noslēgt s t a r p t a u t i s k a s l i g u m u s p a r s a v s t a r p ē j u noziedznieku izdošanu. Bet arī pēc tam valstis ne labprāt atzina, ka šiem nodarījumi būtu sodāmi arī pēc viņu pašu likumiem. Nacionālisma atmoda, kurā sevišķi spilgti uzplauka XIX. un XX. gadu simtenī, stipri kavēja kosmopolitiskā principa izvešanu dzīvē. XIX. gadsimtēna beigās jaunie kodeksi pamzām sāka kosmopolitisko principu atzīt: 1878. g. Ungārijas kodekss (§§ 9, 11 - 13), 1889. g. Itālijas kodekss (a. 3 - 8), 1902. g. Norvegijas kodekss, bet Vācijā lielākā daļa zinātnieku turpināja izturēties pret to negatīvi, un Vācijas projektos līdz pat 1919. gadam nebija noteikumu par ārvalstnieku sodāmību par ārzemēs izdarītiem un pret ārvalstniekiem vērstiem noziegumiem). 1903. g. sodu likumu sastādītāji atzina, ka par ārzemēs izdarītu nodarījumu ārvalstnieks sodāms, ja no sodu likumu viedokļa viņa nodarījums kvalificējams kā smags noziegums (9 p.), bet par to sodu likumu autoriem ļoti asi uzbruka kā vācu), tāpat arī krievu zinātnieki), un tikai pateicoties redakcijas komisijas nepiekāpībai šis projekta noteikums kļuva par likumu.

No sacītā redzams, ka sodu likumu darbības izplatīšanu uz ārzemēs izdarītiem ārzemnieku nodarījumiem pilnīgi attaisno attīstītāko tautu tagadējais kultūras stāvoklis un ka kosmopolitiskā principa ievešana pozitīvas tiesības kavējuši dažādi blakus apstākļi. Tāpēc jāpriecājas ka Latvijas sodu likumus (7 p. II. d. p. 1.) šinī ziņā nav atkāpies no 1903. g. sodu likumu principa. Ka mūsu kodeksa autori nostājušies uz pareiza ceļa, to pierāda tas, ka 1925. g. uz šī ceļa beidzot bij spiesti nostāties arī Vācijas sodu

likumu projekta sastādītāji (§ 6), kam tagad piekrita arī vācu doktrīna).

Jāapsveic arī 11.panta papildinājums: ja ir īpašs starptautisks līgums, tas pielaižama arī Latvijas pilsoņa izdošana ārvalstij. Tas apzīmē etisko principu pārsvaru pār politiskiem.

Tā tad pilnīgi pareizi noteic to personu apjomu, kurās mūsu sodu likumi apsargās. Bez tā kā jau agrāk minēju, kodeksā jābūt arī to vispārējo formu raksturojumam, kurās var izpausties cilvēka darbība, jo ar nodarījumiem kurus paredz sodu likumu sevišķā daļa, nav izsmeltas visas personu tiesību sodāmās apdraudēšanas formas. Sevišķi daļā runā tikai par galveno apdraudēšanas formu - par nozieguma izdarīšanu, bet krimināltiesības jau sen atzīst par sodāmu ne tikai nozieguma izdarīšanu, bet arī līdzdalību tanī - uzkūdiņumu uz noziegumu pabalstījumu un līdzvainīgumu. Bet tā kā šīm noziedzīgās darbības formām, kaut gan tās sastopamas pie visdažādākiem noziegumiem, ir noteiktas vispārējas pazīmes kurās raksturo viņu būtību, tad viņu definīcijas parasti ievieto sodu likumu vispārējā daļā.

Arī mūsu sodu likuma autoriem bij jādod līdzdalības aktu juridisks raksturojums. Šeit viņi pret sava darba pamatu - 1903.g. sodu likumiem - izturas pavisam citādi un radikāli pārgroza spēkā esošo sodu likumu noteikumus. Līdzdalības aktiem noziegumos dots jauns formulējums un bez tam šinī daļā pārgrozīts tiesisko prasību un spiediena apjoms. Jaunievedumam formulējumā pēc manām domām ir tikai redakcijas raksturs un tāpēc to atstāšu pie malas. Turpretīm tiem kodeku jaunievedumiem, kuri groza tiesisko prasību būtību, jādod novērtējums no politiska viedokļa.

Krievijas Sodu likumi nosaka, ka "sevišķām personīgām attiecībām un apstākļiem, kas nosaka, palielina vai pamazina kāda atsevišķa līdzdalībnieka sodāmību, nav iespaida uz pārējo līdzdalībnieku atbildību" (51.p.). Mūsu kodeks tā vietā liek pavisam pretēju noteikumu: "Sevišķas attiecības un apstākļi kas noteic nodarījuma sodāmību, neizslēdzot līdzdalībnieka atbildību, kurš personīgi šādās attiecībās un apstākļos neatrodas, bet viņam pie - sprīžamais sods mīkstināms pēc 52.panta noteikumiem. Šim pārgrozījumam ir tās sekas ka ar apdraudējuma objektu nekādās attiecībās nesastāvošu personu līdzdalība tādu personu nodarījumos, kurās ar šo objektu atrodas sevišķās juridiskās attiecībās (Teilnahme am Sonderverbrechen), tagad krīt zem sodu likumu darbības un no nesodāmās pārvēršas par sodāmu. Persona, kas dienestpersonai palīdz pārkāpt viņas speciālos dienesta pienākumus, agrāk nebija sodāma, bet tagad viņu sauks pie atbildības par līdzdalību noziegumā. - Kā no sacītā redzams, šeit jautājums grozās ap to, cik pļass var būt tiesiskais aizliegums piedalīties citu personu noziegumos. Šo jautājumu kriminālisti-dogmatiski izšķir no tīri loģiska viedokļa, kaut gan pēc savas būtības tas ir sociālās psiholoģijas jautājums un to var izšķirt dažādi, atkarībā no tautas kulturas attīstības līmeņa. Ja tautas kulturas līmenis ir zems, tiesības nedrīkst uzstādīt iedzīvotājiem augstas prasības un gaidīt, lai tie ar pienācīgu cienību iztureties pret tām sociālām vērtībām, kurās p.p. uztic dienestpersonām. Ja turpretīm kulturas līmenis ir samērā augsts, tad par nelikumīgu var uzskatīt arī līdzdalību augšā minētos noziegumos un to sodīt. Tā tiesām rīkojas arī to tautu likumdevēji kurās šo jautājumu jau sen atrisinājušas. Tā Vācijā XI-XIX.gadu simteņa pirmā pusē arī neuzdrošinājās sodīt par līdzdalību tīros dienesta noziegumos un sodīja to līdzdalību dienestpersonai tikai tadā gadījumā kad dienestnoziegumā bij arī vispārējā nozieguma elementi un turklāt sodīja to ka līdzdalību šinī vispārējā noziegumā, nepiegrīžot speciālo dienesta pienākumu pārkāpšanai nekādas vēribas). Bet vēlākie kodeksi nostājās uz cita viedokļa un pasludina līdzdalību speciālos noziegumos par sodāmu); šis uzskats tagad arī dominē vācu literatūrā), un to fiksējis arī 1925.g.projekts). Krievijā, kur tautas kultūra bij zemāka nekā Vācijā, neuzdrošinājās tik plaši formulēt tiesību prasības attiecībā uz pilsoņu uzvešanos un redzā - mākie. kriminālisti neatrada par iespējamu sodīt līdzdalību speciālos noziegumos).

Kādu stāvokli pret iztīrājamo jautājumu vajadzēja ienemt mākošām Latvijas krimināltiesībām? Kā redzāms no projekta paskaidrojumiem, pieņemtal sistēmai bijusi stipra opozīcija), kurās priekšstāvji savu uzskatu pēc tam aizstāvējuši arī presē. Bet

1903. g. sodu likumu sistēmas aizstāvjus, tāpat kā jaunā uzskata aizstāvju argumentiem ir formēli dogmatisks raksturs un tie pamatojas tikai uz pieradumu pie pastāvošo sodu likumu sistēmas. Atkārtoju, ka no kriminālpolitiskā viedokļa šo strīdu var pareizi izšķirt vienīgi ņemot vērā tautas masu kultūras līmeni Latvijā. Šī kultūra, bez šaubām, augstāka, nekā tā bij Krievijas plašajās tautas masās, kad ar to rekinājās 1903. g. sodu likumu autori un kurai neapzinīgi tie pielāgoja savu tiesisko atziņu. Tāpēc arī pie mums iedzīvotājiem var uzstādīt daudz augstākas prasības nekā Krievijā un var sagaidīt, ka tie izpildīs tās prasības, kurās Vācijas iedzīvotāji spēja izpildīt jau 80 gadus atpakaļ. Tādēļ arī es atrodu, ka šinī gadījumā, ievēdot līdzdalības normēšanu pēc vācu sistēmas, komisija rīkojusies pilnīgi pareizi.

LATVIJAS KRIMINALKODEKA SPIEDIENS.

Pēc iepazīšanās ar mūsu kodeka jaunievadumu vispārēju raksturu krimināltiesību prasību laukā mēs apskatīsim tagad tās īpatnības, kas piemīt Latvijas kodeka spiedienam uz cilvēku psihi. Kā jau tika norādīts šā priekšmeta izsmelošai raksturošanai jānoskaidro divi pilnīgi patstāvīgi jautājumi: no vienas puses - jautājums par spiediena raksturu ko izdara kodeks un jautājums par šā spiediena enerģiju - no otras puses. Iesāksim ar pirmā temata apskati.

PSICHISKA IESPAIDA RAKSTURS, KO ATSTĀJ SODI LATVIJĀ.

MŪSU KODEKA SODU SISTEMAS ĪPAŠĪBAS.

Psichiska iespaids raksturu kuņu izsauc sodu iedarbība kā jau augstāk norādīts, noteic arī divējādi faktori. Viņš atkarajās no vienas puses no kodeka pielaisto sodu dabas un, no otras puses - no šo sodu nepielūdzamības pakāpes. Šī nodaļa tiks veltīta galvenām kārtām pirmajam tematam. Tālāk pareizai izpratnei tomēr vispirms jānosaka attiecība starp abu nupat minēto faktoru iespaidiem.

Krimināltiesību psichiska iespaids raksturs noteic to pārdzīvojumu īpašības kuņas cilvēku dvēselēs izsauc soda draudi. Bet šie pārdzīvojumi ir dažādi atkarībā no tā, kādam cilvēka labumam sods draud un ar kādu neplekāpības, nepielūdzamības pakāpi viņš draud. Atkarībā no minētās starpības, ballu pārdzīvojumi, kas izcilvēku dvēselēs, bar būt vairāk vai mazāk rupji. Bargi un nepielūdzami sodi izsauc cilvēkus tīri dzīvnieciskas bailes, mazāk bargi un mazāk nepielūdzami sodi izsauc bailes ar mazāku spraigumu un atstāj noziedzniekam-reflektatam apsvēršanas brīvību. Un lūk, apskatot katra kodeka sodu sistēmu, ir arī jānotic kādu reakciju pilsoņu psihē viņas izsauc un cik šī reakcija saskan ar tautas sasniegto kultūras līmeni. Nav taču vjadzības speciāli pierādīt, ka pielietot līdzekļus, kas paralizē katru dvēseles brīvu darbību, kaut arī nolūkā cīnīties ar noziegumiem, ir iespējams tikai nekulturālā, neattīstītā sabiedrībā. Katram tautas panākumam kultūras attīstības laukā seko arī sodu motivācijas rakstura mīkstināšana - krit sodu bardzība un nepielūdzamība.

Sodu rupjība un bardzība no vienas puses - un šo sodu nepielūdzamība no otras - noved tiesībās pie viena un tā paša rezultāta - pie tā, ka sodu motivācijas kļūst rupjāka un iegūst sevišķi spaidīgu raksturu. Tomēr pamēieni, ar kuņiem krimināltiesības no drošina sodiem zināmu bardzības un nepielūdzamības pakāpi ievērojami atšķiras savā starpā un jāapskata atsevišķi. Apstāsīties no sākumā pie sodu bardzības došanas pamēieniem un pie šīs problēmas atrisināšanas novērtējuma, kodod Latvijas kodeks.

Krimināltiesību sodu raksturu noteic ar šo sodu aizskarāmo vērtību raksturs: jo nopietnāka un svarīgāka tā vērtība, kuņu sods aizskar vai atņem, jo rupjāks ir šis sods, un - otrādi. Tāpēc arī, lai varētu atbildēt uz jautājumu, cik rupji likumā paredzētie sodi, tad vispirms ir jānoskaidro; kādas vērtības cilvēkiem var atņemt ja tie izdara projektā paredzētos noziedzīgos nodarījumus. Bet tā kā sodu lik. līdzīgi visiem citiem šī laika kodekiem sodus nosaka nevis absolūti noteikti, bet tikai relatīvi noteikti, atstājot tiesas ieskatam plašu brīvību pie soda mēra noteikšanas, tad

vispirms jānoskaidro, kādus līdzekļus likums pielieto šī tiesas ieskata audzināšanai un kādā virzienā viņš to vada.

No pirmā acu uzmetiena tāds apgalvojums var izlikties pavisam dīvains: kā var runāt par likuma ieviešanu uz tiesnešu ieskatu, ja šis ieskats pēc savas būtības ir tiesnešu garīgā darbība, kurā ir brīva no katra likuma ieviešana? Šis pārpratums viegli noskaidrojams, ja ņem vērā, ka tiesnešu ieskats ietilpst viņu tiesību apziņā, bet pēdējā izveidojas pamatojoties uz pastāvošo tiesību normu vispārēju garu. Katrā kodekā bez konkrētiem tiesiskiem noteikumiem, kuri tiesai noteikti jāpieņem, ir arī zināms vispārējais direktīvas, kurās ievieš tiesnešus viņiem nemaz neapzinoties un kurās tomēr ir ļoti svarīgas. Pie šādām direktīvām es gribu uzturēties drusciņ ilgāk.

Tiesas izturēšanos pret noziedznieku lielā mērā noteic tas, kā valsts skatās uz noziedznieku un kādas tiesības tā piešķir sev attiecībā uz noziedzībā kritušu personu. Ja valsts jūt, ka ar personu arī pēc nozieguma izdarīšanas jāpietās saudzīgi un jātaupa visas viņa intereses tikai izņemot tās, kurās jāupurē vispārības labā un piemērojot sodu viņam jāatņem, tad arī tiesa piemērojot likumu gribot negribot pret likuma pārkāpēju izturēsies saudzīgi. Bet ja likums soda noziedznieku ne tikai ar pelnīto sodu, bet turklāt padara to par beztiesību objektu un pieļauj brīvu rīcību ar viņa interesēm, tad arī tiesai nav vēlēšanās pret apsūdzētā personu. Un šāda izturēšanās pret noziedznieku, kā mēs to tūlīt redzēsim, bij iespējama ne tikai agrāk, bet arī tagad. Tikai tagad tā neizpaužas tik atklāti kā agrāk.

Krimināltiesībās ir viena problēma, kurā radījusi tiesībām tika raksturīgā cēšanās pēc noteikumu precizitātes, bet pie tās atrisināšanas tiesībām jāizturas pārbaudījums visos principiālos jautājumos. Noziedznieks izdarījis noziegumu, kurš sodāms pēc pastāvošiem likumiem, bet pirms šīs lietas iztiesāšanas valstī iznāk jauns likums, kurš groza kriminālatbildības raksturu vai noteikumus. Kāds likums vainīgam jāpieņem: vecais, kura darbības laikā viņš noziegumu izdarījis, vai jaunais? Vai šinī gadījumā valstij ir brīv veco likumu atvīlēt ar jaunu? Jaunā likuma piemērošanas piekritēji apgalvo, ka valsts tādā gadījumā ne ar ko nav saistīta. Viņi atsaucas vispirms uz to, ka principiāli ir iespējams absolūti nenoteiktas sankcijas un piekrist, ka noziegumus var sodīt pēc likumiem, kuri ad hoc izdoti), otrkārt, viņi atsaucas uz to, ka ar nozieguma izdarīšanas faktu noziedznieks nebūt neiegūst kādas tiesības uz noteiktu sodu, treškārt - ka sodu likumiem, tāpat kā visām citām publiska rakstura normām, var būt, atpakalējošs spēks, un beidzot, ceturtkārt - ka ja pieturētos pie preteja principa, tad valsts darbība pie noziegumu apkarošanas būtu ierobežota). Šiem argumentiem nevar piekrist.

Iztirzājamā uzskata piekritēju pirmais arguments liecina tikai to, ka principu, kurš nosaka, ka likumam nevar būt atpakalējošs spēks, nevar atzīt par absolūtu tiesību principu, kurš būtu bijis spēkā visās vēsturiski pazīstamās tiesību sistēmās. Agrākos mazāk kulturālos vēsturiskos laikmetos bij jāķeras pie energiskiem noziedznieku iebildēšanas līdzekļiem un jādraud tiem nozieguma izdarīšanas gadījumā ar pilnīgu beztiesību stāvokli, bet šie paņēmieni, tāpat kā daudzi citi veco tiesību institūti (kollektīva atbildība u.c.), neder par paraugu tiesību refermai mūsu dienās.

Tālāk, ja ir pareizi, ka nav kriminālā likuma uzdevums piešķirt noziedzniekiem tiesības uz sodu, tad tomēr tas garantē tiem, ka viņu izdarītiem noziegumiem būs noteikta apmēra sekas un līdz ar to pasargā tos no likumā neparedzētiem sodiem. Atsauksšanās uz likuma atpakalējošo spēku šinī gadījumā arī nepalīdz, jo šis princips piemērojams tikai tad, ja publiskie likumi ievieš noteikumus, kuri aizskar plašu ledzīvotāju skiru intereses un kuriem ir svarīga sociālā nozīme, bet neattiecas vis tikai uz nedaudz cilvēkiem, kā tas ir šinī gadījumā, kad līdzeklis ir vairāk ne-taisns nekā sociāli noderīgs. Beidzot nepamatots ir arī pēdējais arguments, jo sods pasargā sabiedrību no noziedzības, galvenā kārtā, nevis tad kad to piemēro, bet gan tad, kad viņš noziedzniekam draud, un šo draudu nevar būt, ja vainīgo soda pēc jaunā likuma. Un bez visa tā, ieviešot tiesībās jaunus līdzekļus, ir taču jāievēro arī zināmas robežas.

No sacītā skaidrs, ka no kriminālpolitiskā viedokļa ir ne-

lietderīgi likumam visos gadījumos piešķirt atpakalejošu spēku. Šī principa legalizācija vispārējā veidā draud noziedznieku nostādīt zināmā mērā beztiesiskā stāvoklī un negarantē tam, ka to netiesas pēc speciāla likuma, kurš izdots, lai viņu sodītu par tā izdarīto nodarījumu u. t. t. Ja arī pielaistu, ka tagadējos laikos tamlīdzīga likumdevēja izturēšanās pret noziedznieku nav iespējama, tad tomēr šis princips, kurš padara par iespējamu šādus līdzekļus piemērot, negatīvi iespaido tiesnešu izturēšanos pret apsūdzētiem, tas diskvalificē pēdējo pilsonisko vērtību un traucē tiesnešus saudzīgi izturēties pret tiem. Nepelna ievēribas arī citi mazāk svarīgi argumenti, ar kuriem šo uzskatu pamato, kā p. p. aizrādījums uz to, ka ja sodu likumam nepiešķirtu atpakalejošu spēku, tad tiesai bieži vien pienāktos piemērot atceltus soda veidus.) Šis iebildums ir nepārliecinošs tamdēļ, ka zināma soda veida atcelšanas brīdī valstī ir ļoti daudz noziedznieku, kuri šo sodu izcieš, un tāpēc, ja tiem pievienos vēl dažus subjektus, kurus netiesās pēc soda veida atcelšanas, tad tas nekādas grūtības nevar radīt.

Bet vai pareizs ir pretējais princips, vai visos gadījumos iespējams piemērot veco likumu? Šim principam ir tā priekšrocība, ka viņš pilnos apmēros izsargā noziedznieku no patvalas. Bet garantējot noziedzniekam formālo taisnību, tas var nonakt konflikta ar materiālo taisnību. Tagadējos laikos izdod ļoti daudz krimināllikumu nevis lai paaugstinātu, bet gan lai pamazinātu sodu. Jaunais likums parasti atviegļina noziedznieka likteni un tāpēc būtu cietsirdīgi, ja piemērotu veco likumu, kad jaunais likums par šo agrāk izdarīto nodarījumu sodu mīkstina. Šāpārotams, arī tāds paņēmieni pārveido noziedznieka likteni, bet šis pārveidojums izpaužas tikai tanī ziņā, ka noziedzniekam tiek samazinātas ciešanas, kurās viņam uzliek sods. Bet pret to nevarēs celt iebildumus arī tie, kas nopietni rūpējas par noziedznieku. Tāpēc arī no kriminālpolitiskā viedokļa ir lietderīgi ierobežot vispārējo principu, ka krimināllikumam nav atpakalejoša spēka, ar vienu izņēmumu, un proti, ka tāds atpakalejošs spēks ir tiem jauniem likumiem, kuri mīkstina veco likumu noteikumus.¹

Šie vispārējie apsvērumi atļauj mums novērtēt tās pārmaiņas, kurās tiesībās ienesis jaunais sodu likums. 1903. g. sodu likumā pieturējās pie principa, ka likumam ir atpakalejošs spēks, tikai tie pavēlēja, ka tanīs gadījumos kad jaunais likums ir bargāks nekā vecais, sods jāmīkstina uz 53. p. pamata (14. p.) t. 1., tie pieturējās pie kriminālzinātnes neatzītā principa. Tagad turpretim šo jautājumu reglamentē pilnīgi pareizi. Mūsu kodeksa 12. p. nosaka, ka sods nosakāms pēc tā likuma, kurš ir spēkā nozieguma izdarīšanas brīdī. Bet ja likumu, kurš ir spēkā nozieguma izdarīšanas brīdī, līdz vainīgā notiesāšanai pārgroza, tad jāpiemēro tas likums kurš šo nodarījumu mīkstāki soda.

Normas, kuras noteic krimināllikuma piemērošanas robežas attiecībā uz laiku, mēs pieskaitījām tām normām, kurās dod tiesnešiem vispārējas direktīvas, kā tiem jāizturas pret noziedzniekiem, un to mēs darījām tādēļ, ka šīs normas ir svarīgas nevis tādēļ savā tiesā, bet gan netiesā iespaida uz tiesisko dzīvi. Tādas direktīvas dod arī citi sodu likuma noteikumi. Attiecīgos svarīgākos no šiem noteikumiem aplūkosim tuvāk.

Kā zināms, daudzi kodeksi aiz dažādiem iemesliem, pa lielāku daļu aiz tīri tehniskiem, sadala visus paredzētos noziegumus grupās, nemot sadalīšanai par pamatu to sodu īpatnības, kuri draud par noziegumiem. Visizplatītākā ir tehniskā noziegumu klasifikācija, kurā skiro: nodarījumus, par kuriem draud vissmagākie sodi, no nodarījumiem, par kuriem draud vidēji smagie, un beidzot - vieglie sodi. Katrai grupai likums dod savu nosaukumu, kas atļauj tās atsevišķos noteikumus īsi apzīmēt. Un aplūkojot tuvāk attiecīgos tehniskos nosaukumus izrādās, ka arī pie to izvēles likums vadās no zināmiem kriminālpolitiskiem motīviem. Nemot vērā to, ka dažādi valodas vārdi izsauca cilvēkos dažādas asociācijas, un lai tiesnesis pret vienu vai otru noziegumu grupu zināmā veidā izturētos, tad likums dod tām attiecīgus nosaukumus. Ja vajaga pielnākt bargāku spriedumu, tad likums kā tehniskos terminus arī lie-
to draudošākus nosaukumus, bet ja grib panākt pretēju rezultātu, tad tas lieto nosaukumus, kuri neizteic tik stipru nicināšanu u. t. t. Un Latvijas sodu likuma projekta autoriem arī vajadzēja izvēlēties attiecīgus nosaukumus recipētās trīskāpīgās noziedzī-

gu nodarījumu sadalīšanas apzīmēšanai.

Šādā gadījumā komisija palikusi pie pastāvošo likumu terminologijas: pēc projekta 3.p."noziedzīgus nodarījumus, par kuriem likums paredz kā augstāko sodu ieslodzījumu katorgas cietumā, sauc par s m a g i e m n o z i e g u m i e m. Noziedzīgus nodarījumus, par kuriem pēc likuma draud kā augstākais sods ieslodzījums īstermiņa vai ilgtermiņa cietumā, sauc par n o z i e g u m i e m. Noziedzīgus nodarījumus, par kuriem pēc likuma draud kā augstākais sods arests vai naudas sods,

sauc par p ā r k ā p u m i e m." Šāda noziegumu kvalifikācija Latvijas apstākļos jā atzīst par pārmērīgi bargu. Lai par to parliedzinātos, pietiek iepazīties ar attiecīgu Vakarēiropas kodeku terminologiju.

Noziegumu sadalīšana grupās pirmo reizi parādījās Francijas tiesībās vairāk nekā simts gadus atpakaļ. Kaut gan sadalīšanu ievēda Francija tik sen gadus atpakaļ, tomēr jau toreiz neuzskatīja par vajadzīgu noziegumu grupu apzīmēšanai lietot tik enerģiskus izteicienus, kā to dara 1903.g. sodu likumi! - 1810.g. Code pénal pavisam nepazīst terminu smags noziegums un runā tikai par crimes, délits et contraventions (art.1.) Pie tiem pašiem uzskatiem pieturējās arī otrs, tāpat ļoti vecs un turklāt par ļoti bargu atzīts, 1813.g. Bavārijas kodeks (Art.2: Strafbare Handlungen sind entweder Verbrechen, oder Vergehen, oder Polizeibübertretungen) Pēc tam trīskāpīgo sadalījumu pārņēma daudzi citi vācu kodeki (Preussen, 1851, § 1; Bayern 1861, ART.1: Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich 1871, § 1; Vorentwurf, 1909, § 1).

Citus pārņemienus no seniem laikiem lietoja krievu likumdevēji. Plašo tautas masu zemā attīstība Krievijā spieda likumdevējus ķerties pie līdzekļiem, kuri pastiprina soda spiedienu uz tautas dvēseli un iedvēš tiesai pietiekošu bardzību pie vainīgo likteņa notāikšanas. Katrinas I. laikā ievēda lietošanā kā tehnisku termiņu vārdu: ļaundarījums (zlobejanje), ar ko griebeja izreikt, ka sevišķi noziedzīgi ir nodarījumi pret īpaši svarīgām vērtībām (dievzaimošana un reliģiski nemieri, slepkavība, laupīšana u.c.) Pēc tam šis vārds: "ļaundarījums" t a iesakņojās, ka Krievijā citādi nemaz vairs neprata pārtulkot crimes, Verbrechen, kā tikai nosaucot attiecīgus nodarījumus par ļaundarījumiem). Tomēr kriminālo un labojoso sodu likumi trīskāpīgo noziegumu sadalīšanu neievēda un oficiāli neapstiprināja nodibinājušos terminologiju. Pateicoties tam, krievu sabiedrības progresīvās aprindas sāka tuvojties Vakarēiropas uzskatam par šo jautājumu, un 1903.g. sodu likumu autori, ievēdot trīskāpīgo noziegumu sadalīšanu, jau runā par "prestupļenija", "prostupki", "naruseņija"

Bet Krievijas likumdevēju aprindām tāda terminologija pat XIX.gadusimtenā beigās priekš Krievijas izlikās pārmērīgi humana. Sevišķi apspriede pie valsts padomes caurlūkojot sodu likumu projektu atrada ka ar ieslodzījumu pārmācības namā, starp cātu, soda par viltojumu, laupīšanu, izspiesanu, asiņgrēku, bet ar ieslodzījumu cietumā par zādzību, par daudziem krāpšanas veidiem un par citiem līdzīgiem nodarījumiem. Šie noziedzīgie nodarījumi nebūt nav mazsvarīgi un tie nebūt neatbilst pieņemtam "pārkāpuma" jēdzienam, ar ko parasti apzīmē vieglus, mazsvarīgus likuma pārkāpumus. Tāpēc šī vārda lietošana viņam neatbilstošā nozīmē var radīt iedzīvotājos pilnīgi nepareizas domas, itkā likums atzītu par samērā viegliem ļoti svarīgus noziedzīgus nodarījumus. Ņemot to vērā, sevišķā apspriede atrada par nepieciešamu komisijas proponēto terminologiju atvīlot ar šekosiem nosaukumiem: "smagie noziegumi", "noziedzīgi" un "pārkāpumi".

Vai šie motīvi ir pietiekoši, lai šo sodu likumu terminologiju atstātu nākosos Latvijas likumos? Ņemot vērā, ka ir starpība starp tautas kultūras līmeni Latvijā un Krievijā, ka pazīstamākie krievu juristi ir nemierā ar valsts padomes izdarītiem projekta tekstā labojumiem, un beidzot, ka ka valsts padome šo teksta labojumu izdarījusi deviņdesmitos gados, kad Krievijā valdīja smaga politiska reakcija, uz šo jautājumu jāatbild negatīvi. Komisija būtu darījusi pareizāk, ja tā atjaunotu pirmatnējo 3.p. redakciju un tādā kārtā ievestu mūsdienu tiesībās eiropeiskus pārņemienus.

Lai humanizētu terminologiju, tāpat vajadzētu restaurēt pirmatnējo tekstu arī dažos citos projekta pantos, kuri bez pārgrozības pārņemti no 1903.g. sodu likumiem. Tāpat kā sodu likumi, pro-

jekts formulē nepieskaitāmību: "Nav pieskaitāms par vainu noziedzīgs nodarījums..." (37.p.); tā atkal ir nevajadzīga terminoloģijas bardzība! Pēc tagadējām tiesībām nodarījums, kurū izdarījuši nepieskaitāma persona, ne tikai nav pieskaitāms par vainu, bet tas arī nemaz nav noziedzīgs. Kriminālkodeki to kategoriski uzsver (Francijas art 64: "Il n'y a ni crime ni délit...", Vācijas § 51: "Eine strafbare Handlung ist nicht vorhanden..."). Tāpat kvalificēja nepieskaitāmību arī redakcijas komisijas projekts (33.p.: "nav pieskaitāms par vainu nodarījums..."), bet nodarījumu uz nodarījuma noziegumu ievēda bez jebkādas motivācijas Krievijas tieslietu ministrija. Tāpat, lai šos likumus padarītu bargākus, šīnī stādīja kvalificēja kā "noziedzīgus" nodarījumus", kurus izdarījuši bērni līdz desmitam dzīvības gadam (40.p.) un no 10 līdz 17 gadiem veco nepilngadīgo nodarījumus, kurus tie izdarījuši bez saprašanas (41.p.). Būtu vairāk piemēroti Latvijas kulturai, ja šīnīs gadījumos pieturētos pie sodu likuma pirmatnējā projekta terminoloģijas.

Pievēstos apsvērumus mēs esam publicējuši pirmo reizi 1929.g. savos sekojošos darbos komisija palika uzticīga krievu kodeka terminoloģijai raksturojot noziedzīgos nodarījumus ar trim terminiem (1930.g. 3.p., 1933.g. - 3.p.) Sakarā ar to viss par sodu likuma pirmo projektu teiktais, par nožēlošanu attiecas arī uz 1933.g. nolikumu. Mūsu tālākie apsvērumi, kas attiecas uz jautājumu par to, kā likumā kvalificējams nepieskaitāmas personas izdarītais nodarījums, laikan tomēr atstāja uz komisiju zināmu iespaidu. 1930. un 1933.g.g. kodeki vairs nerunā, ka "nav pieskaitāms par vainu noziedzīgs nodarījums", bet neatjauno arī krievu redakcijas komisijas formulējumu: "nav pieskaitāms par vainu nodarījums"; šie kodeki ķeras pie patstāvīgas tiesību radīšanas. Viņi šai gadījumā runā: "nav pieskaitāms par vainu ar soda piedraudējumu noliegts nodarījums" (1933.g. 38, 39, 40, 41 p.p.). Kas sakāms par šo jaunievedumu?

Nav sīkāk jāpaskaidro, ka komisijas izvēlētā formula pārāk smagi neveikla, lai viņu varētu lietot tā, kā to dara mūsu kodeks. Bet no otrās puses jauna formula nemaz nehumanizē mūsu kodeku arī pēc būtības, kā tas bij jāizdara pielāgojot krievu normas Latvijas apstākļiem. "Ar soda piedraudējumu noliegts nodarījums "nav taču nekas cits, kā "noziedzīgs nodarījums". Par to taisni runā mūsu nolikuma 1.p.: "Par noziedzīgu atzīstāms nodarījums, kurš tā izdarīšanas laikā noliegts ar soda piedraudējumu." Tādā kārtā patstāvība, ko šoreiz parādījusi komisija, netikai nav lietu uzlabojusi, bet taisni to ievērojami pasliktinājusi.

Pāriesim tagad pie to Latvijas krimināltiesību spiediena īpašību raksturojuma, kurus noteic pats pie mums pieņemto sodu raksturs. Šī uzdevuma atrisināšanai mums atkal jāiepazīstas ar soda līdzekļu attīstības vispārējām tendencēm vēstures jaunākā posmā. Mēs ķersimies šodien tāpat kā vienmēr pie tā bagāta materiala, ko mums sniedz pēdējā pusotrā gadusimtena vācu kodeki.

SODU ATTĪSTĪBA VĀCIJĀ 19. UN 20. GADUSIMTENOS.

Iedziļinoties tanī nozīmē, kuŗa tagadnes dzīvē ir sodu motivācija, nav grūti pārliecināties ka viņa ir universāls līdzeklis, ar kuŗa palīdzību tiesības cenšas turēt likuma robežās sabiedrības nepietiekoši audzinātus locekļus. Krimināltiesībām nav nekādas patstāvīgas sabiedriskas dzīves ieviešanas programmas un viņas aprobežojas ar to prasību uzturēšanu kuŗas uzstāda cilvēkiem citas tiesību normas. Toties krimināltiesību darbība neaprobežojas kaut kādu atsevišķu dzīves sfairu: šīs tiesības uztur ļoti dažādi gandrīz visu pārējo tiesību nozaru prasības. Sakarā ar to krimināltiesībām jāatspoguļo sevī visa dažādu tiesību veidu un formu dažādība un sevišķi jāpielāgo savu sodu uzbūve attiecīgām īpašībām.

Sodiem savā vēsturē acīmredzot vispirms jāatspoguļo tiesību attīstības vispārējās īpatnības. Ja tiesību spiediens, samērā ar kulturas pieaugumu, kļūst vienmēr mazāk rupjš un līdz ar to, vienmēr energiskāks, tad acīmredzot arī sodiem paraleli jāiegūst vienmēr mīkstāks raksturs un, neskatoties uz to, vienmēr varenāk jāievieš cilvēku psihe. Un tiesām, šīs pārmaiņas sodu sistēmu sastāvā ir pati spilgtākā svītra, kas raksturo viņu attīstību. Bet

līdz ar to sodu vēsturē novērojamas vēl citas īpatnības, pie ku -
riem mums tagad arī jāsaista sava uzmanība.

Viena no šīm īpatnībām atkal atspoguļo pilnā mērā tiesību at -
tīstību vispārējos vilcienus. Ja mums tagad par viņu jāmin atse -
višķi tad tas notiek tikai tāpēc ka iepriekšējā vispārējā apcerē -
jumā to vēl nevarēja pietie koši sīki izdarīt. Es gribu teikt, ka
līdz ar sodu iespaida enerģijas pieaugumu, kam iet līdz viņu rupji
bas krišana, vēsturē pastāvīgi novērojami gadījumi, kad aug netikai
sodu enerģija, bet kļūst ievērojamāka arī viņu rupjība. Tas notiek
tad, kad krimināltiesībām jāztur zināmas uzvešanas obligatorisku -
mu pirmo reiz nodibinājusos jaunu normu darbība. Šinīs gadīju -
mos notiek pāreja no spiediena, kuram ir tikai principiāla jeb
symbolistiska nozīme pie spiediena, kuram ir reāla uzvešanās fakto -
ra nozīme. Dabīgi, ka sodu laukā tas atspoguļojas netikai ar sodu
mēra pieaugumu, bet arī ar to, ka viņu kvalitāte kļūst rupjāka. Viss
tas, pats par sevi saprotāms izriet no augšā sacītā, bet par to bij
atsevišķi jāmin soda likteņu tiesību vēsturē precīzākai raksturo -
šanai.

Cita lieta - sodu attīstības otrā īpatnība kuru vienmēr var
novērot vēsturē un kas tomēr nav izskaidrojama ar krimināltiesību
vispārējām attīstības tendencēm. sekojot uzmanīgi sodu maiņai
vēsturē mēs redzam, ka zināmos gadījumos novērojama netikai mīkstu
sodu atvietošana ar bargiem (kas pilnīgi saskanētu ar krimināltie -
sību attīstības vispārējo līniju). Dažreiz mazāk rupju sodu vie -
tā nāk rupjāki sodi un pie tam kā sankcija nevis par jauniem ne -
sen kriminalizētiem noziegumiem, bet par noziegumiem kuru sodāmību
tauta jau atzīst bez jebkādiem strīdiem. Tā, agrākā laika privi -
ligētām vai vispārī augstākām šķirām pastāvēja, sevišķi sodi, mīks -
tināšana nekā plašām tautas masām domātie sodi, bet tagad tādi spe -
ciali sodi vairs neeksistē un visus noziedzniekus, neatkarīgi no
tituļa un stāvokļa soda ar vieniem un tiem pašiem sodiem. Ar ko
izskaidrojamas šādas pārmaiņas tiesību pamēnienos?

Kā tas labi zināms, sabiedriskas dzīves pareizai funkcionēša -
nai dažādos un it sevišķi senos laikos tiesībām bij jāpieskir sa -
biedrību vadošām aprindām sevišķs prestižs. Agrākos laikos - aiz -
bildniecības režīma avīrskundzības laimētos politiskajā dzīvē - sa -
biedrība citādi nevarēja pastāvēt kā padodoties nedaudzu, sevišķi audz -
nātu un specialī politiskai darbībai sagatavotu savu locekļu vadi -
bai. Bet, lai nodrošinātu paklausību vadošām šķirām, bij nepiecie -
šams, lai viņām būtu apkārt zināms creols tautas acīs. Ar to arī
izskaidrojamas seno tiesību rūpes par sabiedrības augstāku šķiru
prestīžu.

Un lūk, ar šīm rūpēm stāvēja pretrunā krimināltiesību panē -
mieni. Ja gadījumos, kuros izdarītu noziegumu kāds no dižciltīgo
pārstāvjiem, šim pārstāvim piemērotu parastu sodu, tad ar to tiktu
sagrauts viss dižciltīgo prestižs. Tiesības veicinātu domas iz -
platīšanos, ka arī vadošo šķiru pārstāvji zināmos dzīves gadīju -
mos var dalīt vienkāršu mirstīgo likteni. Lai to novērstu, senās
krimināltiesības arī rādīja sevišķus sodus augstāko šķiru pār -
stāvjiem un ar to nodrošināja viņām privilīgētu stāvokli pat no -
ziegumu izdarīšanas gadījumos. Vēlāk, kad tautas kulturas pieau -
gums padarījis senās politikas vadības formas par liekām, atkrita
arī speciāli sodu veidi dižciltīgiem. Krimināltiesībām vairs ne -
bij jāupurē kriminalpolitiskas intereses aiz tīri politiskiem ap -
svērumiem un augstāko šķiru noziedzniekus pielīdzināja zemāko
šķiru noziegumiem.

Iepazīnušies ar šiem vispārējiem noteikumiem pievedīsim ta -
gad ilustrācijas no sodu vēstures Vācijā 19. un 20. gadusimtenos.
Iesāksim ar iepazīšanos ar pēdējo no minētām tendencēm - ar šķi -
ru sodu izmiršanas procesu krimināltiesībās.

Piegriežoties privilīgēto personu sodiem Vācijā mēs vispirms
konstatējam, ka jau 19. g. s. sākumā viņiem uzspiests izmiršanas zi -
mogs. Pag gadusimtena vācu kodeksi kaut arī norādīja ka piesprie -
zot cietoksmi jāņem vērā "die Bildungsstufe und die bürgerlichen
Verhältnisse des Übertreters" bet norādīja arī uz nepieciešamību
piegriezt vērību arī lietās apstākļiem. Turklāt cietoksmi, kā
privilīgēta soda, piemērošanas apjoms vienmēr samazinājās. Bavari -
jas (1813.) un Oldenburgas (1814.) kodeksi pielaida cietoksmi piemēro -
šanu visu brīvības atņemšanas formu vietā = Kettenstrafe, Zuchthaus
Arbeitshaus un Gefängniss - un turklāt, bez šā soda termina jebkā -

da pagarinājuma. Hanoveras kodekss (1840) arī pielaiž cietokšņa piemērošanu visos šīs gadījumos, bet tad, kad cietokšnis atvieto Kettenstrafe un Zuchthaus, viņš jau raksta priekšā pagarināt ieslodzījuma ilgumu uz 1/4 vai pat uz 1/2 no visa ieslodzījuma laika. Virtembergas (1841) un Badenes (1845) kodeki pielaiž cietokšņa pielietošanu tikai Arbeitshaus un Gefängnisse vietā, bet Hesenes (1841) kodeks - tikai Corrections haus vietā. Saksijas (1838) kodeks jau vispārī skatas uz cietokšni kā uz vainīgā liktenā mīkstināšanas ārkārtīgu panēmienu un pielaiž to tikai apžēlošanas kārtībā. Beidzot Braunsveigas (1840) kodeki vispārī nepazīst cietokšni kā sodu. Vienīga atkāpšanās no šīs attīstības līnijas ir Bavarijas nolikuma (1861) noteikumi, kas pielaiž cietokšņa piemērošanu netikai Gefängnisse, bet arī Zuchthaus vietā. Pārējie vācu kodeki, kas nāca klajā pēc 1848 g. revolūcijas vispārī nepazīst cietokšni viņa vecā veidā. No tā laika vācu tiesības kļuva brīvas no sodiem priekš privilīģētām personām.

Pievēstie apsvērumi atbrīvo ceļu sodu kāpnes likteņu Vācijā tīri kriminaljuridiskai pētišanai.

Katras sodu attīstības specifiskas pazīmes, kā tika augšā minēts, ir 1) sodu rupjības krišana; 2) sodu nepielūdzamības krišana un 3) sodu psihiska iespaida enerģijas paaugstināšana. Pie šīs nodalās piederas tikai divas pirmās problēmas. Jautājumu par sodu psihiska spiediena paaugstināšanu tiks caurskatīts kursa pēdējā daļā, kas speciāli veltīta šim priekšmetam.

Devīppadsmītā gadusimtena sākumā sodu sistēmas Vācijā piemīt ārkārtīga rupjība. Pirmais no pag. gadusimtena vācu kodekiem - Bavarijas 1813. g. nolikums - netikai plaši izmantoja kā sodu nāves sodu, bet ķērās arī pie nāves soda sevišķi rupjiem veidiem - pie šī soda kvalificētā veidā. Šīs gadījumos vainīgais tika uz pusstundas laiku nostādīts pie kauna staba nāves soda vietā. Šim kodekam bij pazīstami arī dažādi cilvēka cieņu pazemināšanas sodi. Kodeks pazina vispirms dažus apkaunošus sodus vārda īstā nozīmē. Tādi bij vainīgā piespiešana atteikties no saviem vārdiem (widerruf), piedošanas izlūgšanās (Abbitte) un rājienis (Verweis). No citas puses, kodeksa sodu līdzekļu skaitā figurēja miesas sodi. Beidzot rupjš raksturs bij arī kodekam pazīstamam brīvības atņemšanas veidiem. Viņu skaitā ievērojamu vietu ieņēma Kettenstrafe, t. i. soda, kurš neaprobežojas ar brīvības atņemšanu vainīgām vien, bet uzlika viņam vēl papildus ciešanas uzliktot viņam ķēdes. Līdz ar to tiesības sodīja ar brīvības atņemšanu ļoti daudzus un to skaitā arī pavisam niecīgus pārkāpumus. - Tālāko sodu vēsturi raksturo šīs viņu agrākās rupjības vienmēr progresējoša krišana. Atzīmēsim svarīgākos etapus šīs attīstības procesā.

Sekojošā sodu sistēmu pārmaiņām Vācijā 19. un 20. g. simteņos mums vispirms jāatzīmē ievērojamas pārmaiņas nāves soda lomā. Tā jau pag. gadusimtena pirmajā pusē Vācijā ievērojami tika mīkstināts nāves soda raksturs. Kodeki kas palika uzticīgi kvalificētam nāves sodam, mīkstina viņa raksturu: noziedznieku vairs neizliek pie kauna staba bet velk uz soda vietu uz vērsa ādas (Hanover 1840). Bet kodeku vairākums vispārī atsakaas no kvalificēta nāves soda, pielaižot tikai vienkāršu galvas nociršanu. Pag. gadusimtena vidū Vācijas mazo valstu rindā gāja vēl tālāk un pavisam strīpoja nāves sodu no sodu līdzekļu skaita (Nassau, 1849, Thüringen 1850, Sachsen 1868 u. c.) Tomēr Vācijas apvienošana 1871. g. piespieda vācu tiesības atjaunot šā soda darbību visā Vācijas teritorijā.

Līdz ar nāves soda izmiršanu gāja arī miesas sodu izmiršana, kuŗa norisinājās Vācijā daudz ātrākā tempā nekā pirmā. Bavarijā (1813) un Oldenburga (1814) piemēroja miesas sodus visdažādākiem noziedznieku tipiem. Saksija (1838. 1855) un Hannovera (1840) pielaiž viņu piemērošanu jau tikai klaidoņiem vien, Virtembergas (1839) - tikai arestantiem, bet pārējie kodeki pavisam atteicās no šā soda līdzekļu veida.

Uz ilgāku laiku izvilcās apkaunojošu sodu darbība. Ja Widerruf un Abbitte no vācu tiesībām pazuda relatīvi agri - izņemot Bavarijas un Oldenburgas, kodekus, šie sodi bij pazīstami vēl tikai Hannoveras kodekam (1840) - tad rājienis noturējās ļoti ilgi. Viņš bij pazīstams visiem Vācijas pag. gadusimtena pirmās puses kodekiem un bij ārkārtīgi dzīves spējīgs arī vēlāk. Prūsijas (1851), Bavarijas (1861) un Visvācijas (1871) kodeki atteicās no šā so

da līdzekļa. Bet rājiens bij pazēstams Saksijā (1855 un 1868) un, kas sevišķi apbrīnojams, to restaurēja daži Visvācijas 20. g. s. projekti (1909, 1913, 1919). Tomēr pēdējie Vācijas projekti atkal noteikti strīpoja rājienu no sodu saraksta.

Beidzot apskatāmā laika posmā ievērojami tika mīkstināta arī brīvības atņemšanas soda rupjība. Tā vispirms Vācijā nepārtraukti tika mīkstināta šā soda bargāko formu rupjība. Kettenstrafe, kurai Bavārijas kodekā sekoja garu ķēžu uzlikšana notiesātā kājām, kurām vēl tika piestiprināta smaga pumba, Hannovera (jau sekoja ķēžu uzlikšanai viena (1840)), bet Braunsveigā notiesātam uzlika tikai īsas, vieglas ķēdes (1840) (kandalus). Bavārijā, Oldenburgā un Saksijā (1838) Zuchthaus'ā notiesātiem arī uzlika ķēdes kaut arī vieglākas nekā pie Kettenstrafe, bet vēlākie kodeksi šai noziedznieku kategorijai vairs nekādas ķēdes neuzlika.

Bet vēl noteiktāks solis uz sodu rupjības mīkstināšanas pusi bij vispārī rupjāku sodu nozīmes krišana. Kettenstrafe bij vispārī pazīstama tikai čiem apskatāma laikmeta kodekiem - Bavārijas, Oldenburgas, Hanoveras un Braunsveigas - visi pārējie pavisam atteicās no šī soda. Zuchthaus'ā nozīme četrdesmitos gados ievērojami tika mazināta ar Correctionstrans'ā darbības apjoma paplašināšanos Hesēnā (1841) un Nassavā (1849) un ar Arbeitshaus'u Tiringijā (1850). Zuchthaus'ā nozīme tika vēl vairāk sašaurināta Saksijā 1855. g., kur ar viņu sāka konkurēt jau ne tikai Arbeitshaus, bet arī Gefängnis. Tomēr Vācijas apvienošana 1871. g. deva Zuchthaus'am viņa agrāko nozīmi.

Tādā kārtā, sekojot brīvības atņemšanas sodu attīstībai Vācijā, mēs sastopamies vispirms ar noteikti izteiktu sodu kvalitatīvu mīkstināšanos, saskatām ar kuru rupjākos tipa sodus atvieto mīkstāka tipa sodi. Bet līdz ar to šai zemē notika arī šo sodu kvantitatīva mīkstināšana. Maksimālais termiņa brīvības atņemšanas laiks Vācijā 19. g. s. sākumā visur bij 20 gadi (Bavārijas 1813. g. kodeks un c.) četrdesmitos gados šis laiks krita uz 18 gadiem (Hesēna 1841; Nassavā - 1849). Beidzot, septiņdesmitos gados viņš tika pazemināts līdz 15 gadiem (Vācijas 1871. g. nolikums). Otrs brīvības atņemšanas rupjības kvantitatīvas mīkstināšanas piemērs ir beztermiņa brīvības atņemšanas ar brīvības atņemšanu uz noteiktu laiku. Saksija 1855. g. nolikums ievērojamā samazinājis beztermiņa Zuchthaus'ā darbības apjomu, bet to ties noteica sevišķi ilgu termiņu brīvības atņemšanai uz noteiktu laiku, - proti - 30 gadus. Tomēr arī šo procesu pārtrauca Vācijas apvienošana, līdz ar kuru beztermiņa brīvības atņemšana tika atjaunota savās tiesībās (1871.).

Nesalīdzināmi ilgāk Vācijā noturējās princips sodīt sīkus pārkāpumus ar brīvības atņemšanu. Tiesām šai laukā jau pag. g. simtēnā vidū parādījās tendence mīkstināt sodu īpašības, kas sekoja tādām pārkāpumiem. Vecie kodeksi noteica šinīs gadījumos Gefängnis, kuru viņi piemēvoja arī ievērojamākiem noziedzumiem (Gefängnis'ā maksimums Bavārijā + 1813. g. bij 2 g.; Braunsveigā - 1840. - 3 g.; Virmbergā - 1839. - 2 g.). Pēc tam kodeksi sāka rezervēt Gefängnisi tikai pašiem sīkākām pārkāpumiem, nosakot viņa maksimumu uz 3 mēn. (Saksija, Hesēna, Tiringija), vai pat uz 1 mēn. (Nassava).

Vēl vēlāk sīkiem pārkāpumiem tika radīts jauns, sevišķi mīksts brīvības atņemšanas veids - Arrest (Bavārijā 1861), Haft (Vācijā - 1871). Bet jaunākā laikā jaunākie Vācijas projekti (1925 un 1927. g. g.) atteicās no jebkādas brīvības atņemšanas šinīs gadījumos, atzīstot šo līdzekli šinīs gadījumos par pārāk rupju. Viņi noteic šai gadījumā naudas sodu.

Pievēstie aizrādījumi dod skaidru priekšstatu par sodu rakstura pārmaiņām jaunākā laikā Vācijā. Nupat taisītā apcerējumā atrodas arī nepieciešami dati lai dotu pareizu novērtējumu Latvijas kodeka sodu sistēmai. Kā mēs to tūlī redzēsīm tikai salīdzinot mūsu tiesību sodus ar soda līdzekļu liktāni Vācijā var spriest par to, vai mūsu tiesību reformatori pietiekoši mīkstinājuši krievu tiesību rupjību.

LATVIJAS KODEKA SODU SISTEMA.

Mūsu kodeka pieņemtā sodu sistema izauga no Krievijas

1903.g.nolikuma sodu sistēmas un pirmās novērtējums jāizdara sakarā ar pēdējo. Krievijas nolikums zināja astoņus galvenus sodu veidus: 1) nāves sodu; 2) spaidu darbos bez termiņa vai uz laiku no 4 - 15 g.; 3) izsūtījumu nometinājumā (uz visu mūžu); 4) ieslodzījums pārmācības namā uz laiku no 1 ½ līdz 6 gadiem; 5) ieslodzījumu cietoksnī uz laiku no 2 nedēļām līdz 6 gadiem; 6) ieslodzījumu cietumā uz laiku no 2 nedēļām līdz 1 gadam; 7) arestu no 1 dienas līdz 6 mēnešiem un 8) naudas sodu. Ievērojot augšā minēto starpību Latvijas un Krievijas kultūrā mūsu likumdošanas komisijai bij jāmikstina aprādīto sodu rupjība un nepielūdzamība ievēdot viņus Latvijas sodu sistēmas sastāvā. Paskatīsimies, kā komisija šo uzdevumu veikusi.

Latvijas 1933.g.nolikums 8 krievu sodu vietā pazīst jau tikai sodu līdzekļu 5 veidus: 1) spaidu darbi bez termiņa vai uz laiku no 4 - 15 gadiem; 2) pārmācības nams uz laiku no 1 - 4 f.; 3) cietums - uz laiku no divām nedēļām līdz 1 g. 4) arests uz laiku no 1 dienas līdz 6 mēnešiem un 5) naudas sods. Apskatīsim šīs sodu sistēmas īpašības no kriminālpolitiskā viedokļa.

Jau no pirmā acu uzmetiena Latvijas sodu sistēmai ir redzams, ka viņa ievērojami mazāk rupja, nekā krievu sistēma: mūsu sistēmā trūkst nāves soda! Atteikšanās no šā soda veida, kuru izveda dzīvē daži Vācijas partikulārie kodeki, bez šaubām pieņemama projekta resp. jaunā likuma ievērojamākiem sasniegumiem. Bet mēs nevaram pievienoties tiem apsvērumiem, kurus komisija pieveda viņas izvestai reformai par labu. Nāves soda atcelšanu mūsu kodeka autori uzskatīja par vienkāršu pastāvošo tiesību principu receptiju. Pie jautājuma apspriešanas par nāves sodu, izšķirošo lomu pret šī soda veida ieviešanu projektā spēlēja norādījums uz to, ka pēc nāves soda atcelšanas ar 1917.gada 12.marta likumu Krievijā var runāt pie projekta sastādīšanas nevis par šī soda atcelšanu, bet gan tikai par tā atpakaļieieviešanu krimināltiesībās. Patiesībā tā tas nav, un visi no Krievijas revolūcijas tiesībām projektā uzņemtie akti jāuzskata par patstāvīgiem aktiem, kuri humanizē kriminālo represiju. Tā tas ir tamdēļ, ka visām revolūcijas tiesībām ir īpatnēja sabiedriska nozīme, un tāpēc tās nevar uzskatīt par normālām tiesībām. Lielu revolūciju laikmetos, kad jācinās par jaunu, labāku iekārtu, tauta pieliek visus savus garīgos spēkus, lai satricinātu vecos dzīves pamatus, un šī cenšanās atspoguļojās arī tiesībās. Sabiedrību un likumdevēju aprindas revolūcijas sākumā pārņem liels optimisms attiecībā uz tautas kultūras līmeņa novērtēšanu un tas, savukārt, noved pie neparasti stipras sodu sankciju mikstināšanas. Bet revolūcijas krimināltiesībām nav ilgs mūžs, drīz vien to vietā stājas reakcionārās un pēc tam normālās krimināltiesības. Ar tādām sodu režīmu pārgrozībām savā laikā bij jālepažīstas Francijai) un Vācijai) Pats par sevi saprotams, ka arī Krievijas šinī ziņā nebūtu izņēmums. Un ja Latvijā pēc revolūcijas laikmetā tomēr tiek nostiprināti Krievijas revolūcijas sākumā 1917.g. izdoti noteikumi, tad tas no kriminālpolitiskā viedokļa uzskatāms par ļoti humanu soli, un nāves soda izmešana no projekta sodu sistēmas ir nāves soda atcelšana īstā nozīmē, un tas uzskatāms par lielu Latvijas tiesību ieguvumu.

Par nožēlošanu to pašu nevar teikt par mūsu kodeka pieņemto brīvības atņemšanas sodu sistēmu! Kā tas redzams no augšā minētā sodu attīstība Vācijā jau pag.gadusimtena vidū noveda pie vecās četru locekļu brīvības atņemšanas sodu sistēmas. - Kettenstrafe, Zuchthaus, Arbeitshaus, Gefängnis - atvietošanas ar jaunu triju locekļu sistēmu - Zuchthaus, Gefängnis un Haft. Šī pārmaiņa, kā mēs notādījam, nozīmēja sistēmas rupjības krišanu reizē divējādā ziņā - brīvības atņemšanas augstākas formas rupjības krišana: Zuchthaus, Kettenstrafe vietā - un viņas zemākas formas pazemināšana - Haft Gefängnis'a vietā. Krievu sistēmā, kurai tik tuvu pietiek Latvijas nolikums, iegaumējusi vienīgi pēdējo Vācijas sasniegumu: viņa ievēda arestu kā brīvības atņemšanas formas zemāko veidu. Viņas augstākais mērs palika vācu Kettenstrafe ekvivalents - spaidu darbi (katorga). Šo ceļu gāja arī mūsu komisija. Viņa aprobežojusies ar krievu katorgas pārstrādāšanu smagā brīvības atņemšanas formā kura gluži tuvu pietiek senvācu Kettenstrafe, pielaižot notiesāto iekalšanu važās uz laiku no 3 mēn. līdz 3 gadiem (13.p.). Izsekosim sīkāk mūsu tiesību reformatoru domu gaitu.

Apstājoties pie pirmā nolikuma projekta, kas tika publicēts vēl 1923. gadā, mēs pārlicinājamies, ka komisija tajā laikā reformējot brīvības atņemšanas sodus izjuta vajadzību šo sistemu mīkstināt, bet nemaz negribēja mīkstināt augstākus no viņai pazīstāmiem sodu veidiem. - Pirmais projekts sadalīja brīvības atņemšanu uz spaidu darbiem (francu augstākas brīvības atņemšanas formas - *trav-aux forces* - tulkojums), ilgtermiņa cietumu, īstermiņa cietumu un arestu. Šī sistema bij mīkstāka par krievu sistemu tādēļ, ka pielīdzināja pārmācības namu cietumam, pārvēršot pirmo par pēdējās ilgtermiņa veidu. Kas attiecas uz spaidu darbiem, tad komisija rūpejās nevis par viņu bardzības mīkstināšanu, bet par viņas pastiprināšanu, jo šis sods Latvijas apstākļos bij mazāk represīvs, nekā Krievijā (nebij izsūtījuma uz Sibīriju), bet no otras puses, pēc komisijas domām, šim sodam bij jāatvieto atkritusais nāves sods. No tā - šī soda līdzekļa kvalifikācijas bardzība un važu ieviešana notiesātiem uz viņu. No tā arī spaidu darbu maksimuma paaugstināšana no 4 uz 6 gadiem.

Saeimas juridiskā apakškomisijā, kur pēc savas sastādīšanas aizgāja projekts, censšanās mīkstināt sodu rupjību ieguva tālākas sekmes. Apakškomisija noteikti novirzījās no krievu prototipa uz jauno vācu tiesību sistēmas pusi. Viņas izstrādāta triju locekļu sistema sastāvēja no 1) pārmācības nama (bez termiņa vai uz laiku no 2 līdz 15 gadiem un uz laiku no 6 mēn. līdz 6 gadiem. 2) cietuma no 2 ned. līdz 2 gadiem un 3) aresta no 1 d. līdz 6 mēn. Šī sistēma pēc būtības bij pilnīgi atbilstoša Latvijas sasniegtajam kultūras līmenim, kaut gan apakškomisija saprotams neveica brīvības atņemšanas termiņu problēmu. Vēlāk tomēr mūsu tiesību reformatori atteicās no nupat aprādītās sistēmas un atgriezās pie krievu paraugiem. 1930. g. nolikums jau atkal pazīst visus 4 brīvības atņemšanas veidus: spaidu darbi bez termiņa vai uz laiku no 1 līdz 15 gadiem, pārmācības nams no 2 līdz 6 g. cietums - no 2 ned. līdz 2 g. un arests no 1 d. - līdz 6 mēn. Šī sistēma kā pārāk barga izsauca nemieru juristu vidū un 1933. g. nolikums, uzglabājot pievestos brīvības atņemšanas veidus, samazina jau viņu termiņus. Spaidu darbus uz noteiktu laiku noteic tagad, jau uz laiku no 4 līdz 15 g. pārmācības namu - no 1 g. līdz 4 g. un cietumu no 2 ned. līdz 1 g. Kas attiecas uz spaidu darbu termiņu reformu, tad viņa katrā ziņā apsveicama: viņa nozīme pilnīgi pareizai idejas uzvaru, ka sodu likumam Latvijā nav jākopensē mūsu apstākļos atkritusās krievu kategorijas bargas pazīmes. Bet, kā tas redzams no sacītā, pie mums izvestais krievu sistēmas mīkstinājums nav pietiekoss, lai to pielāgotu mūsu kodeku sodu sistēmu mūsu apstākļiem. Pēc mūsu pārlicības, mūsu tiesībām vispāri bij jāatsakās no krievu sistēmas un bij jārecepē vācu brīvības atņemšanas sodu triju locekļu sistema. Tāds panēmiens nemaz nebūtu pārāk radikāls, jo vācu sistēma nemaz nav vācu tiesību radīšanas pēdējais produkts, bet pastāv šai zemē jau vairāk nekā 80 gadus.

SODU NEPIELŪDZAMĪBA LATVIJAS 1933. G. KODEKA.

Tādi ir Latvijas kodeka panākumi krimināltiesību pielietotu sodu rakstura normēšanas laukā. Bet, kā mums jau zināms, krimināltiesību spiedienu raksturu nosaka ne tikai kriminālkodeka sodu sistēmas īpašības, bet arī sodu nepielūdzamība. Sakarā ar to mums tagad jāanalizē mūsu kodeka noteikumi arī no šīs puses. Jānoskaidro, cik pamatota ir tā nepielūdzamības pakāpe, kura piekrīt sodiem mūsu jaunās tiesībās. Agrāk jau tika runāts, kādēļ krimināltiesībām vispāri jā rūpējās par sodu pietiekošas nepielūdzamības nodrošināšanu. Lai noskaidrotu to panēmienu raksturus, ar kuriem krimināltiesības nodrošina sodiem šīs īpašības tagad ir vēl jāpiebilst sekošais.

Kā galvenais orientēšanās līdzeklis dzīvē, cilvēku psihe ir vairāk piemērota būt par vadoni uzvedībai cilvēku dzīvē, nekā par nodrošinājumu pareizai idejai par apkārtnes tiesāmību. Ciktāl dzīves intereses prasa maldīgus uzskatus par patiesībā esošām izredzēm sasniegt zināmu efektu, parasti apziņā izveidojās maldīga pārlicība un nostiprinās neskatoties uz sliktiem pierādījumiem par tās nepamatotību. Ciktāl visi emocionēlie pārdzīvojumi nav nekas cits, kā vajadzības, kuņas pārdzīvo vienlaicīgi ar impulsiem,

kas caur ārēju izpausmi nodrošina vajadzību apmierināšanu, šās emocionālās veido spēcīgu faktoru esamības priekšstata pārveidošanai cilvēku psihē. Sevišķi ciktāl lieta grozas ap kādu nākamū interesantu darbību realizāciju, cilvēkos ir tieksmes šos noteikumus izpētīt, tos iztēlot sev daudz labvēlīgākus, nekā tie patiesībā ir. "Cilvēkiem vispār piemīt tieksmes, pārvarēt labvēlīgās un vēlamās šānses, novērtējot tiešāmību, un darboties saskaņā ar šo pārspīlēto novērtējumu" /L.v. Petražickis "Aktienwesen und Spekulation" 1906/.

Šis cilvēku psihes optimisms, kuram piekrīt sevišķi svarīga un dziedinoša loma pie socialnoderīgas darbības apsvēršanās, darbojās protāms arī tad, kad cilvēki ielaižas deliktos un tam šai gadījumā ir socialkaitīga nozīme. Pēdējā gadījumā optimisma efekts pastāv soda piedraudējuma iespaida paralizēšanā caur dažādiem delikventiem apmierinošiem domu gājieniem, kurus vada viņa vēlēšanās sasniegt noziedzīgo mērķi. Delikventa optimisms rada kriminaltiesībām jaunus ienaidniekus. Tiesībām frontāli uzbrukošām galvenām ienaidniekam piebiedrojās otrās šķiras ienaidnieki, kas uzbrūk no sāniem.

Kriminaltiesības tādēļ arī spīestas spert sevišķus soļus, lai pretdarbotos šiem ienaidniekiem. Cīņā ar cilvēku noziedzīgām tieksmēm, kriminaltiesības cenšas šīm tieksmēm nostādīt pretīm dažādas, delikventam nepatīkamas perspektīves, radot sakarību starp dažādu sodu pielietošanu un kāda tipa deliktu nodarījumiem. Lai šīm perspektīvēm būtu nepieciešams motivācijas iespajds, ir nepieciešams, ka noziedznieks-reflektants ne tikai sajūt, ka ļaunumu draudošo sodu, bet lai viņš arī būtu pārliecināts par soda iestāšanās nenovēršamību, noziedzuma izvešanas gadījumā. Bet delikventa optimisms iznīcina šos priekšnoteikumus soda piedraudējuma sekmīgai darbībai. Pat tad, ja delikvents skaidri apzinās, ka darbība, kurā tas izved, tiek no tiesībām sodīta, viņš zem dažādu optimistisku pārdomu iespaida cer izvairīties no draudošā ļaunuma. Soda piemērošana delikventam ir atkarīga no trejāda veida nosacījumiem: 1/delikvents var tikt sodīts tikai gadījumā, ja viņa darījumu vispār atklāj un viņu nogādā tiesā. Pirmais soda pielietosanas sekmīgas darbības noteikums tā tad ir sekmīgs kriminalpolicijas organu darbība; tālāk 2/tiesas rīcībā nonakušā delikventa sodīšanas iespējamībai ir nepieciešams, ka tiesnesa rīcībā ir pietiekoši pierādījumi, lai apsūdzēto atzītu par vainīgu. Otrs delikventa sodīšanas nosacījums tā tad ir pietiekošas apsūdzības organu iespajds uz soda procesu. Beidzot 3/soda pielietošanai ir nepieciešams, lai no tiesas jau noteiktais subjekta pārkāpums tiktu atzīts par pietiekoši lielu, lai delikventu neatlaistu nesodītu, ar citiem vārdiem, trešais soda pielietosanas noteikums ir kriminaltiesību pietiekoša nepielūdzamība pret noziedznieku pasauli. Delikvents proti vadās no cerības, ka vispirms tā nodarījums paliks neuzzināts, ka otrkārt, ja arī tas nokļūtu tiesas rokās, viņam izdosies atspēkot celtās apsūdzības un beidzot, pat viņa vainas pierādīšanas gadījumā, sodu nepiemēros, jo vainu atzīs par niecīgu, konstatēs mīkstinošus vai atbildību izslēdzošus apstākļus u. t. t. Tiesības acīmredzot ir spīestas nemt vērā šādu delikventa psiholoģijas esamību un spert soļus soda motivācijas darbības iznīcinošā iespaida paralizēšanai.

Apkarojot delikventa cerību uz iespējamību, ka viņa delikts paliks neatklāts, un ka to tam nepierādīs, tiesības pastāvīgi pūlās uzlabot izmeklēšanas un tiesu aparatus, dodot visus esosos līdzekļus lai noteiktu izdarītāju un lai atklātu tā vainīgumu tiesas priekšā. Šie soļi tomēr piekrīt citām tiesību nozarēm, sevišķi procesualām tiesībām, un tie tādēļ mūs še neinteresē. Turpretīm tiesību darbība cīņā ar delikventa optimisma trešo efektu; viņa cerībām uz soda novēršanu arī pēc vainas tiesiskas noteikšanas jau piekrīt tieši kriminaltiesībām un prasa to specialu izpētīšanu. Pie šo tiesību normu sastāva pieder arī tādas, kurās par gavu třešo uzdevumu uzskata paralizēt delikventa cerības, ka viņš arī atzīts par vainīgu, tomēr netiks sodīts. Apškatīsim tuvāk šā principa darbību un tā pielietosanas dažādos veidus.

Šānī sakarībā kriminaltiesību uzdevums, ir iedvest delikventam pārliecību, ka viņš, kolīdz tiesas atzīs tā vainu, neizbēgami tiks sodīts.

Pie cilvēku spējām skaidri apsverot vadošās perspektīves,

patiesībā nemaz nebūtu vajadzīgi sevišķa tiesību rīcība šā efekta panākšanai. Katrs soda likuma pants pasludina izdarītājam soda nenovērsamību. Bet cilvēciskās domāšanas optimistiskie novirzieni padara šādas vispārējas deklarācijas par daudz nespējīgākām, lai tās psihiski iedarbotos uz noziedznieku pasauli, un tāpēc tiesības pielieto citus palīg līdzekļus. Censoties subjektu, kas domā par delikta izvešanu normalos apstākļos, pārliecināt, par soda pielietošanas nenovērsamību, tiesības aizrāda, kadelikti, kuri ir izdarīti anormalos nosacījumos, pastāvot vainu mīkstinotiem vai izlīdzinošiem nosacījumiem, tomēr tiks vajāti kā normali delikti. Nosakot tādas darbības sodāmību, kurā savā nozīmētāli nerasniedz to, ko reflektants bija apņēmies izvest, tiesības cenšas viņā radīt pārliecību, ka viņa nodarījums tiks vēl lielākā mērā sodīts. Kontrasts, kurš pateicoties tādai taktikai rodas starp subjekta noņemto un tiesām sodāmo darbību, atņem viņam cerību uz nākamo izdošanas un paralizē optimisma slikto iespaidu. Demonstrējot savu nepielūdzamību pie sīkiem deliktiem, pie zināmām noziedzību kategorijām, tiesības cenšas iedvest ticību par soda nenovērsamību vispārīgi. Tādēļ mēs šo rīcību, kurā blakus galvenam soda pielietošanas laukam noteic arī tā pielietošanas subsidarus gadījumus, sauksim par rīcību soda nepielūdzamības jeb nenovērsamības sajūtas stiprināšanai. Tamdēļ tās rīcības, kas iziet uz sabiedrībai kaitīgā noziedznieka optimisma apspiešanu, raksturīgā īpašība ir sodāmas darbības mākslīga izplatīšana pāri tām robežām, kuras rada vajadzību pēc tiesas noziedzīgo tieksmju apspiešanas. Apkarojot delikventa optimismu, tiesības sāk draudēt ar sodiem arī tādus gadījumus, kurus šie draudi, ievērojot cilvēku iespēju pareizi novērtēt stāvokli, būtu lieki. Parādās vesela rinda draudu, kuri iziet vienīgi uz to, lai apspiestu optimisma kaitīgo iespaidu cilvēkā pie deliktu apsvēršanas. Kas attiecas uz normu dabu, kurām šāds uzdevums, tad tām ir divējāds raksturs. Tā tiesības, lai apspiestu izdarītāja cerību, ka viņš varbūt izbēgs sodam un lai novērstu kalkulāciju, ka tiesa tam piedos, un tas sodu apies, nosaka par sodāmiem nodarījumiem arī tādus, uz kuriem sodāmību nevajadzētu attiecināt, raugoties no soda piedraudējuma realizācijas iespējamības, ja cilvēkiem būtu pareiza apziņa par tās perspektīvēm. Tiesības soda arī gadījumos, kad dažādi objektīvi jeb subjektīvi noteikumi vājina subjekta sodāmību, vai pat padara to par nevajadzīgu, tādējādi izslēdzot delikventiem, kuri darījumu izdara normalos apstākļos, cerību uz iespēju tikt atsvabināties no soda. Tādējādi piemērojot sodu arī tām personām, kurās kaut gan izdarījums nodomātu deliktu, tomēr sevišķu iemeslu dēļ varētu tikt atsvabinātie no soda, tiesības uzsver visiem delikventiem savu nepielūdzamību un apspiež viņu optimistiskās kalkulācijas, pie deliktu apsvēršanas izbēgt sodam.

Otrkārt tiesības mēģinādams panākt tos pašus rezultātus proklamē tādas darbības sodāmību, kurā nepavisam nēvar uzskatīt par nodomātu deliktu. Krimināltiesas normalais ienaidnieks ir, kā mēs to redzējam, pieaugušais, veselais, apsverošais delikvents, kurš apzināti pārkāpj likumu, lai panāktu savas personīgās intereses. Bet tiesības uzskata arī tādus gadījumus par sodāmiem, kuri neapzināti vērsti pret tiesībām, un pat rīcību, kas izdarīta no cilvēkiem, kuri nav spējīgi apsvērt savas rīcības nozīmi un raksturu un sakarā ar šo atziņu noteikt savu gribu. Soda piedraudējums šādos gadījumos saprotāms nenonāk līdz viņu tiesajiem adresātiem un nespēj novērst viņu darbību, bet šādu "delikventu" sodāmībai ir labs netiešs iespāids uz normaliem sabiedrības antogonistiem, izslēdzot iespējamību spekulēt ar nesodāmību. Cik ļoti arī apsverošie delikventi nemazinātu priekš sevi savu nodarījumu nozīmi, tik pat maz tie var sev iestāstīt, ka viņu darbība nav apsvērtā un ka viņi esot nespējīgi atzīt savas darbības nozīmi. Neapsvērtu nodarījumu un nenormalu delikventu sodāmību dod apsverošiem un normaliem tiesību pārkāpējiem svarīgu mācību par to, ka tiesības nebīstas no vēl niecīgāku nodarījumu sodīšanas.

Tie būtu tie pamatojumi, kas vada krimināltiesības pie sodāmības gadījumu apjoma paplašināšanas pāri dabīgām robežām. Apskatīsim tagad tos krimināltiesību institutus, kas rodas caur pievestiem pamatojumiem.

Augstāk aprādītie tiesību līdzekļi, cīņā ar soda piedraudējumu iznīcinošo delikventu optimismu, ir sodāmības izplatīšana arī uz tiem gadījumiem, kuri bez šāda optimisma palika nesodīti.

Bet kamēr daži nodarījumi sodu nepielūdzamības apziņas stiprināšanā noved pie to noteikumu neievērošanas, kuri par labu nodomātu deliktu nesodišanai citi šā veida darījumi noved pie netīšu nodarījumu sodāmības. Tādēļ arī mums tās tiesiskās normas, kuŗas izriet no šiem abiem pamatojumiem, ir jāapskata atsevišķi.

Pirmā to nodarījumu grupa, kas iziet uz krimināltiesību nepielūdzamības stiprināšanu, kā jau aizrādīts, savukārt sadalās divās kategorijās, skatoties pēc tā, vai viņa raksturojums ar noziedzības subjektīvo pamatu, var arī caur tās objektīviem noteikumiem.

Pakavēsimies vispirms pie pirmās kategorijas izpētīšanas. Visi soli, kas iziet uz nepielūdzamības spēcīnāšanu, cenšas vainīgo tādējādi iespaidot, ka norāda viņam, ka tiesības soda netikai deliktu apsvērosas personas, kuŗas savu grēku izdarījušas normalos apstākļos un tādēļ stāv tiesas priekšā, bet arī personas, kuŗas izdarījušas deliktu nenormalos apstākļos un kuŗām par to nu jāatbild. Tādēļ sodāmības priekšnoteikumu izprasana nav iespējama bez idejas par to normale motivāciju, ar kuŗu cīnās krimināltiesības.

Tā kā cilvēki arī mūsu dienās vēl aizvienam nav piemērojušies sociālās dzīves prasībām, viņu tieksmes un vēlējumi tāļi nesaskan ar vispārējā labuma prasībām, tad sabiedrība ir spiesta spert dažādus solus, lai saskaņotu cilvēku izturēšanos ar sabiedrības interesēm. Mēs augstāk uzkavējamies pie speciālām un netiesām tiesiskām motivācijām, bet sabiedrībā arī citiem psiholoģiskiem faktoriem, sevišķi tikumībai, ir liela nozīme. Visi šie faktori, darbojoties pretīm cilvēka antisociālām tieksmēm, koordinē cilvēku izturēšanos ar sabiedriskām interesēm un novirza darbību sabiedriskā labuma virzienā. Vieni faktori cenšas nodrošināt vairāk citi mazāk svarīgas cilvēku sociālās intereses, bet visi tie par savu darbības mērķi nostāda sabiedrības iespējami lielāku labklājību.

Pastāvīgi iespaidojot un piespiežot apkarot savas tieksmes un cenšanos, šie sociālās izturēšanās faktori, pamazām iepotē cilvēkos īpatnēju dzīves un uzvešanās disciplīnu. Jo negrozamāki un noteiktāki cilvēki seko normu balsij, kuŗa viņu darbību cenšas saskaņot ar sabiedrības labumu, jo spēcīgāka un varenāka ir viņu sociālā izturība un otrādi. Pie tam ne tikai zināmas kategorijas normu ievērošana vai neievērošana ir spēcinošs vai arī šo disciplīnu izposto šis faktors, bet arī zināmas attiecības pret citām sociālo normu kategorijām.

Tiesiskā disciplīna tiek spēcīnāta caur morales un estētiskas normu ievērošanu un vājināta caur to pārkāpšanu un otrādi, tiesību ievērošanai, vispārīgi runājot, ir tendence spēcīnāt morālo un estētisko disciplīnu.

Ievērojot šos apstākļus, ne tikai cilvēka izturēšanai pret tiesībām un viņa spējai pārvarēt kārdinājumus, kuŗi parasti tiek apspiesti ar no tiesībām izrietošiem motīviem, ir svarīga nozīme, bet arī viņa vispārējai dzīves disciplinātībai, viņa korektais uzvešnos tanīs novados, kuŗi tiek regulēti no morales un citiem sadzīves faktoriem. Šāda cilvēka disciplinātība ir garantija tam, ka viņš visos gadījumos apspiedīs savas noziedzīgās tieksmes un antisociālās vēlēšanās. Ciktāl tādu cilvēku psiholoģijā vispār var rasties antisociāli faktori, tie jau pašā sākumā uzdurās uz pretdarbības dīgļiem un nepaliek par sociālās kārtības chroniskiem ienaidniekiem, ar ko tie galu galā varētu iznīcināt šīs kārtības svarīgākos sasniegumus. Pastāvīgā mazu antisociālo tieksmju savaldīšana spēcīna cilvēka etisko disciplīnu arī lielākiem pārbaudījumiem. Otrādi - instinktu atšvabināšana ikdieniskā dzīvē satricina etikas pamatus, kuŗi novērs stiprāku kaislību un ieksmju izvērdumu, kas noved pie delikta.

Tikumiski defektīvi cilvēki sevī nes dīgļus dažāda veida deliktiem, kuŗi nav nekas cits, ka jau agrāk bijušu īpatnību attīstības rezultāts.

Kad mēs tādējādi iedziļināmiem cilvēku attiecībās pret viņu etiskiem pienākumiem, mēs varam izšķirt divas personu grupas no kuŗām vienai, vispārēji runājot, piemīt spēja savaldīt ikdieniskus kārdinājumus, bet otra uz to nav spējīga. Atšķirība cilvēku dažādās izturēšanās ziņā pret etiku, noder kā pamats delikventu klasifikācijai viņu iedalīšanai divās grupās: gadījuma un ieraduma jeb normalos noziedzniekos. Etiski korekto individu izturība ikdienisko kārdinājumu pārvarēšanā, proti vēl nenosaka to, ka delikti tiktu aizvien izdarīti no etiski nekorektiem subjektiem, un ka personas, kuŗu vispārējais psihiskais "habitus" raksturojās ar paklau-

sību etikai, nekad nepārkāptu tiesiskās normas. Cilvēku psihē bez emocijām, kas pastāvīgi pārvalda viņu apziņu ikdieniskā dzīvē, ir vēl akūti emocionāli pārdzīvojumi, kuri viņu psihē tiek radīti no dažādiem ārkārtējiem ārējiem netikumiem - apvainojumi no citu personas puses, negaidīti netikumi subjekta saimnieciskā dzīvē, viņa ģimenes dzīvē u. t. t. Pret šāda veida emocijām deliktiem pret - darbojušies motīvi bieži izrādās par bezspējīgiem, jo tie ir pie - mēroti nesalīdzināmi vajākas pakāpes kārdinājumiem un tādi, perso - nas, kas parasti ir uzticīgas likumam, kļūst par delikventiem.

Tādēļ, ka šādu personu delikti, kā noskaidrojās, ir sevišķa ār - kārtēju dzīves apstākļu sagādīšanās, un viņu psihiskie cēloņi ne - maz nav chroniskas apziņas elements, zinātnē šos delikventus sauc par gadījuma noziedzniekiem.

Šo nosaukumu attaisno arī apstākļi, kā šo personu grupai, iz - vestais darījums ir tikai epizode, no ārējiem iespaidiem izsaukta nomaldīšanās un atkārtotās iespējamība pie tās ir minimāla.

Attiecībā pret šo delikventu grupu, pārējie noziedznieku pa - saules pārstāvji sen tika nosaukti par ieraduma noziedzniekiem vai vienkārši noziedzniekiem.

Kā lai tiesības izturās pret šiem delikventiem? Vai lai tie - sības tiem piemēro sodu vai nē? Par labu viņu nesodāmībai runā ļoti svarīgi iemesli. No vienas puses šādu deliktu etioloģija stipri runā par labu tam, ka soda piedraudējums ir nespējīgs pār - varēt tās dvēseles tieksmes, kas šādus delikventus izgrūž no liku - mības ceļa.

Kamēr cilvēki, kuri pastāvīgi atrodās pretsociālā tieksmju varā, kā kroniski alkoholiķi, kārsu spēlētāji, izvirtuļi, klaidoņi u. c. - pastāvīgi rēķinās ar sodīšanas perspektīvi un paļū motiva - cija ir to psihiskās dzīves pastāvīgs elements, kurš lielākā jeb mazākā mērā sekīgi līdzsvaro noziedzīgo tieksmju iespaidu, gadīju - ma noziedznieki tiek piepeši un tādā mērā pārsteigti no tieksmēm uz noziegumu, ka tie nevar pat to mobilizēt visus dvēseliskos spē - kus un ir spiesti padoties kārdinājumam.

Soda piedraudējums, kurš ir lietojams kā līdzeklis cīņā ar nozieguma chroniskiem faktoriem, izrādās par nevērtīgu tiesību cī - nā ar nozieguma akūtiem faktoriem. Bez tam soda attaisana pie ga - dījuma noziedzniekiem, nemaz neapdraud soda piedraudējuma autoritā - ti, ja iedzīvotāji mierīgi apsver priekšā stāvošās izredzes, ka ne - sodāmība tiek pielaista tikai gadījumos, kurus vainīgais nepare - redzēja savu noziegumu, kur viņa ierindošana delikventos nāk pil - nīgi negaidot un tādēļ viņš arī nevarēja iepriekš rēķināties ar ne - sodāmību. Tāds aprēķins pat izslēgtu tādas priekšrocības pielie - tošanu. Beidzot soda piedraudējums gadījuma noziedzniekiem at - stāj pat ārkārtīgi kaitīgu iespaidu uz viņu nākamo izturēšanos sabiedrībā.

Sociāla disciplinētība, kuru uzskata par pieklājīga cilvēka īpašību tiek arī simbolizēta ar to, ka cilvēks nav sodīts ar kri - minalsodu un nav sēdējis cietumā.

Atsevišķi pārkāpumi vai kļūdas tiek viegli izlīdzinātas ar vēlāku priekšzīgīgu uzvešanos, ja tie netiek caur krimināltie - siskām sekām nostiprināti sociālā apziņā. Pretēji tam, cilvēkam, k kurš sēdējis cietumā, nav viegli izdzēst savu pagātni, kura arī pēc soda izciešanas to nospiež. Šāds subjekts zaudē sabiedrības cieņu un atdurās uz neuzticību. Un oiktāl delikts ir tikai epi - zode citādi sociāli, korekta cilvēka dzīvē, ir no svara uzturēt cieņā augsto motivāciju labumu un atbrīvot no soda, kas to nenovērsami pazudinātu.

Tie ir tikai iemesli, kas runā par labu gadījuma noziedznie - ku atsvabināšanai no soda. Šie iemesli ir viegli saprotāmi sa - biedriskai apziņai un kļūst redzami arī bez sevišķas teorijas no - rādījuma. Cenšoties demonstrēt noziedzniekiem savu nepielūdza - mību, tiesības tomēr neievēro visus šos domu gājienus un soda arī gadījuma noziedzniekus. Tiesības, gleznaini runājot, grib parādīt noziedzniekiem, ka sods tiek pielietots netikai gadījumos, kurus delikvents-reflektants, pastāvīgi, ilgi un sistemātiski ir lolojis savu noziedzīgo domu, bet arī tad, ja noziedzīgais impulss, kas iz - saucis deliktu, delikventu ir tik piepeši iespaidojis, ka tam nav bijis laika to pārvarēt un tas bijis spiests viņam padoties. Tie - sības pastrīpo, kān ika cilvēki, kuri jau pagrimusi netikumos un kuri tiecās uz deliktiem/tādi taļeni ir normalie, ne gadījuma no - ziedznieki/tiek sodīti, bet arī gadījuma noziedznieki, kuri nogrē -

kojušies ārēju iemeslu dēļ un līdz tiem bijuši nevainojami pilsoņi. Delikts, izdarīts no līdz tam nevainojamas personas, rada domu par nepieciešamību atsvabināt vainīgo no soda aiz tā iemesla, ka tas šinī gadījumā ir darbojies zem ārkārtēja ārējo apstākļu iespaida, kas to izgrūdis no ierastām dzīves ceļiem. Vainīgais šinī gadījumā apmierina noziedzīgā ceļā viņa negaidīti radušās noziedzīgās tieksmes - dusmas jeb kāri u. t. t., un soda atļaišana tiek apsvērta tikai ievērojot viņa nevainojamo pagātni.

Bet nāk priekšā, ka visi subjektīvie deliktu faktori tiek izsaukti no ārējiem apstākļiem, un pie vainīgā, tieksme aizkārt sēšus īpašumus, līdz tam ir pilnīgi trūkusi, un delikts ir radies nevis aiz tieksmes iegūt zināmus jaunus labumus, bet gan vienīgi aiz vēlēsšanās paturēt neaizskārtus jau esošos labumus. Ir tāda veida gadījumi, kur indivīds, neatkarīgi no savas gribas, ir nēnācis stāvoklī, kurā ir iespējams zaudēt dažus no saviem īpašumiem caur zināmu dabas spēku jeb cilvēku darbības iespaidu. Tādas briesmas modina subjektā rūpes par viņa īpašuma aizsardzību, rada viņā lielu vajadzību pēc rīcības to glābšanai. Un ciktāl subjekts šinī gadījumos savus īpašumus nevar citādi pasargāt, ka citu īpašumus aizskarot, tas kļūst par tiesību pārkāpēju. Bet šis tiesiskais pārkāpums tiek izsaukts no motīva, kurš atrodas ārpus vainīgā parasto tieksmju apjoma, bet kurš izdara tik spēcīgu spiedienu uz viņa izturēšanos, ka tāda gadījumā katrs būtu rīkojies tāpat, kā vainīgais", kurš atradās zem tāda iespaida, kuram "caurmēra cilvēks nespēj pretoties".

Tiesības nevar rēķināties ar to, ka tāda veida motīvi var tikt pārvarēti ar soda piedraudējuma iespaidu un tām, ievērojot cilvēku spēju, novērtēt pareizi savas rīcības sekas, nebūtu nekāda iemesla baidīties, ka tādi pārkāpumi satricinās soda piedraudējuma prestižu. Rīcību, kuru izsauca trūkums, varētu arī pat tad atstāt nesodītas, ja tās izdarītas no personām, kuru pagātne nav vainojama. Bet tiesības savā nodomā sevišķi enerģiski demonstrēt soda nepielūdzamību, pastāvīgi ir ignorējusās šo principu resp. ir viņa nozīmi vairāk jeb mazāk sasaurinājušas. Tiesības norāda noziedzniekam, ka deliktus soda ne tikai tad, ja tie ir vainīgā brīvi izvēlētas izturēšanās produkts, bet arī tad, ja tie ir trūkuma rezultāts, t. i. ja ir ļoti svarīgi nodarījuma attaisnojumi.

Ar tādu sevišķi uzsvērtu deliktu nesodāmības subjektīvo iemeslu ignorēšanu, tiesības saprotams panāk stipru iespaidu uz tiem subjektiem, kuri sagatavo deliktus normalos apstākļos, bez iespējas pievest iemeslus to attaisnošanai. Bet, savā cīņā ar noziedznieku pasaules sociāli-kaitīgo optimismu tiesības iet vēl tālāk un, lai demonstrētu savu nepielūdzamību, ignotē arī dažāda veida objektīvu nosacījumu attaisnojošo iespaidu tur, kur tas pilnīgi varētu izpalikt, ievērojot ārējo, no vainīgā neatkarīgo stāvokli.

Kā mēs jau augstāk redzējām, soda taksturīgā īpašība ir tā, ka viņa nodara cilvēkam ciešanas. Soda piedraudējums cenšas norādīt noziedzniekam-reflektantam, ka delikventi turpmāk vairs tālāk tikt nevar, ka sods ar visām savām smagajām sekām, nostāties tam ceļā. Bet ja ar delikventu pēc nozieguma izvešanas notiek nelaime, kas dod tālākas eksistences neiespējamību, p. p. nāve, tad tiesības varētu atteikties no soda pielietošanas. Pie cilvēku skaidras izturēšanās pret nākotni, soda atļaišana mirušam delikventam, nevienā nevar radīt domu par iespējamību izbēgt sodam. Bet lai pārvarētu delikventa optimismu, kurš grauj piedraudējuma prestižu, tiesības pastāvīgi ir pretojās mirusu delikventu atsvabināšanai no soda. Sodot mirusus, tiesības netikai cenšas atņemt mirušam noziedzniekam godīgu apbēdīšanu vai citus rituales, pie kuriem pieslienas cilvēki, un no kuriem atteikties tiem būtu grūti, bet galvenām kārtām cenšas atgādināt, neiespējamību izbēgt sodam.

Bēdzot tiesības, šā paša efekta sasniegšanai ignorē vēl vienu apstākli, kas novērs sodāmību. Mēs redzam, ka soda pielietošanas galvenais mērķis ir demonstrēt soda piedraudējuma darbību, ar citiem vārdiem, pierādīt soda piedraudējumu realizācijas iespējamību. Sods tiek pielietots lai cilvēkos, kuri pārsteigtīgi no ziņas par jauna soda izvešanu, tiktu stiprināta pārliecība, ka šis delikts arī ir padots vispārējam noteikumam, ka deliktam seko sods.

Bet vajadzība, apstiprināt krimināltiesisko normu tiesāmību,

pastāv tikai tik ilgi, kamēr cilvēki atrodas zem izdarītā delikta iespaida, kamēr tas ir svaigs atmiņā. Ja no delikta izdarīšanas momenta ir pagājis ilgāks laiks, un tas jau sabiedrībā piemirsts, šāda vajadzība zūd.

Ja kādi sevišķi iemesli ir devuši delikventam iespēju izvairīties no tiesas un tas tikai pēc ilgāka laika nonāk tiesas priekšā, tiesības varētu šādus gadījumus atstāt nesodītus. Bet neskatoties uz absolūto soda attaisnošanas iespējamību tiem deliktiem, kuru izdarītājs tiek atklāts tikai ilgu laiku pēc delikta izvešanas, vai tikai tad nonācis soda izpildīšanas organu rokās, tiesības tomēr soda, lai savu nepielūdzamību vēl stiprāk demonstrētu, norādot, ka delikventu soda ne tikai tad, ja tas tūlīt pēc delikta izvešanas tiek saukts pie atbildības, bet arī tad - ja delikts no sabiedrības jau sen aizmirsts.

Tādā ceļā tiesības, notelcot tīšu nodarījumu sodāmību, pret kuru runā subjektīvi vai objektīvi apstākļi, censas apkarot delikventa kaitīgo optimismu, kurš viņam iedves cerību uz soda atlaistas iespējamību.

Šim pašam uzdevumam kalpo arī soda pielietošana pie netīšiem jeb neapzināti prettiesiskiem deliktiem, pie kam pēdējās metodes motivācijas iespajds tiek izvests ar vēl lielāku enerģiju kā pirmais.

Augstāk pievestos krimināltiesību nepielūdzamības demonstrācijas gadījumos, šī demonstrācija tiek panākta ar tādu tīšu deliktu sodāmības proklamēšanu, kurš ir svarīgi iemesli, kas runā par labu to nesodāmībai. Delikvents caur to tiek uzaicināts rēķināties ar to, ka apstākļiem, kuri pēc viņa domām radītu viņa nodomāta nodarījuma nesodāmību, nav nekāda iespaida uz viņa likteni. Domu gājiens, kāds pēc tiesību uzskata norisinās delikventa apziņā, pamatojās uz nodomāta nodarījuma iekšējā satura identificēšanos ar to nodarījumu iekšējo saturu, kuri delikventam ir zināmi, kā paraugi sodāmības nepielūdzamībai. Kontrasts to nodarījumu starpā, kas, lai paralizētu delikventu optimismu, attiecās šinī gadījumā tikai uz izvešanas subjektīviem vai objektīviem apstākļiem, tā sakot tikai uz sevišķiem pie nozieguma klāt piederošiem apstākļiem.

Otrā gadījumā, pielietojot doodu pie netīšiem nodarījumiem - tiesības sper citus soļus un uzskata neizdevīgo kontrastu starp nodomāto un patiesi sodamo ne tikai pavadošos apstākļos, bet arī paša nodarījuma būtībā. Šinīs gadījumos, lai apspiestu delikventa tendenci reducēt nodomātā nodarījuma nozīmi, tiesības uzstāda pēc savām galvenām iezīmēm vēl niecīgāku nodarījumu sodāmību pret statā ar nodomāto darbību.

Kādas tad nu ir tās raksturīgās īpašības, pēc kuru īpatnībām veidojas nodarījumi, kuri ir subsidiarās sodāmības objekts? Mēs zinām, ka delikta nodarījuma sastāvu izveido trīs galveno iezīmju grupas: noziedzīgā nodarījuma objekts, tā izvešanas līdzekļi un viņu iekšējā puse. Bet tiesības nevar caur pirmo divu kategoriju īpašību variāciju radīt subsidiarās sodāmības deliktus, ja tiesības uzskatītu par sodāmu visnenozīmīgāko labumu aizskārsanu, ka arī sodītu nodarījumus, izdarītus ar vismazāk rupjiem līdzekļiem, lai pastiprinātu parasto deliktu sodāmību, tad savas prasības kolosāli palielinātu un padarītu korektu izturēšanos pret savām normām par nesasniedzamu ideālu pat priekš vislabākiem pilsoniem un tādējādi tikai diskreditētu sevi. Bet pēdējā deliktum pazīmju kategorija, viņu iekšējā puse, var tikt mākslīgi reducēta caur to, ka krimināltiesības uzskata par sodāmiem, kā iepriekš nodomātus, tā nenodomātus nodarījumus, kas tomēr nesasaucina visumā sabiedrisko dzīvi, bet tikai, padod sodāmībai lielāku personu skaitu. Un te nu tiesības galvenām kārtām ķeras pie šā līdzekļa, censoties radīt kontrastu starp vainīgā nodomātiem un faktiski sodāmiem nodarījumiem; tiesības uzskata par sodāmiem, kuri izdarīti viņu sodāmību un pat neparedzot to tiesās sekas. Daudz mazākais nozieguma grāds šādos darījumos ir katram reflektantam redzāms. Ja tas salīdzina viņa nodomāto nodarījumu ar sodāmiem, nenodomātiem nodarījumiem, viņš pat nevar mēģināt tos identificēt, jo tad ir skaidrs ka nodarījums, kas apzināti vērstis pret tiesībām un soda piedraudējumu, ir noziedzīgāks, kā nodarījums, kas izdarīts neapzinoties tā prettiesiskumu un sodāmību. Tādēļ arī delikventos, pie noziegumu apsvēršanas nevar rasties nekādas iluzijas par viņu nodomātas noziedzības apmēru, jo pati iepriekšējā

apsvērsana jau nodrošina delikventiem augstu pakāpi deliktu rindā. Un ja tas ir tā, tad tie nevar rēķināties ar nesodāmību un tādi tad tiesāmas vajājot nenozīmīgus darījumus, ar sekmēm demonstrē savu nepielūdzamību pret lielāku deliktu radītājiem.

Ja ir nepieciešams sasniegt šo rezultātu radīt sodāmas kategorijas, kas neapstrīdami ir nenozīmākas kā no vainīgā nodomātais nodarījums - tad tiesības vispirms ārkārtīgi paplašina sodāmās darbības jēdzienu. Zem šī jēdziena tad netikai apvieno nodarījumus, kuri izdarīti apzinoties to sodāmību, bet arī tādus, kas izdarīti to neapzinoties. Tiesības apvieno sodāmās darbības jēdzienā, 1/ nodarījumus, kas izdarīti tikai ar ārējo nodarījuma sastāva pareizo apziņu, t.i. šie nodarījumi tagadējā zinātnē, 2/ nodarījumi, kas izdarīti neapzinoties to faktisko dabu, ciktal vainīgam bij iespēja radīt sev priekšstatu par to [t.s. nolaidīga darbība] un 3/ beidzot pat nodarījumi kuri netikai izdarīti neapzinoties to faktisko dabu, bet arī tādus apstākļos, kuŗos radītājam nebija iespēja sev izveidot priekšstatu par viņu dabu/ t.s. gadījuma darbības/.

Bet bez tam tiesības, lai pastripotu nodomāto nodarījumu noziegumu, uzskata par sodāmām arī tādās personas, kuŗas pie deliktu izvešanas nav apzinājušas to sodāmību un nav vadījušas no šīs apziņas, bet pat nav bijušas spējīgas uz šādiem pārdzīvojumiem.

Tiesības vajā arī "nespējīgu" cilvēku darbību t.i. tādu subjektu darījumus, kuŗos apziņas traucējumi, slimīgi gara darbības traucējumi vai nepietiekoša saprāta gatavība" ir bijusi izšķiroša pie darbības izvešanas.

Tomēr - ar to vēl nepietiek un tiesības zem augstāk pievestas vajadzības spiediena, dažreiz soda arī tādus subjektus, kuŗi kaut arī tie radījuši noziedzīgus rezultātus, tomēr nav bijuši pie cilvēcīgas apziņas, vai kas vispār nav bijušas nemaz dzīvas būtņēs, tādi uzskatot pat zvēru un nedzīvu priekšmetu darījumus par sodāmiem.

No sacītā kļūst skaidrs, ka soda iepriekšnoteikumu īpatnības kas novērojamas krimināltiesībās un ir nesaprotamas modernai zinātnē, ir izskaidrojamas ar krimināltiesību cīņu pret reflektantu noziedzīgo tieksmju optimistiskiem uzskatiem. Tiesības paplašina ar represījām apliekamo nodarījumu robežas tālu pāri dabīgām, tādi paralizējot delikventa cerību uz nodarītā piedošanu un paņākot viņā apziņu par nodomātā delikta smagumu.

Ievērojot to, ka abas soda pielietošanas gadījumu kategorijas, attiecībā pret galveno soda lomu Apspiest noziedzīgas tieksmes, ir uzskatamas kā papildu funkcijas, mēs tās apvienosim zem nosaukuma: subsidiāra soda pielietošana/ atšķirībā no normālās, jeb galvenās soda pielietošanas/.

Kāda tad nepielūdzamības pakāpe piemīt Latvijas 1933.g. kodeka noteikumiem un vai šo pakāpi var uzskatīt par atbilstošu attiecīgām Latvijas kultūras līmenim? Atbildes došanai pakāpeniski jāanalizē tie mūsu kodeka noteikumi, kas regulē sodu nepielūdzamību.

SODU NEPIELŪDZAMĪBA UN VAINĪGUMS.

Apstājoties vispirms pie mūsu tiesību noteikumiem par vainīgumu, mēs redzam, ka savus pamatvilcienus viņi noteic sodāmo personu aprindās tāpat, kā krievu 1903.g. nolikums. Mūsu nolikums pilnīgi uzņēmis krievu tīšas un neumanīgas vainas formulu: noziedzīgs nodarījums uzskatāms par tīšu jeb nodomātu nevien tad, kad vainīgais gribējis to izdarīt, bet arī tad, kad viņš apzināti pielaidis tās sekas, kuŗas nosaka šā nodarījuma, noziedzīgumu. Noziedzīgs nodarījums uzskatāms par izdarītu aiz neuzmanības nevien tad, kad vainīgais nav to paredzējis, kaut gan būtu varējis vai viņam būtu vajadzējis to paredzēt (nolaidība), bet arī tad, kad viņš, kaut gan paredzējis sekas, kuŗas nosaka tā nodarījuma noziedzīgumu, tomēr vieglprātīgi domājis tādās sekas novērst (pārgalvība) (46p).

Pilnīgi sakrīt arī abu nolikumu uzskats par izdarītāja faktiskas kļūdas nozīmi: ja ar soda piederējumu noliegtu nodarījuma izdarītājs nav nekā zinājis par apstākli kas nosaka nodarījuma noziedzīgumu vai palielina atbildību, pats nodarījums vai at-

bildību palielinošais apstākļis nav pieskaitāms par vainu. Ar soda piedraudējumu noliegtiem nodarījumiem, kas izdarīti aiz neuzmanības, šis noteikums nav piemērojams, ja pati nezināšana bijusi vainīgā neuzmanības sekas (41.p.).

Bet pretēji pie mums agrāk spēkā bijušām tiesībām, 1933.g. nolikums piešķir tiesisku nozīmi arī juridiskai maldībai. "Bet ja ar soda piedraudējuma noliegtā nodarījuma izdarītājs ne tikai nav zinājis, bet arī nav varējis zināt par nodarītā aizliegumu, tad šāds nodarījums nav viņam par vainu pieskaitāms (41.p.III.d.) Un lūk, mums tagad jānotic, ka nozīmē kā mūsu tiesību konservatisms tā arī viņu priekšā liktie jaunievedumi. Ļoti labu pamatu tiesībpolitiskiem spriedumiem šai laukā dod vācu tiesību vēsture. Senās vācu tiesības ārkārtīgi plaši saprata vainīguma jēdzienu krimināltiesībās.

Šīs tiesības interpretē sodāmā delikta jēdzienu tikpat plaši. Tas uzskatīja par noziedzīgu arī to rezultātu, kurš kā sekas nejaušai cilvēku darbībai/p.p.nelaimi kādu izdara ierocis, kurš izkritis no kādas personas rokām/.

Tomēr jau agrīnos vidus laikos sākas soda subsidiarās pielietojšanas gadījumu samazināšanās. Vispirms, protams, samazinās tās subsidiarās pieskaitāmības lauks, kurā izpaužas prasība sodīt konstruētus deliktus, t.i. tādas darbības, kurās nav vērstas pret tiesībām, bet kurās tikai uzskata par noziedzīgām, ievērojot nepieciešamību demonstrēt krimināltiesību nepielūdzamību. Pirmie simptomi par subsidiāro spaidu/uz sabiedrību, primitīvo darījumu/sabrukumu parādās tiesiskos nosacījumus par vainu. Visvecākā kārtība, kurā pielauda vainas pieskaitāmību nodarījumos, kuri radušies subjektam tos nevēloties. Jeb negaidīti, jau agrīnos vidus laikos tiek atvīnēta ar sistēmu, kurā atbildību attiecina tikai uz nodomātu darījumu gadījuma rezultātiem XII.g.s. arī šī sistēma tiek mīkstināta. Tiesības uztur spēkā principu par gadījuma rezultātu sodāmību tikai nodarījumos kuri paši par sevi ir prettiesiski/versanti in re illicita imputantur omnia quae sequantur ex delicto/.

Pašu par sevi atļautu nodarījumu sekas jau tiek sodītas tikai gadījumos, kuŗos tās radušās aiz neuzmanības.

No šī laika radās atšķirība neatļautu un atļautu darījumu seku pieskaitāmības principos. Pirmo sekas tiek biežāki pieskaitītas, pēdējo - retāk. Tomēr vēstures gaitā, abu nodarījumu grupu seku pieskaitāmības apjoms nepārtraukti samazinās. Prettiesisko nodarījumu seku nepielūdzamā pieskaitāmība palika spēkā līdz itāļu juristu mācību recepcijai Vācijā. No šā laika/XV.-XVI.g.s./prettiesisko nodarījumu gadījumu sekas tika pieskaitītas tikai gadījumos, kuŗos šie nodarījumi paši par sevi bij spējīgi radīt šāda veida sekas/p.p.vainīgais kuŗš pret savu upuri bija pielietojis varu, gadījumam ja šis upurs mirst, tika saukts pie atbildības par slepkavību, arī tad ja viņš šādu seku iestāšanos bij uzskatījis par neiespējamu, /quia violentia est crimen ordinatum ad illud et alia facinora/, vai tad, ja šiem nodarījumiem bij tendence radīt attiecīgas sekas/si deliquit in plus incidendo in allem speciem delicti hoc adverte: si quidem delictum quod principaliter facere proposuerat tendit ad illum finem, qui secutus est, et tunc inspicimus eventum. Si vero ad hoc non tendebat delictum, quod principaliter facere proposuerat tunc non tenetur/.

Šāda sistēma par neatļautu nodarījumu gadījuma seku pieskaitāmību Vācijā uzturējās līdz XVIII.g.s.beigām. Lai gan XVII.g.s. pielietoja jaunu principu par šo nodarījumu ierindošanu nodomātos proti iepriekšējā nodoma esamību pieņem tikai gadījumos, kuŗos subjekts nodarījumu izdarījis pravo animo volens injuriam irrogare, t.i. darījums, kas radījis sekas, pats par sevi bij noziedzīgs, bet tas tomēr nekādi nemazina gadījuma seku pieskaitāmības apmērus. Citu neatļautu nodarījumu, kuŗiem bij tendence izsaukt šīs sekas, rezultāti tika joprojām vajāti kā nolaidīgi darījumi.

19.g.s.sākumā pēdējais princips pazaudēja savu spēku. Zinātne vēl aizvien uzskata par svarīgu jautājumu, kāds nodarījums novedis pie noziedzīgām sekām, atļauts vai neatļauts, bet šī atšķirība ir tikai pamats vainīgā dažādai sodāmībai. Neatļautu nodarījumu seku sodāmībai tagad prasa to pašu, ko atļautu nodarījumu sodāmībai, proti: ka tās ir radušās aiz nolaidības. Neatļautu nodarījuma sekas tagad soda tikai tad, ja šiem nodarījumi bijuši iepriekš nodomāti noziegumi.

XVII. g. s. dolus generalis, kurš savā laikā bij sodāmības apmēra regulator tagad pārvērsas principā, kurš noteic pieskaitāmo nodarījumu apmēru zem nosaukuma - dolus indeterminatus. Bavāriešu likumu grāmata 1813. g. pilnīgi pieņem šo mācību /Artik. 41/. "Kas ar nodomu, radīt noziegumu ir izdarījis darbību, no kurās tikpat labi varētu rasties kā lielāks, tā mazāks noziegums, ir ievērojot no tā radušos noziegumu, sodāms kā iepriekš nodomājis un tam lai netic, ja tas, par iemeslu darbībai uzdod, ka gribējis sasniegt mazāko noziegumu, un ar jaunu īpašību, būt par kritēriju pieskaitāmo seku apjoma noteikšanai, šī sistema paliek spēkā vācijā līdz pagājušā gada simteņa 40 tiem gadiem. Oldenburgieši 1814. g. likumu grāmata atkārto bavāriešu grāmatas noteikumus /54 §/, sakšu 1838. g. Hanov. 1840. g., kaut arī tam ir patstāvīgas, iepriekšējā nodema formulas, uzskata nodarījumus arī tad par nodomātiem, ja vainīgais nav paredzējis noziedzīgo seku rašanos, bet tikai varējis tās paredzēt. Pēc pirmās:

"Pie iepriekš nodomātā paticiesiskā nodarījuma radušās sekas ir jāuzskata arī tad par izdarītāja nodomātām, ja tās netikai vienīgi šīs sekas bet citus tiesību pārkāpumus, kuri tikpat labi caur šo darījumu varētu rasties, gribējis radīt, vai arī ja darījums ir tāda rakstura, ka izdarītājam bij jāparedz patiesībā radušās sekas /Art. 31./".

Pēc otrās: "Ir jāpieņem ka sodu likumam pretī runājošā darbība ar prettiesisku nodomu ir izdarīta, un ja tai ir tāda daba, ka pēc vispārējās vai izdarītājam sevišķi zināmas pieredzes, mēdz rasties noteiktas sekas, jeb tikpat labi varēja rasties lielāks vai mazāks pārkāpums, tad arī jāpieņem, ka izdarītājs ir vēlējies radušās sekas, ja no apstākļiem ar noteiktību jeb lielu varbūtību neizriet, ka viņa nodoms noteikti un vienīgi bijis vērsts uz citām sodāmām sekām. Turpretī citas neparastas sekas izdarītājam ar tikai tad tikt pierakstītas par iepriekšēji nodomātām, ja šīs sekas bij viņa nolūks". /Art. 43/. Bet jau XIX. g. s. 40-to gadu sākumā šo uzskatu par iepriekšējo nodomu atvieto jauns, kurš pielaida nodomātu deliktu nenodomātu smagu seku plašu pieskaitāmību. Doktrina atsakās no dolus indeterminatus un generalis vecā nozīmē un pasludina par nepieciešamu visos nodomu pieskaitāmības gadījumos seku paredzēšanas nepieciešamību. Nodoma saģalās: 1/ direktus un 2/ eventualis/ noziedzīga paredzēto seku pielaisana/. Feuerbacha dolus indeterminatus pārveidījās par dolus alternativus modernā nozīmē. Vecais uzskats par dolus generalis atduras uz asu kritiku: Berners piezīnē "Ja grib iebilst, ka mēs pie tam esam pārpratuši šī dolus generalis raksturu, ka tas tieši meklējams tānī apstākļi, ka neredzot iespējamās sekas, bet ieejot nenoteiktībā, tad mēs iebildīsim sekošo. Neparedzētās sekas, izdarītājs nevar būt gribējis un tamdēļ tam attiecībā pret tām nevar pierakstīt dolus, bet tikai culpa". To pašu ceļu iet arī partikulārās likumdevēju iestādes. Hessenes 1841. g. /Art. 59/ un Nassauas 1849. g. /Art. 56/ likumu grāmatas atklāti protestē pret nodomu prezumēšanas principu, kurš vēl bij pielaisīts sakšu un hanoveriešu likumu grāmatā, un viņu iepriekšējā nodema noteikumi jau pilnīgi atbilst moderniem uzskatiem/ tikai gribas teorijas garā/. Katrā soda likumiem pretī runājošā darbība, kuru izdarījis tieši ir izvedis, un katras tās sodāmās sekas, uz kurām bij vērsts tā nodoms, tam tiek pieskaitītas kā iepriekš nodomātas. /Hessenes Art. 58/ "Ja izdarītājā griba nebija vērsta tikai uz vienām noteiktām sekām, bet nenoteikti uz vienu vai otru no vairākām iespējamām sekām, tad tam par nodomātu pierēķina to, kura tiesām, ir iestājusies /Hessen. Art. 60/. Šim piemēram sekojot arī citas XIX. g. s. vidū izdotās likumu grāmatas.

Tomēr arī pēc tam kad bija atņemta vecā "dolus indeterminatus" vai "generalis" formula, kura bieži vien atļāva pieskaitīt nodomātu deliktu gadījuma sekas, šāda veida seku pieskaitāmības princips vēl galīgi neizzuda. Augstām plevestais uzskats par iepriekšējā nodomu atņemšanu tikai ierobežoja tā pieskaitāmības apjomu, bet neiznīcināja krimināltiesības tā sakni. Sākot ar pagājušā gada simteņa 40-tiem gadiem vācu tiesības no nodomāto deliktu gadījuma deliktu sodīšanas pārgāja uz to sodīšanu tikai tanīs gadījumos, kad tas sevišķi likumā paredzēts, proti tanī īpatnībā, kad tie ir pēc sekām kvalificēti delikti.

Delikti, kuri tiek sodīti bargāki gadījumos, kad tos pavada smagākās nekā no vainīgā paredzētās sekas, vācu partikulārās tie-

sībās, parādās jau XIX.g.s.sākumā. Starp citu arī tie likumu krājumi, kuŗi šurējās pie vecā uzskata par dolus indeterminatus, runāja par šādām kvalificējošām sekām gadījumos, ja tie nosacīja atsevišķu deliktu sastāvu/p.p.nāve, kas cēlusies no upura nepieciešamās pārmācības. Sal. Oldenburgas, [Art.194], Saksijas, [Art.152], Hannoveras, [Art.271]/kodekus. Bet šāda veida nosacījumiem bij tikai to noteikumu raksturs, kuŗi nepieciešami izdarītāja atbildības mēra noteikšanai/piem.:nāve, kas cēlusies no upura nepār-māc.noveda pie smagākas atbildības, nekā pēc parastājiem dolus generalis pamatnoteikumiem/. Šiem noteikumiem nebija konstitutīva rakstura, tiem nebija pamatnoteikumu, kuŗi uzstāda atbildību par nodarījumu gadījuma sekām, nozīmes, jo atbildības princips par tiem jau bija nesatricināmi uzstādīts vispārējā daļā ar dolus indeterminatus noteikumiem. Dažreiz šo smago seku nozīmi ierobežojoša nosacījumu loma tika apstiprināta arī par pašu likumu krājumu speciālās daļas noteikumu raksturu.

Šie likumi nepazīna miesas bojājumus ar nāvīgām sekām, bet subsumēja šāda veida gadījumus zem normām, kuŗas attiecas uz nonāvēšanu, kuŗu sastāvs, pilnīgā saskaņā ar vispārējo daļu, neprasīja, ka vainīgais paredz upura nāves iestāšanos, bet turpretīm apmierinājās ar to, ka izdarītājs apzinājās savas darbības dzīvību apdraudošo dabu/Oldenburga, Art.156; Saksija, Art.123; Hannovera, Art.230/. Ar gadījuma rakstura smagu seku pieskaitāmības pēc dolus indeterminatus principiem pārvarēšanu, stāvoklis mainījās. Noslepkavošanai prasīja nāvīgo seku paredzēšanu/sal. Hessena, Art.253/un gadījumu seku sodāmībai turpmāk prasīja sevišķus noteikumus. Tā kā nebija iespējams pilnīgi atteikties no to sodāmības, tiesības izlīdzinājās, radot pēc sekām kvalificētos deliktus. Atsevišķos gadījumos sevišķi tika uzsvērtā nodomāto nāvīgo miesas bojājumu sodāmība.

Daži likumu krājumi turpmāk vajāja arī šādu nonāvēšanu kā nonāvēšanu bez nodoma/Wirtembergas, Art.246, Braunsveiga, Art.152; Badene, Art.2123; Tiringa, Art.125/citi kā miesas bojājumu ar nāvīgām sekām/Hessena, Art.262; Nassava, ART.255; Saksija, Art.170, 1855/.

Pēdējo nodomāto deliktu gadījuma seku sodāmības sistemu pārņēma arī Prūsijas likumu krājums un tā pārgāja pozitīvās vācu tiesībās.

Vācijas 1871.g.sodu likumu krājums, saprotot ar nodomātas darbības jēdzienu tikai tādu, kuŗa visos savos elementos no vainīgā paredzēta pie noziegumu izdarīšanas, tomēr soda nodomāto deliktu gadījuma sekas, likumā sevišķi atzīmētos gadījumos. Pie tam modernās tiesības šāda veida gadījumus nekvalificē, kā uzbrukumus nejausi aizskārtā tiesiskām labumam, bet kā tā veida deliktu paveidu, kādu vainīgais gribēja radīt.

Šie ir galvenie etapi prettiesisko nodarījumu seku pieskaitāmības principu attīstībā no XIII.g.s.līdz mūsu dienām. Kā mēs jau aizrādījām, no XIII.g.s.no šiem principiem asi atšķirās atļauto nodarījumu noziedzīgo seku pieskaitāmībā. Izsekosim tagad pēdējā tipa pieskaitāmības principu vēsturisko likteni.

Sākoties izšķirībai noziedzīgo seku pieskaitāmībā, skato - ties pēc darbību dabas kuŗas pie tām novedušas, vēl aizvien ļoti bieži pieskaitīja arī atļauto nodarījumu sekas. Ja arī tā laiku tiesības pieprasot šo seku sodāmību, uzskata par nepieciešamu to, ka tam jābūt izdarītam aiz neuzmanības, tad tomēr tiesības apmierinās ar visvieglāko neuzmanību. Bij pilnīgi pietiekoši atbildības rašanai, ja noziedzīgo seku gadījumā vainīgais nebija lietojis to uzmanības vairumu, kāds piemīt visrūpīgākiem cilvēkiem. Tāda bija postglossatoru doktrīna, bet tādas pašas normas ir uzglabājušās arī vācu 13.g.s.tiesību pieminekļos. Noziedzīgu seku radīšana ar atļauto darbību tikai tad netika sodīta, ja vainīgājam nebija iespējas tās paredzēt. Romiešu tiesību recepcija Vācijā šo stāvokli stiprināja un constitutio criminalis Carolina subjekta nesodāmībai prasa, lai viņš "pilnīgi negribēti" būtu radījis noziedzīgās sekas. Šādus pašus uzskatus par atļauto nodarījumu seku pieskaitāmību aizstāvēja arī visi Carolinas komentātori līdz XVIII.g.simtenim. Vēl tālāk šie principi darbojās arī 19.g.s.sākumā. Bavāriešu 1813.g.likumu krājuma pieskaita atļauto nodarījumu sekas arī tad, ja nolaidīgais nodarījums ar prettiesiskām sekām bija tikai attālā sakarībā un proti pat tikai "kā neparasts un neticams iespaids varēja tikt paredzēts" /Art.

697/un šie principi atspoguļojas arī Oldenburgas/Art.62/un hannoveriešu/Art.49/likumu krājumos.

Tikai pagājušā gadu simteņa otrā ceturksnī šis pieskaitāmības veids sāk zust.

Jau Prūsijas 1827.g.projekta motīvu autori atrada, ka sekas tikai tad var tikt uzskatītas kā aiz nolaidības radušas, ja darbības izvešanas momentā bij tikpat daudz varbūtības par to rašanos, kā pret. Virtembergas 1839.g.soda likumu krājuma jau nepiemin vairs vieglās nolaidības sodāmību un motīvi norāda uz to, ka "seviskā uzmanība, kuru var novērot tikai pie uzmanīgiem", vairs neiederot krimināltiesību nozarē, un ka tai varot būt tikai civiltiesiskas sekas. Hessenes 1841.g.likumu grāmatā jaunā sistēma iegūst pilnīgu likumdevēja atzīšanu. Tā atbrīvo seku radītāju no atbildības, ja "pie darbības vai bezdarbības tas ir ievērojis parasto uzmanību un apdomu"/Art.57/. Nassavas 1849.g.likumu krājums/Art.54/burtiski atkārtoti Hessenes krājuma noteikumus. Badeniešu likumu krājums definē nolaidību, kā seku paredzēšanas trūkumu, "kurš pie parastiem piedzīvojumiem, vai sevišķām zināšanām, pielietojot parasto uzmanību jeb centību, bij paredzams, novēršams"/Art.101/. Līdzīgu noteikumu mēs atrodam Tīringijas/Thüringen/1850.g.likumu krājumā/Art.30/. Beidzot Saksijas 1855.g.likumu krājums pastrīpo, ka "seviskā apdomība no izdarītāja nav prasama, izņemot, ja seviskā saistība uz to ir paredzēta"/Art.48/.

Normalais uzmanības neievērošanas darbību izvedot pēc vācu tiesībām arī vēl tagad ir nepieciešama lai pieskaitītu delinkventam sekas. Bet no XIX.g.s.viāus šis pieskaitāmības kritērijs tika vēl vienā ziņā mīkstināts. No tā laika neuzmanīgos nodarījumus soda nevis visos gadījumos, kuros nav ievērota caurmēra uzmanība, bet tikai tanīs, kuros izdarītājs pēc savām individuālām spējām varēja šo uzmanību parādīt. Šie nolaidības pieskaitāmības principi ir arī pazīstāmi pastāvošām vācu tiesībām.

Tā norisinājās noziedzīgo seku pieskaitāmības evolūcija vācu tiesībās. Kā no sacītā redzams, šī sistēma sākot ar XIII.g.s.raksturojas ar īpatnēju dualismu un līdz pat šim laikam neatļauto nodarījumu sekas, pierēķina biežāk par atļauto sekām. Šis netiesisko jeb sodāmo nodarījumu privileģium odiosum bieži vērša uz sevi zinātnes uzmanību un viņas prieksstāvji cāntās izskaidrot šādas tiesību izturēšanās cēloņus. Bet līdz šim vēl nav izdevies šo problēmu atrisināt. Mēs ticam, ka šīs problēmas atslēga meklējama tiesību centienos radīt papildinošus iemeslus priekš atsacīšanas no nodomātās noziedzīgās darbības. Ar to, ka tiesības uzstāda mazāk stingras noteikumus prettiesisko nodarījumu seku pieskaitāmībai, normu pārkāpēju padod senāku laikmetu režīma iespaidam un atņem tam labumus, kuri cilvēkam nodrošināti caur ilgāku kultūras attīstību. Patiecoties šādas sistēmas esamībai, rodas jauni iemesli, kuri spiež cilvēku atsacīties no tiesību aizkarosā ceļa un pastiprinās krimināltiesību atbaidošais iespāids.

Tomēr šī noziedzīgo seku pieskaitāmības sistēma ir tikpat mazā mērā absolūta, kā visi likumi par sodu pielietošanu. Papildinošā motivāciju spaidu uz delikventu-reflektantu nepieciešamība ir saistīta ar zināmu tautas attīstības pakāpi, prasa enerģisku rīcību, lai novērstu noziedzīgo tieksmju iespāidu tautā un tā izbeidzas ar attiecīgo attīstības pakāpju izbeigšanos. Ja šādi noteikumi, pastāv, tad sabiedrības tiesiskā apziņa vairs neapmierinās ar likuma dažādo izturēšanos pret atļauto un neatļauto darbību sekām un prasa izslēgt noteikumus par seku pieskaitāmību attiecībā uz pirmajām. Šī parādība Vācijā ir jau novērojama pagājušā gadu simteņa beigās. Modernās seku atbildības pretinieku skaits nepārtraukti aug, un doktrīna prasa no likumdevēja, lai normalos pieskaitāmības principus pielietotu arī attiecībā uz noziegumu sekām. Šim vajadzībām arī nak pretīm jaunā vācu sodu likumu krājuma uzmetums.

Jau 1909.g.pirmuzmetums noteica, ka "kur likums, gadījumā, ja kāda sodāma darbība noved pie noteiktām, bet negribētām sekām, draud ar bargāku sodu, ja nav citādi nosacīts, šis sods tiek pielietots tikai tad, ja izdarītājs varēja paredzēt šādu seku iespējamību"/§62/. 1919.g.pirmuzmetumā atkrita ieruna par citiem pieskaitāmības principiem, tamdēļ ka likumā ir skaidrs nosacījums, un 1925.g.oficialais uzmetums delikta nodarījumu seku pieskaitāmību pilnīgi pielīdzina atļauto nodarījumu seku pieskaitāmībai. "Augstāku sodu", ekan t.g."kuru likums piesaista sevišķi apzīmētām nodarī-

juma sekām piemēro izdarītājam tikai tad, ja tas šīs sekas ir radījis mazākais aiz nolaidības" /§15/.

No sacītā kļūst skaidrs, ka psiholoģiskā krimināltiesību teorija dod tiesību atbildēt uz jautājumiem, kurus jau sen mūsu zinātnieki uzstādījuši, bet kas līdz šim palikuši neatbildēti: "Kādēļ krimināltiesības pārgāja no atbildības par sekām uz atbildību par vainu. Kādēļ attīstītākos laikos prasīja, lai darītājs zinātu, ko dara. Kāda bij vadošā doma. Kādu mērķi ar to centās sasniegt." No sacītā izriet, ka tā saucāmā krimināltiesību subjektivācija nav nekas cits, kā process, kas nosaka kriminālsodu nepielūdzamības progresīvu atslābsanu, kas savukārt nepieciešami ir nosacīts ar cilvēces kultūras pastāvīgo pieaugšanu.

Beidzot Vācijas 1927. g. projekts ievēda vēl vienu krimināltiesības sodāmo personu aprindu ierobežojumu, piešķirot nozīmi vainīgā liktena noteikšanai netikai faktiskai, bet arī juridiskai maldībai (920. Rechtsirrtum. Handelt der Täter vorsätzlich, aber in einem entschuldbaren Rechtsirrtum, der ihn das Unrechtmässige seiner Tat nicht erkennen lässt, so ist er straffrei; ist der Irrtum nicht entschuldbar, so kann die Strafe gemildert werden).

No sacītā ir redzams, kā Vācijā pamazām sašaurinājās vainīguma jēdziens un kā, līdz ar to krita šai zemē sodu nepielūdzamība. Salīdzinot šīs evolucionāras pēdējās pakāpes ar 1903. g. sodu likumiem, mēs redzam, ka likumdevējam, kam tie bij par izejas punktu, a) tklājās iespējam grozīt šo likumu normas divejādā ziņā: 1) varēja sašaurināt ar sekām kvalificēto deliktusodāmību pieskaitot par vainu tikai ar neuzmanību izsauktas smagas sekas un 2) varēja piešķirt juridisku nozīmi pieskaitot nodarījumu arī tiesiskai maldībai. 1933. g. nolikuma autori atrada par vajadzīgu taisīt abus secinājumus. Juridiskās maldības nozīmi viņi atrisināja speciāli 41. pantā. Kas attiecas uz noziedzīgo nodarījumu nejausū smagu seku nesodāmību, tad nolikuma sastādītāji domāja, ka viņa izriet pati par sevi no kodeksa vispārējiem principiem par pieskaitāmību. Apskatīsim no sākuma cik juridiski pamatoti ir pēdējais uzskats.

Uzdevumu pamatot noziedzīgo nodarījumu nejausū smagu rezultātu nesodāmību uzņēmies prof. Mincs.

"Kopš tā laika, kad doktrīna galīgi atmeta noziedznieka atbildības principu par visām viņa uzvešanās sekām, neskatoties uz mehaniskā cēloniskā sakara esamību, ja nav vainīguma nosacījumu, šīs pozitīvās tiesībās uzglabājusās formācijas iztulkojamas tādā apgalsojumā, kādu tam devis Feuerbachs (culpa dolo determinata modernizētā veidā). Ne par sekām vispār, bet par tādām sekām, kurās var pārrēdzēt, par normālām, tipiskām, t. i. "adekvatām" (generall geeignet einen solchen Erfolg hervorzubringen) se iet runa. Šī ir tā saucāmā "adekvatās cēlonības teorija" (adacquate resp. typische Verursachungs theorie). Latvijas sodu likumā tāpat kā 1903. g. sodu likumos šīs vispārējais neatbildības princips par nejausību, kā jau teikts, ir uzņemts 40. un 41. pantā, kuri izslēdz atbildību par to, ko nodarījuma izdarītājs nevarēja paredzēt vai nezināja. Nejausām sekām pat pastāvot 41. un citu pantu nosacījumiem, kriminālā ziņā nav nozīmes" (Krimināltiesību kurss I. 1934, 110, 111 lp.

Šim uzskatam nekādā ziņā nevar piekrist. Vispirms Feuerbacha formulu nekādā ziņā nevar uzskatīt par derīgu pamatu tagadējo tiesību tulkošanai tāpēc, ka tā pati par sevi nebūt nav kaut kāds slavenā kriminalista dogmatisks apgalvojums, bet tā ir neizdevies mēģinājums savus teoretiskos atzinumus par krimināltiesību mērķi glābt no pārmētumiem, ka tie ir nekonekventi. Kā dogmatiskis Feuerbachs pats uzstājas par to, ka noziedzīgu nodarījumu gadījuma rezultāti jāpieskaita par vainu un turklāt daudz plašākos apmēros, nekā to atzīst tagadējās tiesības: ne tikai tās gadījumos, kad to speciāli atzīst likums, bet tie jāpieskaita vispār pēc dolus indeterminatus formulas. Tālāk, ja ir pareizi, ka tagadējā doktrīna vairs neatļauj noziedzniekam pieskaitīt par vainu visas nodarījuma sekas, tad tomēr nevar teikt, ka tā neatļautu pieskaitīt par vainu tās gadījuma sekas, kurās speciāli paredz likums. Kā tādas sekas var pieskaitīt par vainu pēc pastāvošiem sodu likumiem, par to krievu doktrīna nešaubās, un tās uzskats šinī gadījumā ir ļoti svarīgs, jo noteikumus par vainīgumu Latvijas likums patapinājis no krievu sodu likumiem. Kā gadījuma sekas jāpieskaita par vainu, to atklāti atzīst Tagancevs, Sergejevskis, Žizilenko, Mokrinskis u.c. Foinickis piezīmē, ka, ja smagas gadījuma

sekas pieskaita par vainu, tad tādus gadījumos vainīgums prezu-
mēts, tas in concreto nav jāpierāda. Gandrīz tādi paši ir arī vā-
cu jurisprudences uzskati. Ari šeit lielākais juristu vairums
atzīst, ka lai paaugstinātu subjekta sodāmību par minētiem delik-
tiem, pietiek, ja viņa nodarījumam ir smagas gadījuma sekas. Tādi
uzskati ir Listam, Baram, Geijeram, Lefferam, Tosenam, Šaperam, Roh-
landam un daudziem citiem. Tāpat šo jautājumu atrisina arī Vāci-
jas Reichsgericht. Taisnība, pagājušā gadu simtēna astoņdesmitos
gados vācu kriminalisti Hälsners un Bindings mēģināja citādi iz-
tulkot attiecīgos likuma noteikumus, bet šim mēģinājumam nebija pa-
nākumu. Hälsners, neieguvis piekrisšanas, drīzi nomira, bet Bindings
palika uzticīgs savai mācībai līdz nāvei (1919. g.) un likvidēja sa-
vu konfliktu ar dominējošo doktrīnu tādā veidā, ka radīja īpatnēju
tīšas vainas izpratni, kura atļāva uzskatīt par tīši nodarītām arī
mūsu nodarījumu gadījuma sekas. Jau Normu pirmā izdevumā viņš
atzina, ka, lai atzītu nodarījumu par tīšu, pietiek, ja vainīgais pa-
redzējis objekta pārkāpsanu in genere, nav vajadzīgs, lai viņš pa-
redzētu tā pārkāpsanu in specie. Ja A. gribēja nodarīt B. vieglu
miesas bojājumu, bet aiz gadījuma izdarīja smagu miesas bojājumu,
tad viņš atbild par tīši izdarītu smagu miesas bojājumu. Sava d
darba speciālā daļā autors apmierināti piezīmē: "die Grunddelikte
sind alle derart, dass bei ihnen an den Eintritt dieses schweren
Erfolges sehr leicht zu denken ist. Deshalb ist auch der ganze
Streit nur prinzipiell, nicht praktisch von grösserer Bedeutung.

Tādi ir vācu un krievu doktrīnas uzskati. Bet kā skatās li-
kumdevēji uz to nozīgumu sastāvu, kurus kvalificē viņu sekas?
Un it sevišķi, kā skatījās sodu likumu autori uz pretrunu starp
42.p. (kurš noliedz sodīt par gadījuma nodarījumu) un sevišķās da-
ļas pamata noteikumiem, kuri noteic sodu par tīšu nodarījumu gadi-
juma sekām? Šī attieksme mums jānoskaidro tāpēc, ka prof. Mincs
liek ļoti lielas cerības uz 42.p., ar kura palīdzību mūsu tiesī-
bas varēsot atbrīvot no atbildības par 1903.-g. sekām (Erfolghaf-
tung). Bet izrādās ka 1903. g. sodu likumu autori nebūt nedomāja,
ka viņu iestrādātais 42.p. (35. redakcijas komisijas projekta
pants) tos traucētu sodu likumu sevišķā daļā ievest īpatnējus sas-
tāvus. Sodu likumu projekta kritiķi, piemērojoties tā laika kā
krievu, tā vācu tiesiskai atzīnai, cēla kategoriskus iebildumus
pret vispārēju gadījumu nodarījumu nesodāmību, kuru ievēda 35.
(sod. lik. 42.) pants. Ko tādā gadījumā darīt ar deliktiem, kurus
kvalificē viņu sekas, bez kuriem nevar iztikt un pie kuriem likums
tieši soda par smagām gadījuma sekām, tā rakstīja kritiķi. Uz to
sodu likumu autori aukstasinīgi atbildēja: "Ja tādus gadījumus
arī ievēdīs sevišķā daļā, tad toš, kā atkāpsanos no subjektīvā vai-
nīguma principa, katru reizi īpaši paredzēs likumā, bet tādā vien
kautkādi papildināt 35. pantu, pēc viņu domām, neesot vajadzīgs.

Tāpat arī Vācijas projekta autori pilnīgi atklāti atzina, ka
tagadējais Vācijas tiesības atkāpjas no subjektīvās pieskaitāmī-
bas principa pie deliktiem, kurus kvalificē viņu sekas. Bet, pre-
tēji sodu likumu autoru uzskatam, tie pievienojās vācu juristu
aizrādījumiem de lege ferenda, un ievēda projektā spe-
cialu noteikumu, ka "ja likums par zināmām nodarījuma sekām paredz
sodu, tad to var piemērot subjektam tikai tad, ja šīs sekas izsauk-
tas vismaz aiz neuzmanības.

Tāpēc skaidrs, ka bez papildu noteikumiem Latvijas projektā
nevarēs sasniegt vainīguma jēdziena subjektīvājumu un izvairīties
no gadījuma seku pieskaitīšanas par vainu, pamatojoties uz kodeka
sevišķo daļu. Ja tam vēl būtu vajadzīgi pierādījumi, tad pietiek
atsaukties uz sodu likumu projekta autoru paskaidrojumiem pie
442.p. (kurš atvieto 469. sodu lik. pantu): "Šinī ziņā komisija pil-
nīgi piekrita Krievijas sensta uzskatam, kurš Prusoviča lietā at-
zina ka nāve, kura bij vieglu miesas bojājumu g a d ī j u m a se-
kas, ir tāda viegla miesas bojājuma nodarītāja apgrūtināšs apstāk-
lis, tāpat kā smagu miesas bojājumu nodarīšana. (Jakobi, II., 353, lpp)

Tādā kārtā, no zinātniski dogmatiskā viedokļa nevar atzīt, ka
mūsu tiesībām nebūtu pazīstāms noziedzīgu nodarījumu nejausu se-
ku pieskaitāmības princips. Un saprotāms, vismazāk var cerēt nodi-
bināt pretēji apelējot pie adekvatas cēlonības teorijas, kuru
viņas paši autori (sal. piem. augšā - Rohland) nekad neuzskatīja par
dogmatisku noteikumu, ar kura palīdzību varētu tā vai citādi tul-
kot pozitīvo tiesību normas. Bet tagad mums no svāra ir kas cits:
vai vispārī jācenšas iznīcināt pie mums augšā aprādītais prin-
cips? Pēc iepazīšanās ar vācu tiesību vēsturi mēs domājam, ka

būtu taisāms pretējs slēdziens. Objektīvas pieskaitīšanas likvidācija Vācijā, gan likta dienas kārtībā un pat atradusi sev juridisku formulējumu projektā, tomēr pat Vācijā nevisai steidzaas to ieviest dzīvē. Mūsu tiesībām kurām ir īsāka vēsture, nekā vācu tiesībām, šis jaunievedums ir vēl priekšlaicīgs, jo vairāk tādēļ, ka viņam par labu pieved tīri doktrinālus, bet ne zinātniski - politiskus pamatus.

Pie tā paša slēdziena aiz tiem pašiem iemesliem mums jānāk arī novērtējot otru, jau tiesu dzīvē ieviesto jaunievedumu - principa - ignorantia iuris semper nocet - atcelšanu. Tādas reformas protams Vācijā ir ilgstošas vēsturiskas attīstības produkts un kļuva iespējams tāpēc, ka vācu tautas psihe sekmīgi sagatavojusi agrākie, bargākie krimināltiesību noteikumi. Tāda gaŗa vēsturiska stāža Latvijai vēl nav un komisija būtu rīkojusies uzmanīgāki, nemīkstinot šai gadījumā Latvijas tiesību nepielūdzamību.

NEPIESKAITĀMĪBA.

Otrā normu grupa, kurai ievērojama nozīme sodāmo personu apjoma noteikšanā ir noteikumi par noziedznieku nepieskaitāmību. Latvijas nolikums šai gadījumā dod to pašu nepieskaitāmības vispārēju formulu, ko pazina arī 1903. g. nolikums. Bet viņš atiet no sava prototīpa noteicot mazgadīgo pieskaitāmības robežas. Par mazgadīgo absolūtas nepieskaitāmības robežu viņš uzskata 12 gadu vecumu (1903 - 10. g.), bet par relatīvas pieskaitāmības robežu - 189 (1903 - 17. g.). Komisija, kas sastādīja nolikumprojektu gribēja iet vēl tālāk - 1930. g. likums par absolūtas nepieskaitāmības robežu noteica 14 gadus un tagsā, kad likums atvietoja 14 g. vecumu ar 12 gadu vecumu, nolikuma redaktori nevar slēpt savu neapmierinātību. "Daudzi Rietumeiropas kodeksi šajā ziņā ir gājuši daudz tālāk!" piezīmē viņi šai sakarībā (Mincs, Komentārs, 1934. 18 lp.)

Mūsu kodeka jaunievedumu un prof. Minca izturēšanās pret tiem pareizai novērtēšanai jāiepazīstās ar pieskaitāmības normu vēsturisku attīstību Vācijā.

Pilnā saskaņā ar seno vācu tiesību lielo nepielūdzamību arī nozieguma subjekta jēdziens šai tiesībās bij, ļoti plāss.

Pirmā tiesību piekāpšanās šai nozarē pastāvēja apstākļi, ka atsvabināja no soda tos nedzīvos priekšmetus, kuri bija noziedzīgo seku cēloni. Šo priekšmetu ietilpšana sodāmo subjektu apjomā ir tik drastiska rīcība motivācijas spaidu stiprināšanai, ka jau agrākos, mums pieļietamos tiesību krājumos, šiem principiem ir uzspiests iznīkšanas un izmiršanas zīmogs.

Pēc vecākās tiesību sistēmas, nevis vainīgie paši nesa atbildību par deliktiem, bet viņu gints un šī atbildība bij tik neatvairāma, ka tā iestājās netikai tad, ja gints spēja novērst no pie viņas piederīgā izdarītu deliktu, bet arī tad, ja tā to nespēja. Pirmlaikos aizskārtās gints reakcija vērsās tieši pret vainīgā ginti un aizkārtā gints centās savus antagonistus atrast tieši pretējās gints labākos locekļos.

Agrīnos vidus laikos šīs sistēmas vietā jau stājās cita, par sava piederīgā deliktu gints atbildzinātāja ar compositio, bet viņas pienākums kontrolēt atsevišķo locekļu darbību, bij vēl liels, ka gints bij spiesta par visiem viņas piederīgo deliktiem, tā kā nevarēja izvairīties no atbildības, izdodot vainīgo aizkārtai pušei. Tomēr nosakot atbildību par nedzīvo priekšmetu "deliktiem" mums pazīstāmie krājumi jau pielaiz parastas atbildības sistēmas mīkstināšanu. Noziedzīgās sekas radīja priekšmeta īpašnieka /īpašnieks šo ienem "vainīgā" gints vietu /atbildība ir jau mīkstāks. Īpašnieks vairs nav spiests nenovērsami maksāt par "vainīgo" priekšmetu, bet tas jau var izvēlēties starp soda maksu un priekšmeta izdosanu cietušam vai tā piederīgie. Gadījumā ja priekšmets nodarījis zaudējumus laikā, kurā tas atradies treso personu valdīšanā, tad par notikuso atbildību nes nevis priekšmeta īpašnieks, bet viņa patiesais lietotājs, sevišķi ierocā īpašnieks nekādā gadījumā neatbild par zaudējumiem, kurus ar ierocēm radīja cita persona. Tiesību noteikumi par nedzīvo priekšmetu atbildību acīmredzot jau bij pārdzīvoti agrīnos visus laikus un vēlīnos vidus laikos mēs šo principu vairs nesastopam.

Kriminaltiesībās daudz lielākas dzīvības spējas piemita principiēm par dzīvnieku kriminaltiesisko atbildību. Vecākās tiesības šī attīstība tāpat bij veidota pēc gints atbildības parauga, bet viņas principi tika daudz rigorozāki izvesti, kā reglamentējot nedzīvo priekšmetu sodāmību. Pēc vecākiem tiesību krājumiem zvēra īpašniekam nebija tiesības izdot dzīvnieku cietušam, bet tam noteikti bija jāmaksā compositio. Pie tam īpašniekam šis compositio bija jāmaksā arī gadījumā, ja zvērs bij nodarījis zaudējumus, kad tas atradās citā īpašumā. Tikai gadījumā, ja zvērs tapa "noziedzīgs" pēc tam kad tas bij nozagts. Kriminalatbildība par zvēra "nodarījumiem" pārgāja uz viņa nozadzējiem.

Bet jau agrīnos vidus laikos progresīvie tiesību krājumi pielaida zvēra īpašnieka atbildības mīkstināšanu. Vispirms pazemīnāja compositio, kādu dzīvnieka īpašniekam bija jāmaksā par tā noziegumiem: īpašniekam bija jāmaksā tikai compositio puse un otras puses vietā tas cietušam vai tā radniekiem izdeva "vainīgo" dzīvnieku. Vēlāk šādos gadījumos īpašnieks tika vispār atsvabināts no compositio un bij tikai spiests izdot "vainīgo" dzīvnieku. Atbildība turpmāk no īpašnieka tika prasīta tikai tad, ja tas apzināti bij pielaidis dzīvnieka "deliktu" /p.p. ja tas zināja par viņam pieredzoša dzīvnieka ļaunprātīgo raksturu u.t.t./. Tai pašā laikā tiek arī atcelta īpašnieka atbildība par dzīvnieka darbībām, ja pēdējais neatrodas viņa lietošanā /p.p. par citām personām iekļātu, aizdotu vai iznomātu dzīvnieku/. Atbildība par šiem zvēriem pārgāja uz viņu faktiskiem īpašniekiem.

Neskatoties uz šādiem dzīvnieka kriminalatbildības iznīkšanas simptomiem, tā pastāvēja ne tikai agrīnos, bet arī vēlīnos vidus laikos. Kad "compositio" atvietoja ar atklātiem personīgiem sodiem, dzīvniekus sodīja ar tādiem pat sodiem, kā cilvēkus. Dzīvnieku kriminalatbildības princips Vācijā izbeidzās tikai jauno laiku sākumā /XVI.g. simtenī/.

Vēl ilgāki tiesības piepaturēja principu par nepieskaitāmo personu deliktu spējām; jau vidus laikos gan bērnu deliktus atzīmē atsevišķi, bet bērnu vecumam ir tikai mīkstinosa apstākļa nozīme un tas neizslēdz delikta spējas. Vēlīnie vidus laiki pieturas pie tiem pašiem uzskatiem, tikai ar to starpību, ka šai laikā sods tiek mīkstināts arī gadījumos, kuros deliktus izdara garā vājie. Še arī nepalīdz italiešu zinātnieku mācības, kuras citādi tik viegli Vācija piesavinājās. Viņu attīstītā mācība par deliktu spējam nepieciešamām īpašībām, kura proklamēja pilnīgu līdz 7 g. vecu bērnu garā vājo, kurām ciktāl tajos nebija attīstīti etiskie uzskati, personas, kuras darījumu izdarījušas pilnīgi apreibuma stāvoklī vai zem izcilus spēcīgu afektu iespaids, un beidzot mērenessērdzīgo nesodāmību, Vācijā neleguva likuma spēku.

Carolina pielaida tikai fakultatīvu bērnu un garā vājo nesodāmību. Viņas komentatori aprādīja, ka pie šo personu skaita jāpierēķina tādas, kuras darbojušas zem viņa jeb citu stipru afektu iespaids un lunatiķi.

Likuma nosacījumi par nepieskaitāmo nesodāmību Vācijā parādās tikai XVIII.g.s. vidū. Tad sākās agrākās sastingušās nepieskaitāmo sodīšanas bardzības sadalīšanās divos virzienos. No vienas puses to apstākļu, kuri tiks atzīti par lemesliem nepieskaitāmībai, apjoms pamazām paplašinājās. No otras puses maz pamazām iestājās pie nepieskaitāmībai nepieciešamo apstākļu apsvērsanas stingras atslābsanas, tā kā vēstures gaitā prasīja aizvien mazāk šo apstākļu iespaids uz cilvēku dvēseles dzīvi, lai atsvabināru viņus no atbildības.

Kas attiecas uz slimīgu gara darbības traucējumu iespaids attiecībā uz deliktu spējam, tad Karpovs atzīst, par no soda atsvabinošiem lemesliem, neviem visus apstākļus, par kuriem runā itāļu juristi, bet vēl melancholiju, un šo mācību pieņem arī tiesības un tā paliek spēkā visu XVIII.g. simtenī. XIX.g. simtena sākumā, pie sodu atsvabinošiem lemesliem Vācijā vēl pievienojās vecuma planprātība un kopē bavariešu 1813.g. likuma krājuma atsevišķie likumu krājumi par šiem lemesliem vēl atzīst pārejošos stāvokļus, kuri arī izslēdz saprātību /piedzersšanās, miegs, lunatisks miegs, u.t.t./ /trakumu, ārprātu, pilnīgu nesaprātību, vecuma gara vājumu, kurlmēmu un gara slimības, kuras iznīcina saprātību. Pēdējo stāvokļu kategorija maz pamazām tiek nostādīta nepieskaitāmības nosacījumu pirmā vietā un šo stāvokļu jēdziena paplašināšana kļūst par galveno faktu deliktu spēju apjoma samazināšanai.

Tā bavariešu un Oldenburgas likumu krājumi piekrīt tam, ka no soda atsvabināmi tikai tie, kuri sirgst ar smagām garīgām slimībām/"Personas, kurās savu prāta pielietošanu pilnīgi zaudējušas aiz melancholijas vai citām gadīgām slimībām"/ Bavarija 120, Oldenburga A.125/. Saksu, 1838.g. likumu krājums, jau tad atsvabināja slimos no soda, ja tie sirga ar gara slimībām parastā formā/Art. 67 § 1): "Personas, kurām gara slimība ir laupījusi saprātu"/ Hannoveriešu likumu krājums jau par nesodamības iemeslu pieņem ne tikai gara slimību, bet arī garīgus traucējumus/Art. 83/: "Tādus vispār kuri sirgst ar gara slimību, jeb garīgu satricinājumu, caur kuriem tiek atņemta saprāta pielietošana"/. Bet visi šie likumu krājumi nem vēra tikai vispārējās gara slimības, kurās pārņem visas cilvēku garīgās darbības izpausmes.

Parciālie garīgie traucējumi vēl netiek uzskatīti par iemeslu delikta iespējamībai. Tīringijas un saksu (1855) likumu krājumi jau starp likumīgiem iemesliem sodāmības atkrišanai pieved arī parciālo gara traucējumu/Tīringija, Art. 62: "Nevar uzlikt sodu: 1/personām, kurām izdarot netiesisku darījumu ir bijis atņemts saprāts caur vispārēju jeb parciālu gara slimību", Saksija, Art. 87: "Darbības pašnoteikšana ir atzīstama pie personām, kurās ir sasniegusas četrpadsmit gadu vecumu, ja neiek pierādīts ka tās darījumu izdarījušas bezsamaņas stāvoklī, vai kādas garīgas slimības laikā, kurā saprāta pielietošanu vispārīgi, vai prieks darījuma nozīmīga sevišķa virzienā, atņem"/.

Paplašinot gara slimības jēdzienu, kurš atsvabināja no soda, atkrita sevišķa trakuma, neprāta vai vājprātības atzīmēšana, ko agrāk uzskatīja par nepieciešamu. Tirinas un Saksijas/1855.g./likumu krājumi vairs nepiemin šos garīgos defektus, pat neizrada uz tiem kā garīgas saslimšanas stāvokļu piemēriem. Pie šo stāvokļu atzīmēšanas atgriezās tikai prūšu likumu krājums, kas pilnīgi saskaņā ar savu reakcionāro dabu, atzina, ka tikai šie iemesli izslēdz pieskaitāmības spēju.

Šā likuma krājuma § 40 paskaidroja, ka noziegums jeb nodarījums ir neesošs, ja izdarītājs tā izdarīšanas laikā bij vājprātīgs vai idiots. Bet Vācijas sodu likumu krājums atgriezās uz tā ceļa, kurā bij iezīmējusi dienvidrietumu vācu likumu krājumi: Tas izstrādāja vispārēju nepieskaitāmības formulu, deva vispārēju, to izsaukt spējīgo raksturojumu un pievienoja klāt psihologisku kritēriju, t.i. tā lespaida formulu, kādu bioloģiskiem cēloņiem jāradā uz garīgo dzīvi, lai izslēgtu subjektu pieskaitāmību.

Vispārinot vācu, XIX.g.s. otrās puses sākuma sasniegumus, šis soda likumu krājums noteic: "nav sodāmas darbības, ja izdarītājs darbības laikā atradās nesamaņas, vai slimīga gara traucējuma stāvoklī, ar ko bij izslēgta viņa brīvās gribas pielietošana/§ 51/. "Kurlmēmais, kuram nebija pienācīgas atziņas, par viņa izdarītās darbības sodāmību ir attaisnojams" /§ 58/. Vācu doktrīna atsaucās uz to, ka pastāvošās tiesības prasa, lai arī personām no 12 - 18.g. vecumam būtu pienācīgā apziņa par nodarījuma sodāmību un no tā iznesa slēdzienu, ka par nepieskaitāmības bioloģiskiem iemesliem pēc vācu tiesībām ir jāuzskata ne tikai bezsamaņas vai gara darbības slimīgs traucējums, bet arī nepietiekošs prāta nobriedums. No otras puses jau 19.g.s. beigās zem nesamaņas sāka saprast netikai pilnīgu apziņas trūkumu delikventā, bet arī tās ievērojamu samazināšanos. Jauno vācu soda likumu uzmetumiem bij jāreķinās ar šo jauno deliktu spējīgo apjomu samazināšanu. Pēc A.S.1925.g. noteikumiem: nepieskaitāms ir tas, kurš nodarījuma laikā apziņas, slimīgas gara darbības traucējuma, vai gara vājības dēļ, bij nespējīgs ieskatīt darījuma neatļautību, vai arī nespējīgs rīkoties saskaņā ar šo ieskatu/§ 17/. "Kurlmēmais ir neatbildīgs, ja tas atpakaļpalikusis neattīstības dēļ, ir nespējīgs ieskatīt nodarījuma neatļautību, jeb rīkoties saskaņā ar šo ieskatu"/§ 18/.

Bez gadījumiem, kuros izdarītāja nepieskaitāmība ir noteikta caur slimību vai citiem, dažāda veida anormāliem stāvokļiem, ir vēl viens svarīgs tīri normalos apstākļos meklējams nepieskaitāmības iemesls: darbojošās personas vecums. Sekojot saviem vispārējiem principiem, tiesības tikai pamazām piegriez vērību šim pamatojumam, kamēr agrāk tiesību sistēmas aizvien vairāk pasugstina delikta spējai nepieciešamo vecumu. Mazgadība Vācijā kļuva par iemeslu nesodāmībai tikai pēc itāļu juristu mācību recepcijas. Taisni zem itāļu uzskata lespaida, Carolinas pamatnoteikumi par vecuma nozīmi/Art. 179/tika iztulkoti līdz septiņus gadus vecu bēr-

nu absolūtas nesodāmības nozīmē. Šie noteikumi palika spēkā līdz 18.g. simteņa sākumam. Šā gadu simteņa sākumā Bavariešu /Art.96, 12/ un Oldenburgas /Art.105, 125/ likumu krājumi bērnu absolūtas nesodāmības perioda beigās, jau saistīja ar astotā dzīves gada iestāšanos. Virtembergas likumu krājums noteica 10 gadu vecumu kā nesodāmību izbeidzošu /Art.95, Sakšu 1838.g. likumu krājums, Hessiešu, badiešu un tiringiešu prasīja 12 gadus vecuma sasniegšanu, Jautājums par pieskaitāmību, uzstādīšanai. Braunsveigieši, Nassavas un Sakšu 1855.g. likumu krājumi prasa 14.g. vecuma sasniegšanu. Bet prūšu likumkrājums, saskaņā ar savu vispārējo uzskatu, nemaz bērnu absolūtas nesodāmības periodu nepazīst.

Pēc šī likumu krājuma, visos gadījumos, ir jāuzstāda jautājums par atšķiršanas spējām; ja tādas ir, tad nav izslēgta arī visjaunāko bērnu sodīšana. Vācijas soda likumu grāmatas sacerētāji nevarēja vienoties, noteicot absolūtas nesodāmības periodu līdz 14 - tā dzīvības gada sasniegšanai, jo šī augstākā robeža bij pieņemta tikai salīdzinot mazās vācu valstīs un tādēļ noteicva 12 dzīvības gada sasniegšanu par augstāko robežu soda nepieskaitāmībai. 14 gadus vecumu /Jaunatnes tiesu likums 1923.g. 16. februārī/. Uzmetumi jaunam vācu likumu krājumam vienbalsīgi prasa šo laiku /1909.g. pirmuzmetuma § 68, 1925.A.S. § 19/.

Jau izpētījot tos obligatoriskos stāvokļus, kuri dod iemeslu runāt par nepieskaitāmību var slēgt, ka viņu nepieciešamības pakāpes iespaida noteikšanai uz garīgo dzīvi kļūst aizvien paplašinātas, Jau tas apstākļi, ka šāda veida iemeslu skaits paplašinās un ka gara traucējumu vājākie veidi iegūst to pašu nozīmi, kāda agrāk bij tikai smagām gara slimībām, liecina par to, ka tiesību smalkjūtība attiecībā pret cilvēka psihes slimīgiem procesiem pastāvīgi aug. Bet ir arī tieši pierādījumi tam, ka ar tautas kultūras progresu prasa aizvien mazāku cilvēku psihes iespaidošanu no tiem apstākļiem, kuri noder par pamatu izdarītāja nesodāmībai.

Tā jau šādas spēcīgas un mākslinieciskas izteiksmes, kā furiozi, bezprāta lauāis, atvietošana ar oficialākiem un sausākiem terminiem, kā gara slimie u.c. norāda uz slimību iespaida uz cilvēka gara dzīvi, kāds nepieciešams nesodāmībai, atslābsanu. Bez tam to pašu parādību mēs novērojam arī pie vienas un tās pašas slimības nozīmes novērtēšanas krimināltiesībās.

Mēs redzam, ka ja agrāk tiesības zināmu slimību vājākus iespaidus uz cilvēka psihi ignorēja, tad vēlāk tie dabū to pašu nozīmi, kāda agrāk bij tikai šo slimību spēcīgām izpausmēm. Tā p.p. tiesības dažādos laikos ir dažādi novērtējušas garīgo slimību iespaidu uz vainīgā juridisko likteni. Sākumā krimināltiesības prasīja, lai garīgā slimība darītāja apzin pilnīgi aptumšo un tieši iespaido tā gara darbību, tikai tad tas palika nesodīts. Tiklīdz slimības spiediens atslāba un apziņa parādījās kaut arī izslaidīga luciditate, gara slimis tūlīt uzskatīja par atbildības spējīgu. Tādēļ p.p. itāļu doktrīnas pirmie priekšstāvji apzīmēja garā vājos par atbildīgiem tanis nodarījumos, kurus tie izdarīja t.s. lucida intervalla /gaišos starpbrīžos / laikā. Bet tad tiesību attiecības pret gara slimniekiem sāka mainīties un tās piedeva viņu slimībai arī tad nozīmi, ja slimība delikta brīdī pat nebija izdarījusi spēcīgu iespaidu uz vainīgā apzin. Vēlākie itāļu juristi jau izteica domu par garā slimo nepieskaitāmību arī lucida intervalla periodos, un apziņas brīvība no slimības iespaidiem bij sevišķi jāpierāda sūdzētājam. Visjaunākā laikā tiesības bez jebkādiem noteikumiem atzīst gara slimo nepieskaitāmību arī lucida intervalla periodos. Ar psihopatalogijas novērojumiem un principiem, piezīmē Krafft - Ebiags /Die gerichtliche Psychologie/ nav savienojama ideja, ka cilvēks, kurš isi pirms darījuma izvesanas un tūlīt pēc tā, tūlīt tiek atzīts par neapsaubami garīgi slimu un pie kura slimības parādības nevar tikt uzskatītas par pilnīgi dažādām slimībām, būtu slimības lēkmju starplaikā varējis brīvi rīkoties un varētu nest krimināltiesisku atbildību par saviem darbiem. Tādus pašus uzskatus tagad izteica krimināltiesību zinātnē. Tagad tiek atzīts ka garīgās slimības brīve gribas noteikšanu ne tikai izslēdz tad, ja viņu iespaids atklāti iespaido vainīgā psihisko stāvokli, bet arī tad, ja vainīgā gara darbība ārēji norit normali un viņa slimība tikai latentī iedarbojas. Beidzot garīgo darbību iespaidojošu bioloģisko stāvokļu novērtēšanas kritēriju bardzības atslābsana nemazāk spēcīgi izpaužas tie-

sību savādākās attiecībās pret parciāliem gara traucējumiem. Šādu gara traucējumu sodu izslēdzoša nozīme Vācijā pirmo reizi oficiāli atzina Virtembergiešu 1839 g. likumu krājums, kurš kā krimināltiesisko atbildību izslēdzošus iemeslus min "vispārējo un sevišķo vājprātību/Art. 97/". Bet pagājušā gadu simtea pirmā pusē parciālie gara traucējumi atsvabināja delikventu no atbildības tikai par tiem darbiem, kuri tieši izrietēja no slimības un ar viņu bij izskaidrojami. Saksiešu 1855. g. likumu krājums turēja par nepieciešamu sevišķi uzsvērt, ka sods netiek pielietots pie personām, kuņas nodarījumu izdarījušas garīgas slimības laikā, kas vispārī izslēdz prāta pielietojumu vai arī pilnīgi izslēdz sevišķā, pēc darījuma vērā nemamā virziena/Art. 87/.

Tā tad tika atzīta parciālam garā traucējumam, kas izfaritāja gara darbību izmaiņa virzienā, kurš nestāv tiesā sakarā ar deliktu, nav nekāda iespaids uz viņa noziedzīgo darbību un ka tas tādēļ nav iemesls nepieskaitāmībai. Mūsu laikos šie uzskati ir radikāli mainījušies: zinātne turas pie uzskata, ka parciāls uz vienu priekšmetu vērsts gara traucējums izslēdz krimināltiesisko atbildību tāpat kā pilnīga gara darbības iznīksana. Pēc modernas psihiatrijas uzskatiem nevar pieņemt tāda parciāla gara traucējuma iespējamību kad slimis pieņemusi kāda traka ideja, bet pāreja ziņa lai tas būtu pilnīgi vesels. Arī pie parciāliem gara traucējumiem visa psiholoģiskā individualitāte ir satricināta. Nav nekādas iespējamības pilnīgi atšķirt slimis psihes daļu no veselās, tāpēc nevar par veselās psihes daļas darbību vajāt bet par slimās psihes daļas atsvabināt no soda.

Nepieskaitāmības jēdziena attīstības apskate vācu tiesībās rāda vispirms, ka šis jēdziens nav kaut kas absolūts. Nepieskaitāmība - relatīvs jēdziens, kas ietver sevī to psihisko īpatnību apjomu, kuru dotā laikmetā atzīst par pamatu personas atsvabināšanai no soda. Nepieskaitāmības jēdziens kļūst plašs tikai pēc tam, kad tauta iziet ilgstošu kultūras stāžu. Kas attiecas speciāli uz 14 gadu vecumu, ka absolūtais nepieskaitāmības robežu tad taisni tas fakts, ka šo vecumu Vācijā atzina par tādu pavisam nesen, neliecina par labu tam, ka arī Latvijai šis vecums būtu jāpieņem, bet taisni par pretējo. Mūsu likumdevējs rīkojies ārkārtīgi veikli, atraidot komisijas tīri doktrinālu priekšlikumu un ievēdot 12 gadu termiņu, kas dotā gadījumā nozīmē Latvijai pilnīgi pietiekosu 1903. g. kodeka pārstrādājumu progresīvā virzienā.

VAINĪCĀ NĀVE.

Novērtēsim pie mūsukodeka izturēšanos pret dažādiem ārējiem apstākļiem, kas iespaido vainīgā juridisko likteni noziegumu izdarot. Pirmā vietā šeit stāv apsūdzētā nāve.

Jautājumu par šī apstākļa nozīmi tagadējie kodeki izšķir divējādiem līdzekļiem. Vieni kodeki uzskata, ka apsūdzētā nāve, kas notika pēc sprieduma stāšanās likumīgā spēkā, novērš personīgo sodu pielietojumu, bet naudas sodus piedzen no palikusās mantas. Citi atzīst nāvi par iemeslu, kas katrā ziņā izslēdz katru sodamību. Pie pirmiem pieder Vācijas 1871. g. nolikums (S 70), pie otriem - Krievijas 1903. g. nolikums (sal. Tagancevs II. 1416lp). Latvijas nolikums šai gadījumā seko krievu paraugam (Mincs I. 288 lp). Kā mums jānovērtē šis mūsu kodeka pazēmiens?

Kā mums jau zināms jautājums par miruso noziedznieku sodīšanu celas sakarā ar to, ka senām tiesībām jāstiprina sodu nepielūdzamība. Tādēļ saprotams, ka viņu izšķir pozitīvi senās vācu tiesības, kurām piemita represijas ārkārtīga nepielūdzamība.

Vācijā vīdus laikos neatrafa skēršlus mirusā sodīšanai/p.p. nogalinātā, kurš izsludināts ārpus likuma, pret nozieguma vietā nostāto, pret mājas miera vai laulības pārkāpēju, pret pašnāvniekiem u. t. t. / Šim principam vācu tiesības palika uzticīgas arī jaunākā laikā. Vēl XVII. un XVIII. g. s. vācu juristi nebaidījās izpildīt visus tos sodus pie mirušiem, kuri mazākais varētu radīt izpildīšanas priekšstatu/p.p. sadedzināšana, galvas nociršana, pakāršana, piesiešana uz riteņa, rokas nociršana u. t. t. /

Pats par sevi saprotams, šais gadījumos piedzina arī īpašuma sodus. Šie principi pa daļai pārgāja arī uz XIX. g. simteni, jo tos pārņēma prūšu 1794. g. zemes tiesības /II. 20 6699, 103, 804, 865, 1456/ un austriešu 1803. g. likumu krājums /I. d. § 203/.

Tomēr jau XVIII.g.s.beigās notika lielas pārmaiņas.

Humanitārā kustība, kura Vācijā pirms pusotra gadu simtēna noveda pie ievērojamas soda mīkstināšanas, stāvēja cīņā netikai ar krimināltiesību bardzību, bet arī ar to degenerāciju, kura caur to tika vadīta tautas ieršanās - ar sociālās motivācijas kvalitātes pazemināšanos, kura tika vadīta caur vecās represiju sistēmas bardzību. Tamdēļ, par tās cīņas objektu bij ne tikai vecās soda sistēmas bardzība, bet arī visas tās sistēmas puses, kuras savu psihologiskā iespaida stiprināšanu centās panākt ar darījumiem, kuri nopieda cilvēku labākos pārdzīvojumus (apkaunojosi sodi). Starp šiem darījumiem princips par sodu izpildīšanu pie delikventiem kuri mirusi ienēma redzamu vietu. Tas stāvēja arī pretrunā ar cilvēku tikumiskiem pārdzīvojumiem, kuri prasīja pēc cieņas pret citā pasaulē aizgājušā mirstīgā caulu. Pie tam ir saprotāms, ka, lai gan soda nepielūdzamības mīkstināšana patiesībā neatbilda laika garam, tomēr šai laikā tika iznīcināts princips par represijas iedarbību uz delikventa liki!

Bet no sacītā tāpat kļūst skaidrs, ka tēze par mirušo sodāmību, ciktāl tā nerunāja pretīm sabiedriskās motivācijas kvalitātes paaugstināšanas principam, varēja bez grūtībām palikt spēkā tiesībās. Naudas sodu piedzišana no mirušā delikventa īpašumā, kurai nepiemita nekas zaimošs, netika pat apstrīdēta no XVIII.g.s.humanistiem.

No šiem darījumiem neatteicās arī XIX.g.s.tiesības. Tai laikā, kad vairums partikulāro likumu krājumu atzina, ka nāve izslēdz delikventa personīgas sodīšanas iespējamību, tie tomēr pielaida īpašuma sodu izpildīšanu, arī pēc delikventa nāves pie viņa atstātās mantas, ja spriedums bij dots viņam dzīvam esot. /Bavarija, Art.136; Oldenburga, Art.143; Braunsveiga § 67; Hannovera, Art. 87; Hessena, Art.126; Tiringa, Art.68; Prūsija § 20/. Tos pašus uzskatus aizstāv arī pastāvošās vācu tiesības /§30/.

Vācu kultūras attīstība pēdējos gadu desmitos padarīja par nevajadzīgu arī šo mirušo sodīšanas atavismu. Vācu krimināltiesību zinātnē jau kopš ilga laika pacēlās balsis pret pastāvošo naudas sodu piedzišanas kārtību un šie protesti tika ievēroti no jaunā vācu sodu likuma krājuma uzmetuma autoriem. Jau 1909.g. pirmuzmetums saturēja sekošu noteikumu: "pie notiesātā atstātās mantas nevar izdarīt naudas soda izpildīšanu" /§35/. 1913.g.pirmuzmetums atkārtē šo noteikumu /§69/ un 1919.g.pirmuzmetums vēl kategoriskāki paskaidro: "ar notiesātā nāvi izbeidzās naudas soda izpildīšana" /§57/.

No sacītā skaidrs, ka Latvijas kodeka sastādītāju solis, kas dotā jautājumā pienēma krievu sistemu, ir pilnīgi pareizs, kaut no vēstures redzams ka pat tāda kulturāla zeme kā Vācija, atrada par iespējamu vēl XIX.g.s.beigās uzglabāt mirušo sodāmības principa pārpalikumus, tad katrā ziņā skaidrs, ka tagad jaunos kodekus šos pārpalikumus nevar uzglabāt. Tas bija skaidrs arī krievu šā gadusimtena sākuma likumdevējam un jo vairāk pamatoti šim principam sekoja arī mūsu nolikums.

GALĪGA NEPIECIEŠAMĪBA.

Nākošais institūts, kas regulē kriminālsodu nepielūdzamību, ir galīgas nepieciešamības institūts, kas atsvabina no soda vainīgos, kuri izdarīja noziegumus zem nepieciešamības spiediena. Latvijas nolikums arī šajā gadījumā sekoja krievu tiesībām un šā institūta krievu konstrukcijai. Mūsu kodeka 45.p.skans:

"Nav uzskatāms par noziedzīgu nodarījumu, kas izdarīts lai glābtu savu vai citas personas dzīvību no briesmām, kurastanī pašā laikā nav bijušas novēršamas ar citu līdzekli. Nav arī uzskatāms par noziedzīgu nodarījums, kas izdarīts, lai glābtu savu vai citas personas personisku vai mantisku labumu no briesmām, kas tanī pašā laikā nav bijušas novēršamas ar citu līdzekli, ja nodarījuma izdarītājam bij pietiekoss pamats uzskatīt paša izdarāmo kaitējumu par mazsvarīgāku, salīdzinot ar apsargājamo labumu. Šie noteikumi nav piemērojami tanīs gadījumos, kad pati izvairīšanās no briesmām ir noziedzīgs nodarījums."

Kādu kriminal - politisku novērtējumu pelna šis panēmiens? Piegriežoties pēc mūsu parāses šā jautājuma atrisināšanai

vēsturei, mēs redzam, ka galīga nepieciešamība, kā noiedzīga nodarījuma nesodāmības pamats atrod sev pielietojamu vēsturē jau relatīvi agri.

Saprotāms senās tiesības tam nepiešķir nekādu nozīmi un neagrāk, nedz arī vēlajos vidus laikos mēs Vācijā negrodam par to nevienu piezīmi. Bet ar jauniem laikiem nepieciešamības stāvoklis jau kļūst relevantis vainīgā liktenim, un viņa nozīme krimināltiesībās aug pastāvīgi. Nepieciešamības stāvokļa iespaidu uz soda pielietojumu atkarājas no trim apstākļiem:

1/ no to labuma apmēra, kurus var aizsargāt ar uzbrukumu trešās personas labumiem, jo lielāks šādu labumu apmērs, jo spēcīgāk nepieciešamības stāvokļa noteikumi satriciana represiju nepielūdzamību!

2/ no to labumu apmēra, kurus subjekts savu labumu aizsardzībai var upurēt! nosacījumā par nepieciešamības stāvokli toties vairāk samazina sodāmo darbību apmēru, par cik plašāk šie apmēri vilkt!

3/ no attiecībām starp aizgargājamiem un aizkaramiem labumiem, kurus prasa tiesības nepieciešamības stāvokļa darījuma nesodāmībai. Nepieciešamības stāvokļa noteikumi ir toties lielāks atvieglojums, par cik mazāka tiek prasīta starpība, pastāvoša starp aizstāvamam un aizskaramam mantu, un otrādi - šie noteikumi ir aizvien par tik mazāks labums, par cik aizstāvamam tiesiskam labumam jābūt vērtīgākam par aizkārto. Vēsturiski nepieciešamības stāvokļa noteikumi, ir attīstījusies nepārtraukti tādējādi, ka tie paplašinājuši dotos atvieglojumus visos trijos virzienos.

Carolina jau pazīst to personu nesodāmību, kuras ir izdarījušas deliktu nepieciešamības spiestas, bet pielaiž to tikai gadījumos, kad subjekts aizstāvo savus vai savas sievas un bērnu tiesiskos labumus, ir aizkāris tikai trešo personu vismazākos tiesiskos labumus. Šis likumu krājums pazīst tikai bada/nepieciešamības/stāvokļa nesodāmību. Bet šo aizstāvamam tiesību apjomu un to tiesību apjomu, kuras nepieciešamības stāvoklī tiek aizskartas, ir tik norobežoti, un aizstāvamam īpašumu sastāvs salīdzinot ar aizkārto tik ievērojams, ka pretstats starp tiem ir dots arī bez sevišķas likuma atzīmes un nepieciešamības stāvokļa privileģija ir ļoti niecīga.

Tomēr jau Carolinas darbības laikā, tās komentatori paplašināja šā likuma krājuma nepieciešamības stāvokļa noteikumus. Ja arī juristi atstāja spēkā neaizkārto principu, ka pielaižama ir tikai dzīvības aizsardzība pret briesmām, tie tomēr pamazām paplašināja to labumu apjomu, kuri minētā labuma aizsardzībai varēja tikt aizkārti. Tā jau XVII. g. s. sākumā par sodāmu netika zsludināta drēbju nozagšana, ja tomardija, lai izbēgtu no nosalšanas. Tā paša gadu simtenā / t. i. XVII. / vidū, tie priekšmeti, kurus bada gadījumā varēja nesodīti zagt, tika pavairoti ar barības sagatavošanai nepieciešamiem rīkiem un dzērieniem. Beidzot krimināltiesību zinātnē vispār par labu visu priekšmetu zādības nesodāmībai, trūkuma gadījumā. XIX. g. simteni atkrit vecie ierobežojumi noteikumos par darījumiem dzīvības aizsardzībai. Paš likumu krājumi, kuri tiecās ierobežot atvieglinājumus, pielaiž dzīvības aizsardzību uz jebkuru trešā labuma rēķina / Virtembergas, Art. 106; Hessena, Art. 45; Badena 81; Nassava, Art. 42/. Paplašinot to labumu apjomu, kuri var tikt aizkārti uz dzīvības aizsardzības rēķina, likumu krājumi arī stipri pavairo to personu skaitu, kuru dzīvība var tikt aizsargāta no bojā iešanas. Virtembergas likumu krājums pielaiž ne tikai nepieciešamības darījumus darītāja, viņa sievas un bērnu dzīvībai apdraudošo briesmu novēršanai / kā Carolina /, bet arī priekš viņa kritošās un augošās līnijas radiem, un brāļu un māšu dzīvībām / Art. 106 /, Hessiešu likumu krājums vēl pievieno darbojosā laulātā drauga, brāļu vai māšu, kāpjošās vai dilstošās līnijas radnieku, adoptīvai vecāku vai bērnu, audžu vecāku vai bērnu, kā arī saderinātā, dzīvības / Art. 39 /.

Šim piemēram seko arī Nassavas likumu krājums / Art. 37 /. Badiešu likumu krājums vēl pievieno radus un laulātā drauga tuviniekus / verschwaererte /, blakus līnijā līdz otrai pakāpei / gradam / ieskaitot un tās personas, kuras ir nodotas darītāja aizsardzībai, jeb kuru aizsardzība tam uzlikta par pienākumu / s. 81 /. Neapmierinoties ar to, dažos likumu krājumos ir novērojama tendence pielaiž visu trešo personu dzīvības aizsardzību, neatkarīgi no kautkādam attiecībām starp viņiem un darītāju. Hessiešu un Nassavas likumu krājumi pielaiž nesodītus darījumus nepieciešamības stāvoklī, lai

aizsargātu visu personu dzīvības, bet zem noteikuma, ka nepieciešamības darījums šai gadījumā aizkar tikai trešo personu īpašumu/Hessena Art. 45. Nod. 2/; "Ja briesmas draud, Art. 37 ~~minētas~~ personas dzīvībai, tad ar sodu apdraudētā darbība, ir tikai tiktāl nesodāma, ciktāl tā vērsta pret svesu īpašumu" Nassava, Art. 42. Nod. 2.

Bet XIX. g. s. pirmās puses likumu kājumu vairums atsvabinā no soda nepieciešamības darbību, netikai dzīvības, bet arī ķermeņa integritātes aizsardzībai. Kā nesodāmus aizsardzības objektus nepieciešamības stāvoklī šie likumu krājumi atzīst miesu un dzīvību un tāpat, kā pie iepriekšējās grupas tie pielaiz to aizsardzību un jebkādu trešo labumu rēķina /Saksija, 1838. g. Art. 72; Braunsveiga § 34; Hannovera, Art. 84; Tiringa, Art. 65; Saksija, 1855. Art. 92/. XIX. gadu simtens vidū palielinās to personu skaits, kuru dzīvība un ķermeņa integritāte var tikt aizsargāta nepieciešamības stāvoklī. Hannoveriešu likumu krājums, atzīmējot "dzīvības vai miesas" aizsardzību nosaka, ka šie labumi var arī nepieļaut darītājam /Art. 84. 2/. Saksijai 1838. g. likumu krājums norāda, ka šie īpašumi var piederēt darītāja piederīgiem /Art. 72. 2/. Tīringiešu likumu krājums paskaidrojot saka: "par piederīgiem uzskatāmi: laulāts draugs, sadērināts, radi augošā un dilstošā līnijā un līdz trešai pakāpei un sānu līnijā līdz otram grādam/pakāpei, adoptīv vecāki un bērni, audžu vecāki un bērni, aizbildņi un aizgādņi" /Art. 37/. Braunsveigiešu likumu krājums paplašina ainasradnieku apjomu blakus līnijā: to aizsardzība pielaista līdz ceturtam grādam/civiltiesiskā aprēķina kārtībā, ieskaitot, kā arī uz visiem svainiem /§ 73/.

Tomēr to laiku tiesības atsvabināja darītāju no soda netikai tanīs gadījumos, kurš tas savu darbu bij izdarījis, kādu dabas spēku vai zvēru briesmas, bet arī tad, ja briesmas bij radītas ar kāda cilvēka ļaunu gribu.

No pagājušā gadu simtens sākuma soda likumos, kā lemeslis atsvabināšanai no soda, parādās blakus nepieciešamības stāvoklim arī piespēšana, pie kam zem tās jāsaprot stāvoklis, kurā kāds zem draudiem piespēsts izdarīt deliktu. Šis nesodāmības lemeslis pret gadu simtens vidū iegūst aizvien lielāku nozīmi, un blakus tiesību noteiku iem par nepieciešamības stāvoklī aizvien spēcīgi palīdz krimināltiesību nepielūdzamības uzveikšana.

Zā bavariešu 1813. g. likumu krājums, /Art. 121/ un Oldenburgiešu 1814. g. /Art. 126/ krājums noteica tāda delikta nesodāmību, kurš izdarīts zem piespēšanas drauda, tomēr tikai tiktāl, ciktāl vainīgais ar to glāba savu dzīvību. Saksijas 1838. g. likumu krājums šai gadījumā pielaista netikai savas dzīvības, bet arī savas veselības "miesas un dzīvības" glābšanu /Art. 69. Līdzīgus noteikumus mēs atrodam arī hannoveriešu 1840. g. likumu krājumā /Art. 84. 8/. Pielaizot "miesas un dzīvības" aizsardzību Virtembergas likumu krājums zem tās saprata netikai apdraudētā, bet arī viņa piederīgo tiesiskos īpašumu /Art. 101/. Virtembergas piemēram sekoja Hessena /Art. 39/ un Nassava /Art. 37/, bet neskatoties uz spaidu stāvokļa formulas ārējo stīvumu, priekš tās esošie tiesību noteikumi atrada aizvien plašāku pielietojumu, pateicoties jēdziena - piederīgie - papildināšanai, kādu procesu mēs jau novērojām, izpētot noteikumus par nepieciešamības stāvokli. Tīringiešu likumu krājums piedeva spaidam vēl lielāku nozīmi krimināltiesībās, pielaizot nesodāmu tiesīgu pārkāpumu, ja draud briesmas "savai miesai un dzīvībai vai tregu" /Art. 173. 1. p. 64/. Ejot vēl tālāk tai laikā izdarīja pirmos mēģinājumus paplašinot aizsargājamo vērtību, kuru aizsardzība spaidu stāvoklī ir atļauta, tālāk par dzīvību un ķermeņa integritāti; Kautgan padiešu likumu krājums atzīst dzīvības/savas un citu/ nesodāmo glābšanu spaidu stāvoklī par normalu efektu, tas tomēr pielaiz arī citu tiesiskāku vērtību nesodītu glābšanu piespēšanas stāvoklī, ja glābšanas vērtības ir kommensurablas aizkarāmām /Art. 82. Nod. 2; pārkāpumi, uz kuru izvešanu pārkāpēju spiedis pret viņu, vai pret vienu no § 81 minētām personām vērsts nekavējotī realizējams, piedraudējums, ar cita veida lieliem ļaunumiem, tiek aplikti, skatoties pēc piedraudētā ļaunuma un pārkāpuma, atrodamā nozieguma lieluma, vai nu ar mīkstināšanu vai no tā atsvabināti/. Braunsveigas likumu krājums pielaista delikta nesodāmību izvešanu katras svarīgas vērtības aizsardzībai zem draudu spaida /§ 33; Kas caur nepārvaramu fizisku spēku vai bīstamiem draudiem pret viņu vai tā piederīgiem /§ 73/ tiek piespēsts uz soda likumu pārkāpumu, ir brīvs no soda/.

Frūsijas likumu krājums, arī dod ievērojamu ierobežojumu ne-

pieciešamības stāvokļa atvieglojumu iespaida novadā. Tas atļauj subjektam novērst briesmas tikai pret pašu "dzīvību un miesu", arī tikai tad, ja briesmas, kuras draudēja šīm vērtībām, izgāja no kāda cilvēka launās gribas/§40/. Vācijas valsts soda likumu krājums, kā parasti kērās pie kompromisa. Pielaižot, līdzīgi partikulariem likumu krājumiem, draudošo briesmu nesodāmū novērtēšanu no tiesiskiem labumiem, kurus apdraud dabas spēki, vai cilvēku launā griba, tas tomēr, saskaņā ar savu vispārējo dabu to pielaiž daudz atturīgāk, kā progresīvākie partikularie likumu krājumi. Kā pie piedraudējuma, tā arī nepieciešamības gadījumos tiek pielaiستا "miesas un dzīvības" briesmu novēršana/§52.54/.

Briesmu novēršana priekš citiem labumiem, kuŗa jau tika pielaiستا badiešu un braunsveigiešu likumu krājumos, tiek uzskatīta par nepielaižamu. Aizsardzības cienīgie īpašumi bez darītāja drīkst piederēt tikai piederīgiem. Zem piederīgiem Vācijas valsts soda likumu krājums saprot daudz saurāku personu apjomu, nekā progresīvie, partikularie likumu krājumi; tas sašaurina to radnieku blakus līnijas un svainoto apjomu, kuŗa apsardzība ir pielaiستا un izslēdz aizbildņus un aizgādājamos. "Kā piederīgie, šī likuma krājuma ziņā ir uzskatāmi radnieki un svainotie dilstošā un augošā līnijā, adoptiv - audžu vecāki un bērni, laulātie draugi, māšas, brāļi un to laulātie draugi un saderinātie"/§52, Nod.2/.

Vācu XIX.g.s. tiesību nepieciešamības stāvokļa noteikumu divdabīgums, izsauca stingru kritiku no vācu zinātnes puses. Bindings nosauca šā instituta reglamentācijas sistemu par "ieviesušos netikumus". Šis bargais spriedums, bez šaubām pamatojās uz to, ka pastāvošās vācu tiesības, abiem nepieciešamības stāvokļa faktoriem, piedod pilnīgi vienādu juridisku nozīmi, dodot cilvēkam, kuŗš caur draudiem nonācis bīstamā stāvoklī, to pašu darbības brīvību, kā tam, kuŗš zem dabas spēku iespaida nonācis tādā stāvoklī. Bet ja salīdzina atvieglinājumus, kādus partikularie likumu krājumi sniedza abos briesmu gadījumos, ir viegli ievērot, ka tie uzrāda ievērojamu atšķirību. Gadījumos, kuŗos tiesiskām vērtībām cilvēku draudi radīja briesmas, tiesības parasti atļāva lielāku darbības brīvību, kā gadījumos, kad briesmas draudēja no dabas spēkiem vai zvēriem. Bavārijas, Oldenburgas un Prūsijas likumu krājumi vispār nepazīst atvieglinājumus pēdējā gadījumā, kamēr pirmā gadījumā tie tādus pielaiž. Virtembergas, Hessenas un Nassavas likumu krājumi nepieciešamības stāvoklī pielaiž tikai dzīvības aizsardzības nesodāmību, bet draudu gadījumā arī "miesas un dzīvības". Bādijas likumu krājums pirmā gadījumā pielaida tikai dzīvības pēdējā arī visu citu veidu svarīgu vērtību aizsardzību. Tīringas likumu krājums nepieciešamības stāvoklī pielaida darītāja vai viņa piederīgo "miesas un dzīvības" aizsardzību, bet draudu gadījumā arī katras trešās personas "miesas un dzīvības" aizsardzību. Braunsveigas likumu krājuma pielaiž pirmā gadījumā "miesas un dzīvības", otrā viņu svarīgo vērtību aizsardzību. Tikai sakšu 1838.g. un 1855.g. un hannoveriešu likumu krājumi nepazīst atšķirību starp nepieciešamības stāvokli un ļaundara piespiešanu. Ir skaidrs, ka senākiem likuma dēvējiem bij svarīgs lemesis, atdalīt noteikumus par draudu iespaidu uz sodāmību, no nepieciešamības stāvokļa noteikumiem un mēs viņiem nevarām pārmest par šādu rīcību.

Bet ar ko tad ir izskaidrojama šī atšķirība atvieglinājumos, kādus tiesības pieskir abos gadījumos. Šī jautājuma atrisināšana nav svarīga tikai agrāku likumdevēju prasmes rehabilitācijai, bet arī tādēļ, ka mēs šādā ceļā dabūjam vispilnīgāko pierādījumu mūsus apgalvojumā, ka nepieciešamības stāvokļa normas, noder kriminaltiesību nepielūdzamības demonstrēšanai, pareizībai. Katrs noteikums, kuŗš uzstāda kāda delikta tipa nesodāmību, atrauji kriminalai justīcijai veselu upuru kategoriju, un ar to satricina iedzīvotāju pārliecību par soda neizbēgamību. Tādēļ tiesības pielaiž nesodāmību tikai ārkārtēji uzmanīgi un sevišķi agrās attīstības pakāpēs, tā tikai ar grūtu sirdi atsakās no cilvēku sodīšanas, kurus tās viņu atverosos perspektīvu apsvērsanas dēļ varētu nosodīt. Bet šī tiesību vilcināšanās izzūd gadījumos, kur jāatsakās no motivācijas spaida subsidāriem līdzekļiem, ja tiesībām ir iespējams tā cilvēka vietā, kuŗš piespiesti izdarījis deliktu, sodīt to, kuŗš caur piespiešanu novedis otru pie delikta. Šai gadījumā pat nepielūdzama justīcija jūtās apmierināta, un esāfots,

kurš prasa pēc sava upura, nepaliek tukšs. Šādu iespēju, atvīdot vienu justīcijas upuri ar otru tiesībām taisni dod tās nepieciešamības stāvoklis, kurā briesmas draudošas darbīgā labumiem, tiek izsauktas no citu cilvēku draudiem - taisni šis otrais tad izcieš sodu tieši vainīgā vietā.

No tā šinī gadījumā tad arī izriet tiesību plašākais vēriens attiecībā uz atvieglinājumiem un to cēntieni, atšķirt vērtības, no dabaspēkiem aistāvošā cilvēka likteni, no tā liktena, kurš aizstāv vērtības pret citu cilvēku launo gribu. Modernā vācu zinātne pagāja garām šim apstāklim, jo pastāvošo tiesību konservatīvisms nepielaida pievesto iespējamību izmantošanu, kā arī tādēļ, ka zemes sabiedriskās kultūras tālākā attīstība dienaskārtībā uzstādīja jautājumu par nesodāmības atvieglinājumu izplatīšanu uz visiem nepieciešamības stāvokļa, šaurākā nozīmē gadījumiem.

Vācu tiesiskās apziņas progress jau skaidri parāda pie B.G.B. /Buergerliches Gesetzbuch - /sastādīšanas. Šis svarīgais likumdošanas akts atzina par nesodāmu visu veidu tiesisko īpašumu, arī īpašumu vērtību, aizsardzību, kurā aizkar trešo personu īpašumu vērtības. Bet B.G.B. par tiesiskumu noteikumu uzstāda "lai draudošais launums samērā ar radošos launumu būtu nesalīdzināmi liels" /G.G.B. §904/. Vienlaicīgi ar to atkrīt arī to personu apjoma aprobežošana, kuru intereses var aizsargāt ar svesa īpašuma aizkāršanu. Vēl tālāk gāja uzmetumi jaunam sodu likumu krājumam. 1909. g. uzmetums satur noteikumu, ka nav sodāms tas, kas izdarījis glābsanas darbību sevī vai sava labuma, vai arī citu, ne tagadējām, citādā veidā nenovēršamām, pašā neradītām briesmām, izņemot ja briesmas ir tik mazas vai ja lieta grozās ap tāda īpašuma glābsanu, kura vērtība ir ievērojami mazāki, kā no darbības sazaidāmais launums /§ 67/. Caur to atkrīt nepieciešamības stāvoklī aizsardzībai pielaisto īpašumu un personu apjoms un tas kritērijs, pēc kura tika pielaista īpašuma aizkāršana nepieciešamības stāvoklī, tika ievērojami mazināts. 1913. g. un 1919. g. uzmetumi pilnīgi atmata atšķirību īpašuma vērtību un personīgo vērtību aizsardzībā, prasot, lai subjekts novērstu "ievērojamu launumu, pienācīgi ievērojot pretī stāvošās intereses" /1913. §28, 1919. §22/. Zem tā saprata mastabu, kurš rodas "no aizskārto un aizsargāto tiesisko īpašumu salīdzināšanas." Citādi kā B.G.B. /§§ 224, 904/ pie tam jāņem vērā netikai abu tiesisko īpašumu lietiskā vērtība /Sachwert- /bet gan jāpārbauda gadījuma stāvoklis, vispārējiem cilvēciskiem apsvērumiem.

Uz pēdējā viedokļa nostājās arī 1927. g. projekts, kurš pastrīpo, ka ja kāda persona glābj augstāku labumu uz zemākā skāina, viņa rīcība netikai nav sodāma bet arī nav prettiesiska. Saskaņā ar šo projektu, "im Notstand handelt, war ein mit Strafe bedrohte Handlung begent, um eine gegenwärtige, nicht anders abwendbare Gefahr eines erheblichen Schadens von sich oder einem anderen abzuwenden, wenn ihm oder dem Gefährdeten unter pflichtmässiger Berücksichtigung der sich gegenüberstehenden Interessen nicht zugunsten ist den drohenden Schaden zu dulden. Ist der drohende Schaden gegenüber dem aus der Einwirkung zu erwartenden Schaden unverhältnissmässig gross, so handelt der Täter nicht rechtswidrig, andernfalls handelt er zwar sechswidrig, ist aber straffrei" (S 25)

No šīs iepazīšanās ar vācu tiesību vēsturi ir redzāms, ka krievu tiesību viedoklis par galīgas nepieciešamības nozīmi krimināltiesībās bij pietiekami progresīvs. Tālāko galīgas nepieciešamības atvieglinājumu papāšināšanu, ko paredz vācu projekts, mūsu apstākļos vēl nevar ieteikt un zinātnē šai gadījumā var tikai atbalstīt likumdevēja pieņemto lēmumu.

NOILGUMS.

Pārietot pie mūsu nolikuma noteikumu raksturojuma attiecībā uz nolīgumu, mēs sastopamies ar daudz sarežģītāku problēmu, nekā iepriekšējās. Šie noteikumi, kā mēs redzēsīm zemāk, nodibinājusi zem triju dažādu ietekmju un tendenču iespaids un viņu būtības saprašana prasa lai katra no viņām tiktu speciāli noskaidrota.

Latvijas kodeksa pants, kas veltīts nolīguma novēršanai krimināltiesībās, skan šādi: "Sods nav piemērojams nolīguma dēļ:

1) ja no noziedzīga nodarījuma izdarīšanas dienas līdz tai dienai, kad prasītāju noteiktā kārtība uzsākta kriminālprocesu, pagājis šāds laiks: attiecībā uz smagiem noziegumiem, par kuriem likumā kā augstākais sods noteikti spaidu darbi uz visu mūžu - piecpadsmit gadi; attiecībā uz pārējiem smagiem noziegumiem - desmit gadi; attiecībā uz noziegumiem par kuriem likumā kā augstākais sods noteikts pārmācības nams - astoņi gadi; attiecībā uz pārējiem noziegumiem - trīs gadi; attiecībā uz pārkāpumiem - viens gads, bet dienesta pārkāpumiem - divi gadi; 2) ja no smagā nozieguma vai nozieguma izdarīšanas dienas līdz sprieduma taisīšanas dienai pagājis divkārtīgs, bet no pārkāpuma izdarīšanas dienas līdz sprieduma taisīšanas dienai trīskārtīgs laiks, salīdzinot ar šā panta 1. punktā norādīto laiku; 3) ja no sprieduma taisīšanas dienas līdz tai dienai, kad viņš nodod izpildīšanai, pagājis šā panta 2. punktā noteiktais laiks, kuru šādos gadījumos aprēķina saskaņā ar tiesas spriedumā noteikto sodu" (S 65).

Šo noteikumu atšķirība no krievu tiesībām pastāv divējādos iemeslos: no vienas puses, mūsu likums pagarinājis noilguma terminus smagiem noziegumiem. Krievijā 15 gadu noilgums bij nepieciešams tikai ar nāves sodu sodāmo noziegumu dzēšanai; pie mums šāds noilgums nepieciešams netikai noziegumu dzēšanai, kuru sankcijā mūža spaidu darbi figurē agrākā nāves soda vietā, bet arī vispārī visu noziegumu dzēšanai, par kuriem draud mūža spaidu darbi. 2. mūsu likums pagarina līdz 2 gadiem noilguma termiņu dienesta pārkāpumiem.

Šo noteikumu novērtēšanai vispirms jāiepazīstāms ar noilguma noteikumu attīstības vispārēju gaitu Vācijā.

Noteikumi par nepieciešamības stāvokli izdarīto darījumu nesodāmību, ir, kā mēs to redzējam, Vācijā sastopami jau no XVI. gada sīteņa. Ievērojami vēlāki šie tika izstrādāti princips par nesodāmību aiz noilguma. Kaut gan mēs jau XIII. un XIV. g. sīteņī šā instituta principus atrodam attīstītu juristu mācībā. Carolina vēl nepazīst noilgumu. Vācu tiesības tikai XVII. g. sīteņī nolēma ievest noilguma kā iemeslu nesodāmībai.

Sākumā atvieglinājums kādu deva noilgums, bija ļoti niecīgs. Vācu juristi, kuri ievēda šo institutu vācu tiesībās, pārņēma itālu juristu izstrādātos principus. Viņi pazina tikai soda vajāšanas noilgumu. Delikts kas jau bijis par objektu tiesiskai izmeklēšanai un bij novedis pie notiesāšanas, nevarēja tikt atsvabināts no soda. Tālāk soda vajāšanas noilgums nevarēja atcelt sodus par visiem deliktiem. Visgrāvākie delikti / t. s. delikta atrocis, crimina excepta et enormia / bij padoti sodam, neskatoties uz laiku, kāds pagājis no viņu izdarīšanas, līdz vainīgā atklāšanai. Pie šiem deliktiem piederēja: tēva slepkavība, bērna apvainošana, opostacija, slepkavība, majestātes noziegumi, herezija, simonija, augļa nodzīšana, naudas viltošana, izspiesšana un daudzi citi. Pie ilgstošiem deliktiem juristi bij ar mieru atzīt noilgumu tikai ar noziedzīgā sāvokļa izbeigšanos / p. p. divsievības gadījumā ar pirmās sievas bigamiskas laulības skirsšanas momentu /. Noilguma termiņi bij ārkārtīgi lieli: parasti prasīja 20 gadu laikā no delikta izdarīšanas; netiklības deliktos - 5 gadus: Ja vainīgo atrada tikai pēc noilguma laika ievērojamas daļas notecēšanas, tad vācu tiesības sevīskos apstākļos pielaida soda mīkstināšanu.

Noilgums tika pārtraukts no katras tiesiskas darbības, kas bij vērgta uz vainīgā vajāšanu vai sodīšanu. Noilgum" gaites atjaunošanu tika pielaipta tikai tad, ja pārtraukuma izbeigšana, kura aizkavēja iesākto vajāšanas darbību netika no pasa vainīgā radīta, sevīski, ja tā nebija viņa bēgšanas sekas.

Šādā veidā noilguma instituts bij spēkā XVII. un XVIII. g. sīteņī. Vienīga svarīga pārmaiņa attēlotos noteikumos šai laikā bij pakāpeniska to deliktu skaita samazināšana, pie kuriem noilgums neizslēdz sodāmību. XVIII. g. s. beigās Vācijā jau pastāvēja noilgums priekš visiem deliktiem.

Tālākā noilguma attīstība vācu tiesībās atrada nopietnu kāvēkli vācu XVIII. un XIX. g. s. kriminaltiesību krīzē. Tas bija tam sodu piepešais humanizēšanas laiks kad Vācijā iznīcināja vecos represijas panēmienus, kuri bij spēkā kopš Carolinas un tos atvietoja ar jauniem un mīkstiņiem. Tāda sodu pazemināšana spēcīgi satriecināja kriminaltiesību motivācijas spiediena enerģiju un

prasīja, ka tam piedotu nepieciešamo intensivitāti stiprinot sodu nepielūdzamību.

Tamdiel to laiku tiesībās izveidojās noraidošs stāvoklis attiecībā pret noilgumu. XVIII. un XIX. g. s. mainas laikmetu juristi cenšas noilgumam atņemt sodu atcelšu nozīmi, vai mazākais mīkstināt tā iespaidu uz delinkventa sodāmību. Tomēr, partikularo likumu krājumu sastādīšanas laikā, atkal ir radusies vajadzība pēc soda nepielūdzamības mīkstināšanas, padarot noilgumu par sodu atceļojošo iemeslu un kad tuvojās XIX. g. simtēna vidus, noteikumi par noilgumu saturēja aizvien vairāk atvieglinājumus priekš delinkventa.

XIX. g. s. sākumā laika notecēšana tikai ļoti aprobežotā mērā izslēdza vainīgā sodāmību. Lai novērstu sodu caur laika notecēšanu, bij nepieciešami, lai par šo lietu nebūtu tiesas sprieduma/soda izpildīšanas noilgumu likums vēl nepazīna/un lai apstākļi runātu speciāli par labu vainīgam. Pie tam noilgums bij izslēgts veselai, vissmagāko nozēgumu virknei. Laiks, kādu prasīja vainīgā atsvabināšanai no soda, bij ievērojami liels. Tā p. p. Oldenburgas 1814. g. likumu krājums pazīst tikai soda vajāšanas noilgumu/Art. 144/. kura pielietošanai bij nepieciešami, ka darītājs bij palicis tiesas neuzzināts vai attiecīgā izmeklēšana vai lēmums nebija izdarīts ziesneša vainas dēļ un ka bez tam vainīgais par visu noilguma laiku būtu priekszīmīgi uzvedies. 1821. g. 11. oktobra dekrets izslēdz arī šāda noilguma veida pielietošanu "nozēgumos, par kuriem noteikts pārmācības nams vai bargāks sods" un šai gadījumā pielaiž vainīgā atsvabināšanu no soda tikai apzēlošanas kārtībā. Noilguma termiņi, skatoties pēc d. likta smaguma, tika noteikti uz 2 līdz 20 gadiem.

Tāpat arī hannoveriešu likumu krājums pazīst tikai soda vajāšanas noilgumu, kura pielietošana ir izslēgta l./ja darītājs ir izvairījies no pret viņa jau ievadītās izmeklēšanas, aizbēgot/Art. 88/ un 2/ pie deliktiem, "kuriem likums nosaka nāves sodu".

Par šiem deliktiem ir teikts: "20 gadu ilgā laikā paiešana, ja noziedznieks pa šo laiku ar nevainojamu dzīvi ir parādījis nopietnu labošanu, var tikai ierosināt tiesu, to ieteikt zemes valdniekam apzēlošanai /Art. 90/. Noilguma termiņi bij no 3 mēnešiem līdz 20 gadiem/Art. 89/.

Bet šā perioda likumu krājumu vairākums jau atsakās no šīs prasības pēc vainīgā nevainojamas izturēšanās un bēgšanas mēģinājumu esamības, neuzstādot to par noteikumu soda vajāšanas noilguma pielietošanai un paplašina šā instituta pielietošanu. Skatoties pēc šās paplašināšanas līdzekļiem un viņu ievērojamības, likumu krājumi sadalās 4 grupās.

Viena likumu krājuma grupa paplašina soda vajāšanas noilguma pielietošanas apjomu uz absolūti visiem deliktiem, tai pašā laikā noraidot soda izpildīšanas noilguma pielietošanu.

Tā Hessiešu /Art. 126/ un Nassavas /Art. 127/ likumu krājumi atrod par vajadzīgi savīsi uzsvērt "ka ar tiesisku spēku uzlikto sodu izpildīšana netiek atcelta ne ar kādu laika notecējumu". Bet šie likumu krājumi pielaiž arī tādu deliktu soda vajāšanas noilgumu, par kuriem noteikts soda augstākais mērs - nāves sods un pārmācības nams uz visu mūžu/Hessiešu likumu krājums - Art. 125/un pārmācības nams uz visu mūžu/Nassavas likumu krājums, Art. 124/. Noilguma termiņš no 1 līdz 20 gadiem.

Otrā likumu krājumu grupa turpretīm uztur spēkā smagāko deliktu noilgšanas principu, bet savukārt uzstāda blakus soda vajāšanas noilgumam soda izpildīšanas noilgumu. Šais likumu krājums ir jau tādā mērā sastopama griba - mīkstināt sodu nepielūdzamību, ka tie pat nolemj satricināt autoritātes rei judicatas un pielaiž no tiesas noteikta valstiska soda pieprasījuma iznīcināšanu. Tomēr šie likumu krājumi vēl skaidri apzina savā jaunībā radikalitāti un tādēļ atzīs par nepieciešamu uzstādīt atšķirību abu veidu noilguma noteikumos. Viens likumu krājumu grupa cenšas tādēļ izslēgt soda izpildīšanas noilguma soda nepielūdzamības par daudz graujošo iespaidu, ka ierobežo to deliktu apjomu, kuru sodāmība tiek atcelta caur noilgumu, strīpot no šā saraksta smagākos nozēgumus. Cita grupa sasniedz to pašu ar to, ka tā priekš soda izpildīšanas noilguma noteic garāku laiku nekā soda vajāšanas noilgumam.

Pie pirmās likumu krājumu grupas pieder Tīringas 1850. g. un Saksijas 1838. un 1855. g. likumu krājumi. Šie likumi noraida smago deliktu atvieglinājumu, noilguma gadījumos, bet uzstāda abām noilguma kategorijām vienādus terminus, kuri, tādēļ, ka smagākiem de-

liktiem nav noilguma, ir samērā īsi. Ja Tīringas likumu krājums no soda vajāšanas noilguma izslēdz "noziegumus", par kuriem draud vienīgi pārmācības nams uz visu mūžu" un no soda izpildīšanas noilguma izslēdz deliktus, kuru vajātais bij sodīts ar pārmācības namu uz visu mūžu /Art. 76/. tad attiecīgie noilguma termiņi bij nolikti īsi. Soda vajāšanas noilguma 1 - 15 gados, soda izpildīšana 5 - 15 gados /Art. 71, 73/. Vēl tālāk iet Saksijas 1838. un 1855. g. likumu krājumi. Pirmais satur noteikumu, ka "noziegumam, par kuru draud nāves sods vai noteikti pārmācības nams uz visu mūžu, nav noilguma /Art. 80/. bet pieļauj abus noilguma veidus, nosakot līdzīgus terminus no 5 - 15 gadiem /Art. 77/. Otrs ar noteikumu, ka "nenoilgstosi ir noziegumi, par kuriem draud nāves sods, vai pārmācības nams uz visu mūžu, ciktāl lieta grozās ap tādu izdarītu noziegumu un viņa izdarītāju, vai tādu viņa ierosinātāju, kurš sodāms līdzīgi tā izdarītājam, kā arī piespriests nāves sods un pārmācības nams uz visu mūžu /Art. 109/. nosaka abiem noilguma veidiem no 1 - 15 gadiem /Art. 110, 115/. Vienīgais soda izpildīšanas noilguma privileģium odiosum ir, ka šis noilguma veids nenāk spēkā sekošā gadījumā: "ja notiesātais no soda izpildīšanas izvairījies aizbērot, noilgums nestājas spēkā tik ilgi, kamēr notiesātais nestājas, vai netiek nogādāts tiesas priekšā /Art. 115/.

Pie otrās likumu krājumu grupas pieder braunsveigiešu un badeniešu likumu krājumi. Šie likumu krājumi vairs neierobežo soda vajāšanas noilgumu darbības apjomu, bet apkaro soda izpildīšanas noilguma graužošo iespaidu ar to, ka tie tam noteic ilgākus laika posmus un ar to, ka izslēdz no noilguma smagākos deliktus.

Tā pie braunsveigiešu likumu krājuma soda vajāšana noilgst laikā no 1 - 21 gadiem, soda izpildīšana mazākais 5 gados, bet termiņa augstākā robeža līdzinās augstākam soda mēram kāds var tikt piespriests, sodot ar pārmācības namu /§ 71/. (No jau pie - spriestiem sodiem noilgst: 1. noteikta laika ķēžu sods 20 gados, jeb ja noilgstošais ir lielāks, šinī lielākā laika sprīdī). Nāves sodam un ķēžu sodam uz visu mūžu vispār nav noilgums, nāves sods pēc 20. g. noteesšanas tiek pārvērstas ķēžu sodā uz visu mūžu /§ 71/. Tāpat badiešu likumu krājumā kas pazīst abus noilguma veidus, soda vajāšana noilgst 20 gados, soda izpildīšana 5 - 25 gados /§§ 190 - 194/.

Piespriests nāves sods un mūža spaidu darbu sods nenoilgst tomēr nāves sods pēc 20 gadiem pārvēršams pārmācības namā uz visu mūžu" /§ 196/. Beldzot šis likumu krājums soda izpildīšanas noilgumam uzstādīja sliktākus noteikumus, kā soda vajāšanas noilgumam. Kamēr vajāšanas noilgums tiek pātraukts tikai caur parādībām, kuras nozīmē vainīgā tiesiskās vajāšanas atjaunošanu, caur katru tiesisku darbību, kura tā paša dēļ tika vērsta pret apvainoto". Baden § 192/ - piespriests sodu noilgums tika pātraukts: 1/ caur notiesātā satvēršanu soda neizpildīšanas nolūkā un 2/ caur katru jaunu, pirms noilguma noteesšanas izdarītu līdzīgu vai līdzinošos noziegumu" /§ 197/.

Trešā likumu krājumu grupa, kura ierobežo soda izpildīšanas noilgumu ar agrākiem periodiem, salīdzinot ar soda vajāšanas noilgumiem, noraida kāda delikta izslēgšanu no noilgstoso deliktu pirmās kategorijas un šai ziņā rāda tikai odiozo privileģiju, pavairojot to iemeslu skaitu, kuri pārtrauc noilgumu.

Tā pēc Virtembergas likumu krājumā sodu vajāšana noilgst 2 līdz 20 gados /Art. 130/, soda izpildīšana 15 - 25 gados /Art. 131/. Nevienš delikts nav izslēgts no noilguma, bet abu noilgumaveidu gaitas noteikumos, ir ievērojama atšķirība: soda vajāšanas noilgums bez tiesas darījumiem, kuri vērsti uz apsūdzētā vajāšanu, tiek pātraukts "kolīdz viņš no nozieguma noilgšanas laika noteesšanas apdomāti ir izdarījis jaunu noziegumu vai pārkāpumu, kura sods pastāv ne tikai naudas vai cietuma sodā līdz 6 mēnešiem /Art. 132/; soda izpildīšanas noilguma pārtraksanai pietiek, ka vainīgais ir izdarījis darījumu kura sods pasāvne tikai naudas sodā /Art. 133/.

Kā parasti pie sodu nepielūdzamības reglamentācijas prūšu likumu krājumos arī noilguma atvēršanas līnājumiem novelk sauras robežas. Šis soda likumu krājums nepazīst nekālu soda izpildīšanas noilgumu. Vajāšanas noilguma augstākā robeža ir 30 gadi. Kā noilguma gaitas nepieciešamu noteikumu tas prasa, ka apvainotais nav bēdzis /§§ 46, 50, 339/.

Saskaņā ar savu vispārējo attieksmi uz delikventiem sodāmiem

atvieglinājumiem. Vācijas valsts 1871. g. soda likumu krājums ievērojami ierobežoja iespējamību tikt atsvabinātam no soda noilguma dēļ. Pastāvošās vācu tiesības pazīst abus noilguma veidus un neizslēdz no tiem nevienu deliktu, bet visu noteiktie noilguma termiņi satur mazāk atvieglinājumus kā partikulariem likumu krājumiem pazīstāmie termiņi. Soda vajāšanas noilguma garākais termiņš ir 20 gadi, minimalais termiņš 3 mēneši; soda izpildīšanas noilguma augstākais termiņš ir 30 gadi, minimalais - 2 gadi/§67, 70/. Šī likuma bārdzība jaunākā laikā izsauca asus pārmetumus krimināltiesību zinātnē tika pacelta prasība pēc soda izpildīšanas noilguma termiņa saīsināšanas un pielīdzināšanas soda vajāšanas noilguma. Tikai zinātnē uzskatīja par nepieciešamu, pārkāpumu noilguma termiņus pagarināt. Tomēr Vācijā noilguma atvieglinājumu paaugstināšana atdūrās uz kavēkliem, kuri meklējami citu sodus izlīdzināso iemeslu - sevišķi nepieciešamības stāvokļa atbilstībā. 1909. g. pirmuzmetums pieņēma pastāvoso tiesību noilguma termiņa negrozītā veidā un paaugstināja soda vajāšanas noilguma termiņu par 6 mēnešiem/§94/1913. un 1919. g. pirmuzmetumi gāja vēl tālāk. Šie uzmetumi atstāja 1871. g. soda likumu krājuma soda izpildīšanas termiņus neaizkārtus/1919. g. §126; 402; 1919. g. §125, 415/, bet uzskatīja par nepieciešamu tādu deliktu, par kuriem draud nāves sods vai spaidu darbi uz visu mūžu, soda vajāšanas noilguma termiņus pagarināt līdz 25 gadiem/1913. g. §122; 1919. g. §121/. Bet 1925. g. A. E. atgriezās pie noilguma noteikumu mīkstināšanas. Varena noilgumu atvieglinājumu paaugstināšana ir no šā uzmetuma likta abu noilgumu veidu termiņu vienādībā. Pie tam A. E. termiņi ir netikai īsāki par tagadējiem soda izpildīšanas noilguma termiņiem, bet arī par soda vajāšanas noilguma termiņiem. 20 gadu termiņš ir piepaturēts to deliktu atvieglināšanai, par kuriem draud nāves sods un pārmācības nams uz visu mūžu/§§78, 82/. Bet nākošā deliktu kategorija nenoilgst vairs ar 15 resp. 20 gadiem, kā pastāvo šās tiesības bet 10 gadus.

Darījuma noilguma termiņu minimums ir 2 gadi pret tagadējiem 5 gadiem/soda izpildīšanas gadījumos 5 gadi/.

Pārkāpumu sodamība tiek pie dažādiem noilguma veidiem dažādos termiņos dzēsta. Soda izpildīšanas noilgumam ir piepaturēts līdzšinējais 2 gadu termiņš, soda vajāšanas noilguma termiņš ir paaugstināts no 3 uz 6 mēnešiem/§356/.

Bet jau no 1913. g. uzmetuma, vācu uzmetumi pazīst vēl citu noilguma noteikumu mīkstināšanu. Vecā noilguma pātraukšanas instituta vietā, uzmetumi jaunam vācu sodu likumu krājumam ievēd jaunu institutu; noilguma termiņa pagarināšanu, kura ievērojami atvieglina gaitas noteikumus. Pie tagadējā stāvokļa zināmai iestāžu rīcībai ir tas rezultāts, ka jau noteicējamais laiks netiek nemts vērā un ka noilgums sākas no jauna. Šis iespaids uz soda vajāšanas noilgumu ir katrā, pret darītāju viņa darījuma dēļ vērstai tiesiskai darbībai, soda izpildīšanas nolūkā katrā uz izpildīšanu vai notiesātā satveršanu izdarītai izpildu organu darbībai. Pārtraukums var iestāties bieži. Pastāvošām tiesībām nav pazīstāmi priekšraksti, kuri noilgumam noliktu galīgu robežu, tā kā ir iespējams, kādam sodam vai soda darījumam pavisam nepiemērot noilgumu. "Šis regulējums", pēc uzmetuma autoru domām, "runā pretīm noilgumam pamatdomai, pēc kuras vajāšanai un izpildīšanai ir liekamas zināmas laika robežas. Bez tam noilguma pātraukšana ir saistīta ar darījumiem, kuri paši par sevi kalpo citiem mērķiem un kuru izvešana ir neatkarīga no jautājuma par to, vai noilguma atlikšana ir pietiekta. Tādēļ noilgums tiek pātraukts daudzos gadījumos, kuros noilguma pātraukšanai nav lietisku iemeslu. Uzmetuma autori tādēļ liek priekšā citu regulāciju. Noilgumu pārtrauc tie darījumi, kas kalpo mērķim, pie kura realizācijas radošs ir tikai apsvērumš, vienalga vai noilguma pārtraukums ir pietiekts vai nē. Noteikšanu, par termiņa pagarināšanu soda vajāšanas noilgumam, tie nedod tās tiesas izlemšanai, kura darbojās uz prokurora pieprasījuma. Pie izpildīšanas noilguma pagarināšanas prasa izpildīšanas iestādes lēmumu; arī šē tā tad lems tiesa. Par kādu laiku termiņš lai tiktu pagarināts, lemj iestāde pēc viņai pienācīgā uzskata. Šim uzskatam tomēr ir liktas zināmas robežas. Svarīgāks ir priekšraksts, ka arī pie vairākkārtējas pagarināšanas nevar tikt pārsniegts noteikts kopējs termiņš. Iespējamība neattiecināt noilgumu uz kādu sodu vai sodāmu darījumu, tā tad vairs nepastāv"

Dankschrift zum Entwurf von 1919. S. 107/.

Noilguma pagarināšanu A.E.1925.g.regulē sekoši: attiecībā uz sodu vajāšanas noilgumu tur teikts: "Tiesa var pagarināt noilguma termiņu uz prokurora pieprasījumu, ja gadījumā sevišķi apstākļi to prasa. Visumā, kaut arī vairākās reizes pagarināts, nevar tikt palielināts vairāk kā uz pusi. Lēmums attiecas tikai uz viņa minētām personām" /§81/.

Attiecībā uz soda izpildīšanas noilgumu teikts: "Izpildīšanas iestāde var noilguma terminus pagarināt, ja gadījuma sevišķi apstākļi to prasa. Visumā, kaut arī vairākās reizes pagarināts, termins nevar tikt palielināts vairāk kā uz pusi" /§84/.

No sacītā redzams, ka krievu-latvju noilguma normēšanas sistēma stāv uz attīstības augstas pakāpes. Šī sistēma ne tikai divus, bet arī trīs noilguma veidus - kiminalsprieduma noilgumanoilks ir gēmt iespēju bez gala atjaunot noilguma terminus ar noilgumu pātraucošiem apstākļiem. Ar to krievu nolikums jau gadu simtēsa sākumā nostājies uz to noteikumu mīkstīnāšanas ceļu uz kuļa vēlāk tik noteikti nostājušies vācu projekti. Bez tam arī noilguma pamattermini, kas šai sistēmai pazīstami netikai nav gari, bet ir pat īsāki nekā šī instituta termiņi Vācijā. Dabiski rodas jautājums ar ko vis apstākļi īsti izskaidrojams un kā norādīto faktu saskanot ar mūsu doto krievu un vācu tiesību raksturojumu?

Par atslēgu jautājuma atrisināšanai var dotā gadījumā būt abu minēto tiesību salīdzināšana ar franču tiesībām. Griezoties pie Code pēnal mēs redzam, ka šim kodeksam, neskatoties uz viņa ļoti nopietnu 124 gadu vecumu, ir pazīstāmi vēl īsāki noilguma termiņi nekā krievu kodeksam: noziegumus seīt dzēs 1,3 un 10 gadu laiks! No tā kļūst tūlīn skaidri, ka pie zināmiem apstākļiem noilguma termiņi var būt īsi arī tiesībās, kuļās nemaz nepretendē uz humanitāti. Kādi tad ir šie apstākļi, kas tik paradoksāli iespaide mūsu instituta attīstību? Mēs neklūdīsimies, ja teiksim, ka tā ir noilguma ievērojama sodu bardzība, kas prasa pazemināt viņas izsaukto spiedienu ar viņa noteikumu nepielūdzamības pazemināšanu. Bet vai bī pamatoti uzņemt šādas politikas iedvēsmotos noteikumus arī Latvijā? Mēs domājam, ka uz šo jautājumu jādod pozitīva atbilde. No vienas puses, ka mēs to redzējam, sodī Latvijā nemaz nav tik mīkstāki nekā Krievijā, kā to varētu sagaidīt. No otrās puses, Latvijā kā zeme ar mazu teritoriju, var pie sevis nodibināt daudz izdevīgākas noilguma normas, nekā lielas valstis. Kā no augšā sacītā redzāms arī Vācijā Saksijas kodeku grupa bīj relatīvi ļoti īsi noilguma termiņi.

Mums paliek vēl tikai minēt par augšā aprādītiem mūsu kodeka jaunievedumiem. Iskaidrojumu tiem tagad vēl nevar dot. Mēs šīmi apstāsīsimies pie šiem jaunievedumiem nodalā par tiesību motivācijas enerģijas regulēšanas principiem.

NOŠACĪTA NOTIESĀŠANA.

Apskatot paņēmienu, ar kuļiem kiminaltiesības dažādos laikmetos pastiprināja sodu nepielūdzamību, mēs redzējam kādu lomu spēlējusi sodu piemērošana personām, kas kritušas noziegumā tikai zem ārējo apstākļu iespaidā - tā sauc. gadījuma noziedzniekiem. Šis paņēmiens, kuļu tik ilgi pielietojusās visas Eiropas likumdošanas, bīj pazīstāms arī Krievijas priekšrevolūcijas tiesībām. 1903.gada sodu likumi, sekojot tā laika labāko krievu kriminalistu uzskatiem, skaitīja par pilnīgi nepieciešamu piemērot sodu visām personām, kuļās izdarījusās kādu noziedzīgu nodarījumu, vienalga vai vainīgais kritis noziedzībā aiz ārējo apstākļu sagādīšanās, vai arī viņš jau ilgi pirms tam sirdzis ar etisku nenošvērtību un disciplīnas trūkumu. Sodu likumi nepazīna sodu nosacītu atļāšanu, un sodu piemēroja gadījuma noziedzniekiem tamdēļ, lai tādā veidā paraduma noziedzniekiem demonstrētu savu nepielūdzamību.

Latvijas tiesības atkāpjas no šīs kārtības. Jau 1922.g.12. janvarī pie mums iznāca likums, kas ievēda mūsu tiesībās noziedznieku nošacītas notiesāšanas institutu. Šo jaunievedumu konsolidēja 1933.g.nolikums. Saskaņā ar tā 21.p. "ja apsūdzētam piespriež cietuma, aresta vai naudas sodu, vai ievietošanu labošanas vai audzināšanas-labošanas iestādē un tiesai ir pamatoti iemesli sagaidīt, ka notiesātais, arī sodu neizpildot, turpmāk uzvedīsies ne-

vainojami, viņai ir tiesība notiesātam nosacīti atlikt soda izpildīšanu."

Kā jāizturas pret šo reformu no kriminālpolitiska viedokļa? Soda piemērošana tā sauc. gadījuma noziedzniekiem, kā mēs jau aizraujam, sevišķi ilgi noturas krimināltiesībās. Krievijā šim panēmienam bij uzticīgs ne tikai likums, bet pie viņa pieturējās arī tā laika labākie kriminalisti (Tagancevs, Sergejevskijs). Pie tā paša viedokļa ilgu laiku turējās arī vācu tiesības. Apat ne-sodītus deliktus, kuri izdarīti bez tūkuma spiediena un vēl dzīvi pilsonu atmiņā... likās apdraudam krimināltiesību nepielūdzamības prestižu, un tiesības līdz pat pēdējam laikam nevarēja nolemt, ka šie darījumi atstājami nesodīti; pat gadījumos, ja delikti izdarīti no citādi nevainojāmiem pilsoņiem, vienīgi zem kādas piepesas kaislības, neapvaldītas dzinas, vai uz laika notikusas gribas paralizēšanās iespaida. Tikai visjaunākā laikā krimināltiesības nolēma šinīs gadījumos pielietot nosacīto soda atļaušanu. Vācijā šis princips tika pielietots arī jau 90-to gadu vidū p.g.s. un kļuva par pamatu nosacītās apzēlošanas institūtam.

Likumā gadījuma noziedznieku soda atvietošanas sistēma Vācijā bij ļoti ierobežota. Atsvabināšana no soda tādos gadījumos tika uzskatīta par ārkārtīgu sodu, kura izvešana prasīja komplicētu un smagu proceduru. Katrs viņas pielietojšanas gadījums ir saistīts ar plašu sarakstīšanos, un vainīgais tikai ar to tiek atsvabināts no soda ka tiek laista darbā vesela rinda valsts organu līdz pat visaugstākam - monarham. Šī sarežģītā procedūra un kritika, kuru viens orgāns deva par otra darbību, saprotāms noveda pie ievērojamas pielietojšanas apjoma samazināšanas. Bez tam viņas pielietojšana bij atkarīga no justīcijas pārvaldes organu ieskata, kuri katrā gadījumā lēma par tās piemērotību.

Bez formas, kura saīsināja no soda atsvabināmo gadījuma noziedznieku virkni, nosacīta apzēlošana Vācijā sākumā arī ļoti sāuri uzstādīja viņas materiāli-tiesiskos noteikumus. Apskatāmā atvieglinājuma pielietojšanas apjomu galvenām kārtām ierobežo divas noteikumu grupas: no vienas puses tās atkarājās no to personu skaita, pret kurām šis darījums ir atļauts, no otrās - no to deliktu apjoma, pie kuriem var to pielietot. Abos gadījumos noteikumi par nosacīto apzēlošanu sākumā bij ļoti uzmanīgi. Vācijas valstis, kuras laikā no 1895.g. - 1903.g. pie sevis bij ievērojušas nosacīto apzēlošanu, to pielaida tikai pie personām, kuras nebija sasniegušas 18.g. vecumu /tikai Hamburga un Švarcburga-Zonderhauzena nepazīna principiēlu vecuma ierobežojumu/ un arī tikai gadījumos, ja šīs personas nebija iepriekš sodītas /tikai Šaumburga-Lippe un Libeka neuzskatīja šo noteikumu par nepieciešamu/. No otras puses vairums Vācijas valsts nosacīto apzēlošanu pielaida tikai deliktiem, kuriem nedraudēja augstāks sods kā cietuma sods uz 6 mēnešiem /ja vainīgam draudēja cietuma sods lielāks par 6 mēnešiem, vai naudas sods, tad tā nevarēja tikt piemērota/. Bavarijā, Virtembergā, Oldenburgā un Lippē jau pie 3 mēnešu liela cietuma soda nevarēja tikt pacelts jautājums par nosacīto apzēlošanu.

Bet tad pamazām iestājās nosacītās apzēlošanas pielietojšanas apjomu paplašināšana. Pamazām atkrita šā darījuma pielietojšanu ierobežojošie vecuma noteikumi. 1907.g. Bavarija pielaida tās pielietojšanu pie delinkventiem, kuri jau bij sasnieguši 18 dzīvības gadu; 1911.gadā tās pielietojšanu pie pieaugušiem delinkventiem atļāva Virtembergā. Pamazām mainījās noteikumi par iepriekšējo sodīšanu.

1903.g. apvienības valdības vienojās ka uzņēmuma gadījumos, nosacīta apzēlošana var tikt pielietota arī pie tiem, kas iepriekš sodīti ar brīvības sodu. 1907.g. Bavarija šo darījumu pielaida visos gadījumos, kuros sodāmais jau iepriekš sodīts ar brīvības sodu. Pamazām paplašinājās arī to deliktu apjoms, pie kuriem bij iespējama nosacītās apzēlošanas pielietojšana. 1903.g. apvienības valdības atzīna, ka piedraudēto sodu smagums nestāv ceļā darījuma pielietojšanai.

Tālākā sodu nepielūdzamības atslābšana Vācijā ir pietiekama ar jaunā vācu krimināltiesību krājuma pirmuzmetumiem. Šie uzmetumi vispirms atvieto agrāko nosacītās apzēlošanas sistēmu, kura ārkārtīgi ierobežoja delinkventu soda atļaušanu, ar nosacītās notiesāšanas sistēmu, kura pēdējiem dod ievērojamus atvieglinājumus. Soda atsvabināšana vairs neprasa veselas iestāžu virknes līdzdarbību, bet tiek no tiesas, kura sodāmo lietu izpilda, realizēta. No-

sacītā soda atļaišana piemērojama visiem likumā paredzētiem gadījumiem. Beidzot vainīgais pats sasniedz galīgo atbrīvošanu no soda, izpildot viņam no likuma uzliktos pienākumus. Tālāk uzmetumi nosacīti soda atļaišanai uzstāda izdevīgākus noteikumus kā agrāk. Šie uzmetumi nepazīst vairs kā atvieglinājuma ierobežojumus vecumu. Ierobežojumi, kuri rodās no tā, kā vainīgais iepriekš sodīts, šis uzmetums ir pielīdzināti nullei. 1909.g. pirmuzmetums vēl vispār nepielaiž nekādu nosacītās notiesāšanas pielietošanu pie personām, kuras ir iepriekš sodītas /§38/; 1913.g. pirmuzmetums nosacītās soda atļaišanas pielietošanu arī pielaiž tikai ar to noteikumu šim gadījumam, ja vainīgais 10 gadu laikā pēc soda izciešanas ir "nevainojami" uzvedies /§§ 74, 130/. 1919.g. pirmuzmetums pielaiž šā darījuma pielietošanu arī pie jau sodītiem, tikai ar sekošo: "Nosacītā soda atļaišana lai netiek pielietota pie notiesātā kurš iekšzemē jau notiesāts par noziegumu vai pārkāpumu ar brīvības sodu lielāku par 6 mēnešiem un kurš šo sodu pilnīgi vai daļai izcietis" /§64, Mod..2/. Beidzot 1925.g. A.E. pielaiž bez noteikumu iem par visa soda atļaišanu pie iepriekš sodītiem /§35/. Šajos uzmetumos arī pamazām samazina to deliktu skaitu, kur nepiemēro nosacīto nosodīšanu. Tā 1909.g. pirmuzmetums to pielaida pie vainīgā sodīšanas ar arestu vai cietumu līdz 6 mēnešiem /§38/. 1913.g. V.E. pielaida pie tāda paša ilguma cietuma vai aresta soda /§74/. 1919.g. V.E. to jau pielaiž pie notiesāšanas uz katru aresta vai cietuma laiku /§63/ un A.E. pie notiesāšanas uz visiem naudas un cietuma sodiem /§35/.

Tomēr 1927.g. projekts atgriezies pie 1909.g. projekta normām un pielaidis nosacītās notiesāšanas piemērošanu tikai noteicot cietumu un cietoksi līdz 6 mēnešiem un naudas sodus.

Iedzīlīnoties nosacītās notiesāšanas attīstības gaitā Vācijā jānāk pie slēdziena, ka šī instituta ieviešanai ir īstais laiks arī Latvijā. Tautas plašu masu kultūra pie mums ir tik daudz augstāka, nekā Krievijā, kā iebildumiem, kurus taisīja pret apskatāmo institutu Krievijā, mūsu apstākļos vairs nevar būt nozīmes. No kriminalpolitikas viedokļa mūsu kriminālkodeksa attiecīgas normas pelna pilnīgu piekrišanu.

Kā mēs jau norādījām mūsu apcerējumā ievērojot tautai piemītošu optimismu, krimināltiesībām jābūt jāpārņem netikai par savu sodu pietiekošu bardzību, bet līdz ar to jāpieskīr viņiem arī pietiekoša nepielūdzamība. Tanī pašā laikā mēs griežam vārību uz to, ka vajadzīgo sodu nepielūdzamību parasti nodrošina sevišķi noteikumi, kas neaizskar pašu sodu būtību. Bet tagad, stājoties pie to panēmienu sīkas apskates, ar kuru palīdzību tiesības nodrošina sodiem pietiekošu nepielūdzamību, ir jāpiebilst, ka dažreiz viņi izpaužas arī iekš tā, kā sodiem tiek pieskirts sevišķs raksturs. Mēs noskaidrosim mūsu domu ar viena šā veida sevišķi spilgtu piemēra analīzi.

Vēstures ilgos periodos cilvēku optimismam bij tik krasa forma, ka tiesībām bij sevišķi jābūt jāpārņem viņu apspiest. Šai laikā bij itin neiespējami noteicot sodus nēmt vērā noziegumu individualas nokrāsas un, speciāli, rēķinātus ar noziedznieka motīvu īpatnībām. Vecās sodu sistēmās tādēļ mēs pavisam neatrodam sodus, kuri piemēroti speciāli tādos gadījumos kad noziegumi izdarīti aiz cienību pelnošiem motīviem - religiskiem, politiskiem u.t.t. Noziegumu, kas tika izdarīts aiz šiem motīviem, sodīja glūži tāpat, kā noziegumu, kas tika izdarīts aiz savtīgām vai kādām citām zemiskām tieksmēm un taisni tādēļ, lai atņemtu noziedzniekam jeb kāda cerību uz viņa liktena kaut kādu mīkstinājumu vai atvieglinājumu. Bet jaunākos laikos tautas masu jūtīgums kļuvis jau tik ievērojams, ka tiesības varēja atteikties no sava agrākā panēmiena. Pētot vācu kodeksu mēs redzam, ka sākot ar gadusimtena otro pusi viņu sodu sistēmā sāk parādīties sodi, kas domāti speciāli personām, kas izdarījušas savu noziegumu ne aiz zemiskām tieksmēm. Tautas kulturas pieaugums atbrīvo tiesības no nepieciešamības sajaukt itin visus delikventus vienā kopējā masā un līdz ar noziedznieku diferenciaciju noved arī pie sodu diferenciacijas.

Jaunam līdzeklim, kurš bij tiesībām jābūt jāievēd lai apmierinātu šo jaunu vajadzību, bij jābūt sodam, kurš pieskīrot noziedzniekam ciešanas, tomēr to neapkauninātu, neatņemtu viņam godu, būtu Custodia honesta. Tiesību rīcībā bij sods, kurš ļoti labi atbilda šim nolūkam - cietoksnis, kā brīvības atņemšanas veids. Šis sods,

kurš taisni pagājušā gadu simtēna vidū nodzīvoja savas pēdējās dienas kā sods priekš privileģēto personām, bij ļoti noderīgs jaunai lomai tādēļ, ka nepamazināja ieslodzītā personību un tautas psiche to nesaistīja ar parastu noziegumu izdarīšanu. Un lūk - mēs redzam, ka tiesām cietoksnis, kurš jau pavisam zuda no sodu līdzekļu skaita šai laikā negaidot pārdzīvo jaunu uzplaukumu.

Cietoksnis sāka dabūt jaunu pielietojumu vispirms jau kodekos, kas to izmantoja kā sodu priekš honestiores. Tā, Badenes kodeks pielaida cietokšņa pielietojumu Arbeitshaus'a un Gefängnis'a vietā gadījumos, kad noziegums netika izsaukts ne ar savtību, ne ar kādu citu apkaunojošu motīvu (52). Bavārijas nolikums 1861. g. pielaida cietokšņa pielietojumu tanīs gadījumos, kad bij sevišķi nozieguma motīvi. Bet vēlākos kodekos cietoksnis iegūma jau tikai custodia honesta nozīmi. Pie tam ar laiku šā soda darbības rajons vienmēr paplašinājās.

Wassavas nolikums (1849) pielaida cietokšņa pielietojumu tikai kā sodu par dievkauju (art. 7). Prūsijas nolikums (1851) jau nosaka cietokšņi par dažādiem sodiem (13) un tāpat arī Rīkojas Visvācijas 1871. g. nolikums (17). Jaunākie vācu projekti iet vēl tālāk. 1925. g. projekts pielaiž cietokšņa pielietojumu visur, kur noziegums bij tikumisku, reliģisku vai politisku motīvu rezultāts (71); 1927. g. projekts - kad noziegums bij izdarīts "aus schliesslich aus achtungswerten Beweg gründen" (72). Badenes nolikums pielaida cietokšņa pielietojumu tikai Arbeitshausa un cietuma vietā, Prūsijas nolikumā - jau cietuma un termiņa Zuchthaus'a vietā; Vācijas nolik. piemēro cietokšņi jau arī beztermiņa Zuchthaus'a vietā pēdējo viedokli piesavinājušies arī jaunākie Vācijas projekti.

Kādus tad slēdzienus var no sacītā taisīt priekš kriminalpolitikas un speciāli priekš krimināltiesību reformas Latvijā? Pēc sacītā vispirms skaidrs, ka krievu 1903. g. nolikuma sistēma šai laukā stipri palika pakaļ netikai jaunākiem vācu projektiem, bet arī Vācijas 1871. g. nolikumam. Krievu nolikums netikai nepieskīra tiesai iespēju brīvi pielietot cietokšņi citu brīvības atņemšanas sodu vietā ievērojot zināma tipa motīvu esamību pie vainīgā, bet viņš nostādīja šā soda spēju atvietot citus sodus - ļoti sauros rāmjos. Cietokšņi, kā tika augšā norādīts, sodu likumi noteica uz laiku no 2 nedēļām līdz 6 gadiem un jau šī iemesla dēļ viņš nevarēja atvietot ne tikai mūsa spaidu darbus, bet arī spaidu darbus uz noteiktu laiku. Krievu 20. gadu simtēna sākuma kodeks šai ziņā atkārtā Badenes 1845. g. kodeksa sistēmu.

Tādēļ bij dabīgi gaidīt, ka Latvijas nolikuma sastādītāji, reformējot mūsu tiesības, paplašinās cietokšņa pielietojumu un ar to pazeminās sodu pārmērīgu nepielūdzamību, kurā mums atstājis mantojumā vecais režīms. Varētu sakārtīt ka noziegumu apjoms, par kuriem var noteikt cietokšņi, pie mums tiks paplašināts, bet termiņi, uz kuriem var piespriest cietokšņi, tiks pagarināti. Bet patiesībā notika taisni pretējais: Latvijas nolikums netikai nav paplašinājis cietokšņa pielietojumu sfairu, bet pavisam iznīcināja šo sodu! Kā var izskaidrot šādu papēmienu? Mūsu tiesību reformas vadītājs par labu mūsu jauno tiesību sistēmai atsaucoties uz dažu vācu zinātnieku autoritāti, pieved sekošus argumentus.

Nozieguma ētiskas prasības neesot vienīgais sodu iedarbības mērs (Liepmann). Noziedzīga noskanojuma intensivitātē dažreiz esot tik ievērojama, ka viņai esot pilnīgi jāignorē apkaunojošu motīvu trūkums pie vainīgā (Liszt). Sodu sistēmai neesot jāsaturs sevī līdzekļi, kas spējīgi pacelt tā sauc. kārtu godu prestižu (Goldschmidt) /Krimināltiesību kurss I., 1934, 240 lpp./ . Savā komentārā prof. Mincis pievad vēl vienu apsvērumu: cietoksnis izslēgts no sodu pakāpēm lai pamazinātu dažādus ieslodzījuma veidus ievērojot Cietuma departamenta aizrādījumus, ka tagadējais apstākļi (līdzekļu un telpu trūkuma dēļ) nav iespējams nodibināt cietumos sevišķu cietokšņa režīmu (lpp. 6)). Nevienam no šiem apsvērumiem tomēr nevar piekrist.

Cietokšņa aizstāvji nekad nav apgalvojuši, ka motīvu īpatnība būtu vienīgais sodu iedarbības mērs. Vāni domā tikai, ka šis īpatnības ir tik svarīgas, ka viņu esamības gadījumā jāpielieto citi sodi, nekā zemisku motīvu esamības gadījumos. Līša apsvēruma labākā gadījumā varētu pamatot cietokšņa nepielietojumu brīvības atņemšanas augstāko soda līdzekļu vietā - spaidu darbu vietā. Tomēr, pastāvot iespējai piespriest cietokšņi uz laiku līdz piecpadsmit gadiem vai pat bez termiņa - arī šis apsvēruma atkūlīt. Tālāk pastāvot cēliem nozieguma motīviem, katrs sods var pacelt notiesātā

godu, pat ja šis sods nav proklamēts par custodia honesta (piem. spaidu darbi par politiskiem noziegumiem!). Radot līdzekli līdzīgu custodia honesta tiesības tikai rēķinājas ar psihologiskiem parādību, kuru viņas nevar iznīcināt. Kas attiecas uz norādījumu par nepieciešamību samazināt Latvijā sodu līdzekļu tipu skaitu, tad paliek neskaidrs, kādēļ šis samazinājums izvests atceļot cietoksni. Kā tika augšā norādīts, daudz vairāk pamata būtu iznīcināt spaidu darbus, vai vismaz, kā to dara Igaunijas projeksts, tad pārmācības namu.

Mēs domājam, ka patiesais pamats cietokšņa atceļšanai mūsu kodēkā bij pārmainas uzskatos uz politiskiem noziedzniekiem pēc kara. Ievērojot to, ka politiskie noziedznieki agrākā laikā bij galvenie cietokšņa klienti, šo sodu arī atcēla. Saprotāms, sakarā ar to stipri pieauga sodu nepielūdzamība par reliģiskiem noziegumiem, par divkauju un veselu citu nodarījumu virkni, bet acīmredzot, sastādot mūsu kodeku, augšā mērētānērka sasniegšanai bij nolemts samierināties ar šīm parādībām.

KRIMINALTIESĪBU SPIEDIENA ENERĢIJA LATVIJAS 1933. g.

NOLIKUMĀ.

Kā iepriekšējā apcerējumā tika noskaidrots, tiesību spiediens vēsturē mainas ne tikai tanī ziņā, ka samērā ar cilvēces kultūras attīstību kļūst vienmēr izsmalcinātāki tie motīvi, kuru tiesības izsauc psihē, bet arī tanī ziņā, ka tiesību spiediena enerģija kļūst vienmēr ievērojamāka. Līdz ar to mēs atzīmējam, ka pēdējo pārmaiņu grupu nosaka ne tikai pārmainas tiesību saturā, bet arī tautas psihes pārmainas: samērā ar to, ka pieaug cilvēku jūtīgums pret likuma draudiem, kļūst vienmēr ievērojamāks efekts, kuru viņi izsauc cilvēku psihē un, tā tad, stiprinājās arī viņu spiediens uz cilvēku uzvešanos. Un lūk, saskaņā ar to, augšā arī tika norādīts, ka tiesību spiediena pieaugums novērojams ne tikai tad, kad zināma laika posmā novērojama kriminaldraudu apmēra palielināšanās, bet arī tad, kad šie draudi paliek negrozīti un dažreiz pat tad, kad šie draudi samazinās. Pats par sevi saprotāms tomēr, ka tiesību politika sevišķu uzmanību pievelk pirmā gadījumu grupa, kurā tiesību spiediena pastiprināšanās stāv tiešā atkarībā un pārmainām tiesību saturā. Vajadzīgas spiediena enerģijas nodrošināšana šinīs gadījumos pilnā apmērā piekrīt juristiem, kurpretim pārējos gadījumos vēlamo efektu nodrošina vispārējs tautas kultūras pieaugums.

Piegriežoties tagadtiem paņēmieniem, ar kuriem tiesības vēsturē sev nodrošina augošu spiedienu uz cilvēku psihē, mēs redzam, ka viņi ir divējādi: tiesības vai nu piešķir sodiem sevišķu impozantību vai nu piešķir tiem paaugstinātu nepielūdzamību. Visbiežāk tiesības pielieto pirmo paņēmieni un pie viņa analīzes mums sevišķi sīki jāpakavējas.

Apskatot paņēmienus, ar kuru palīdzību tiesības nodrošina sodiem spēju vienmēr stiprāk iespaidot cilvēku uzvešanos, mēs redzam, ka viņi savukārt novedami pie divām dažādām metodēm. Tiesības, no vienas puses šim nolūkam pārstrādā savus vispārējos noteikumus par sodiem un, no otras puses groza savas specialas sankcijas, paaugstinot noziegumu sodāmību kodeka speciālā daļā. Mēs iesāksim apcerējumu no pirmā temata analīzes.

Apstājoties pie sodu vispārējās uzbūves pielāgošanas procesa vienmēr stiprāka spiediena izdarīšanas uz pilsoniem, mēs redzam, ka šis process attīstās pa divām gultnēm. Augstāko soda līdzekļu spiediena paaugstināšana parasti norisinās paraleli ar viņu rupjības mīkstināšanu, jo šeit mūs interesējošs process saduras ar sodu rupjības krišanas procesu, kas tika augšā aprādīts. Turpretim zemāko soda līdzekļu spiediena enerģijas ar pastiprināšanai seko netikai viņu rupjības rakstura krišana, bet bieži arī pēdējā negrozāmība un pat viņa rupjības pieaugums.

Apstājoties pie pirmā procesa mēs redzam, ka Vācijā viņš izpaužas vispirms vidējo brīvības atņemšanas līdzekļu termiņu progresīvā pagarināšanā, kuri, līdz ar to pakāpeniski atvietoja augstākus sodus. Zuchthaus'am Hannoveras un Braunsveigas kodekos kuriem bij pazīstama arī Kettenstrafe, bij ieslodzījuma maksimums 8 un 10 gadi. Zuchthaus'am Saksijā (1838), kurā atcēla Kettenstrafe

re. bij jau 20 gadu maksimums. Vēlāk, kad Vācijas mazajās valstīs dienas kārtībā nāca Zuchthausa atvietošana ar Arbeitshaus'a, sāka augt arī pēdējā termiņi. Virtembergā (1839) Arbeitshaus'a maksimums bij 6 gadi; Hessenā (1841) un Nassavā (1849) Correctionshaus'am maksimums bij jau 10 gadi un tāds pats maksimums Arbeitshaus'am bij Tīringijas kodekā (1850). Šā procesa attīstības kulminācijas punkts bij Saksijas 1855. gada kodeks, kurš, lai nodrošinātu zemākam sodiam, sekmīgu konkurenci ar Zuchthaus'u noteica Arbeitshaus'am un Gefängnis'am to pašu ilgumu, kā pirmājam - 30 gadi! Tomēr arī šai gadījumā Vācijas apvienošana atdeva Zuchthaus'am viņa agrāko stāvokli.

Cita šā procesa ilustrācija ir naudas sodu attīstības vēsture jaunākā laikā. Bavaijas kodeksi nosaka viņiem relatīvu zemu maksimumu: Saksijā (1838) - 200 guldeni; Virtembergā (1839) un Hannoverā (1840) - 1000 guldeni; Prūsijā (1851) - 2000 guldeni. Vēlākā laikā maksimuma tarifi tika ievērojami paaugstināti: Vācijā (1871) - 6000 markas, 1880 - 15000 markas; 1927. - 100.000 markas.

Uz beigām pievedīsim piemēros tam, kam Vācijā pastiprinājās sodu līdzekļu spiediens, pie kam viņam sekoja šo sodu rupjības pieaugums. Šis process novērojams sevišķi spilgti divos gadījumos. Sodu rupjības pieaugums novērojams vispirms tanīs tiesību nozarēs, kas regulē sociālās dzīves jaunas sfairas un kuļiem raksturīgas sevišķas prasības, kuļu apzinīga izpildīšana cilvēkiem izliekas sevišķi grūta. Šo normu ieviešanas periodam šinīs gadījumos ir sevišķi ietilgstošas formas. Tiesību uzmanība šādu normu pārkāpumu sodīšanā nonāk līdz tam, ka šinīs gadījumos no sākuma par tamlīdzīgiem pārkāpumiem nosaka pavisam sevišķus, gluži mīkstus sodus. Sekojoss tiesību spiediņš un motivācijas rupjības pieaugums izpaužas tēks tā ka tādu sevišķi mīkstu sodu vietā nāk paraleli sodi, kurus tiesības piēlieto par parastiem noziegumiem. Cits motivācijas rupjības pieaugums ir liktenis, kas ir sodiem par sevišķi maziem vispārējiem pārkāpumiem, par nodarījumiem, kurus parasti kvalificē kā "pār kumi"; "contrawentions"; "Uebertretungen".

Pirmais lauks, kurā novērojams norādītais motivācijas rupjības pieaugums ir tiesību līdzekļi, kas vērsti uz dienesta noziegumu apspiesanu. Dienesta personas funkcija apzinīga un labticīga izpildīšana izlikās vēl 100 gadus atpakaļ par tik grūtu lietu, ka gadusimtena pirmās puses vācu tiesības radīja šiem noziegumiem sevišķus mīkstus sodus. Bavarijā (1813), Oldenburgā, Hannoverā, Hessenē un Nassavā šinīs gadījumos lietoja trīs sodu veidus: Dienstentsetzung, Dienstentlassung un Suspension, Virtembergā, Braunsveigā un Badenē - divus veidus - Dienstentsetzung un Dienstentlassung. Tikai Saksijas grupas nolikumi (Sachsen 1838, Thüringen 1850) nepazīna specialus dienesta sodus. Gadusimtena otrā pusē dienesta noziegumus sāka sodīt jau ar vispārējiem sodiem, pie kam netika atcelta, arī viņu agrākas juridiskās sekas, kurās tagad sāka uzskatīt kā disciplinārsodus. Otrs šāda veida piemērs - ir noziegumi, kas pagtāv zināmu ienesīšu tiesību vai privilēģiju launprātīgā izmantošanā. Vecie kodeksi (Bavarijas, Oldenburgas, Virtembergas, Hessenē, Nassavas) sodīja šos nodarījumus vienīgi atņemot vainīgam attiesīgās tiesības vai privilēģijas. Vēlākie kodeksi soda šādus nodarījumus jau ar parastiem kriminālsodiem, bet neatsakas arī no agrākām tiesību atņemšanām. Pēdējās viņi uzskata jau tikai par papildsodiem, līdzīgi visām tiesību atņemšanām.

Otrā gadījumu kategorija, kurus novērojams ne tikai sodu spēdiena pieaugums, bet arī viņu rupjības rakstura pastiprināšanās, kā jau tika notādīts novērojams sankciju laukā par mazsvarīgiem nodarījumiem. Vecos kodekos, sods, kuru noteica šinīs gadījumos, bij Gefängnis. Saksijā (1838) un Hannoverā (1840) noteica viņa maksimumu uz 3 mēnešiem. Virtembergā (1839) paaugstināja pēdējo līdz 2 gadiem. Vēlākie kodeksi nostājās jau uz represijas rupjības paaugstināšanas ceļu šinīs gadījumos. Hessenē (1841) Nassavā (1849) un Tīringijā (1850) atdeva cietumam viņa agrāko maksimumu - 3 mēneši, bet sāka sodīt sīkos pārkāpumus netikai ar ilgākiem, bet arī ar rupjākiem sodiem. Šādiem pārkāpumiem sāka piemērot correctionshaus un Arbeitshaus, kuļu minimumi šim nolūkam tika ievērojami pazemināti. Virtembergā vidējais brīvības atņemšanas veida minimums bij 6 mēn., Hessenē - 3 mēn. un Nassavā un Tīringijā - 2 mēn. Šo pamērienu konsolidēja Vācija. Cietumam, kurš Visvācijas kode-

ka atvietošanās Arbeitshaus'ū ir minimums - 1 diena!

Tādi ir tā procesa pamatvilcieni, kas pastāv sodu pielāgošanā vienmēr stiprāka spiediena izdarīšanai uz pilsoniem Vācijā. Pārejot tagad pie šī materiāla izmantošanas kriminalpolitiskos nolūkos mums vispirms jāatzīmē, ka izteiktā gaismā atkal parādās krievu sodu sistēmas pakalpalikšana. Kā tika norādīts, sodu progresīvas attīstības pirmais raksturīgais vilciens ir tas, ka pastāvīgi paaugstinājas maksimālie termiņi otram pēc bardzības brīvības atņemšanas sodam, kurš tādā kārtā kļūst vienmēr spējīgākā atvietošanas brīvības atņemšanas augstāku formu. Vācijā tanī laikā kad viņa darbojās četru locekļu sistēma tādai brīvības atņemšanas attīstījusās formā bij Zuchthaus, kuru maksimālais termiņš 1840. g. sasniedza jau 6 gadus (Hannoverā) un pat 10 gadus (Braunsveiga). Bet 1903. g. sodu likumi noteic pārmācības namu maksimālo ilgumu tikai uz 6 gadiem! Otrs slēdziens ir tas, ka mūsu Latvijas tiesību reformatoru pamēniens šai gadījumā ir pavisam neizdevies. Dienas kārtībā bij uzdevums reformēt pārmācības namu, paaugstinot šā soda maksimumu (un līdz ar to paplašinot viņa darbības sfairu specialā daļā uz spaidu darbu rēķina). Turpretī mūsu reformatori, galīgi nepareizi gaperādami sodu humanizācijas uzdevumu Latvijā tikai pazemināja šo maksimumu līdz 4 gadiem! Nav brīnums, ka nav iespējams paļauties šādā kopš sodu likuma ieviests spēkā, kā jau pacelts jautājums par atgriešanos pie šī soda vecā - 6 g. maksimuma! Tāds trūkums piemīt mūsu tiesību normām attiecībā uz naudas sodiem. Šā soda maksimālais tarifs Krievijā nebija relatīvi zemāks - 10.000 rubli; Latvijā to vēl vairāk (vairāk nekā 2 1/2 reiz) pazemināja - uz Ls. 10.000! Tālāk, ja mūsu tiesības, līdzīgi krievu tiesībām, jau brīvas no specialiem dienesta kriminālsodiem, tad viņām nav vēl pietiekošas sodu enerģijas mazāk svarīgiem pārkāpumiem. Cietums, kuram Vācijā jau četru locekļu sistēmas valdīšanas laikā maksimums bija 3 gadi (Braunsveiga), Latvijā, tāpat kā Krievijā nevar tikt piespriests uz laiku ilgāku par 1 gadu.

No sacītā skaidrs, ka Latvijas kodeksa sodu sistēma pieder pie tā vājākiem punktiem.

Paskatīsimies tagad, ka mūsu likumdevējs veiks uzdevumu normēt atsevišķu noziegumu sodamību. Mēs nemsīmsim nolūkam pašu redzamāko no visiem noziedzīgiem nodarījumiem - dzīvības atņemšanu.

SLEPKAVĪBAS SODĀMĪBA LATVIJAS 1933. G. NOLIKUMĀ UN KRIMINĀLTIESĪBU ATTĪSTĪBAS TENDENCES.

Latvijas 1933. g. sodu likums, līdzīgi Krievijas 1903. g. sodu likumiem pazīst četras tīšas slepkavības veidus: parasto slepkavību, kvalificēto, affektēto un provocēto. Parastā un affektētā slepkavības ar tādiem pašiem sodiem tiek sodītas, kā 1903. g. nolikuma un bez jebkādam pārmainām pēc būtības ir atstāts arī šo nodarījumu sastāvs. Turpretī kriminalizējot kvalificēto slepkavību, jaunais nolikums izrāda lielāko stingrību, nekā krievu tiesības. Ja šis nolikums arī valrs nepazīst kvalificētu slepkavību, kas tiek sodīta vienmēr ar mūža spaidu darbiem un līdz ar šo sodu vienmēr pielaiž arī spaidu darbus uz laiku ne mazāku par desmit gadiem, tad viņš tomēr paaugstina slepkavības represijas bardzību paplašinot viņas kvalificēto veidu sastāvu. Saskaņā ar jaunu likumu paaugstinātu sodu dabū ne tikai likumā specialī apstiprinātie slepkavības veidi, bet katrs slepkavības, kas pelna to, lai tiktu par kvalificētu, ievērojot noslepkavotā īpatnības, izdarīšanas veidu un vainīgā nolūku. Provocēta slepkavību pēc jaunā likuma soda mīkstāki, nekā agrāk: pārmācības namā līdz 6 gadiem vai cietoksna līdz 6 gadiem vietā par viņu tagad draud pārmācības nams līdz 4 gadiem vai cietums līdz 1 gadam.

Novērtējot 1933. g. kodeksa ieviestos jauninājumus krit acīs vispirms kvalificētas slepkavības sastāva paplašināšana, kas no "pieņemto uzskatu" viedokļa stāv pretrunā ar kriminalitātes attīstības tendencēm: samērā ar vēstures gaitu, pēc tradicionālā uzskata esot novērojama pakāpeniska sodu bardzības krišana. Tomēr mēs sastopam tādu pašu parādību arī citu tiesību vēsturē: tā Krievijā paaugstināja sodu par dažādiem slepkavības veidiem 1845, 1871 un 1903. g. g. Vācijā, uzturot spēkā bez pārmainām nāves sodu par 10 -

priekš nodomātu slepkavību (Mord). XIX. un XX. gadusimtenos paaugstināja sodus par iepriekš nodomāto slepkavību. Vieni kodeksi sai nolūkā līdz ar vienkāršu Totschlag'u ievēd vēl kvalificētu Totschlag'u. Citi, uzturot Totschlag'a sastāva vienību, paplašināja viņa sankciju, pielaižot augstāka termiņa bet dažī arī bez termiņa soda piemērošanu (jaunākā projekti). Šie novērojumi liek redzēt krimināltiesību vēsturēs valdošo koncepciju.

Pēc mūsu domām tradicionāls uzskats uz krimināltiesību vēstures attīstību radies tādēļ, ka par viņu tika spriests tikai uz to datu pamata, kas attiecas uz krimināltiesībni vispārējo daļu un tādēļ nevar dot pareizu procesa ainu visumā. Mō mūsu viedokļa vispārējas un sevišķas daļas noteikumi kalpo divu dažādu un savā principālo atšķirību uzdevumu atrisināšanai. Noteikumi par sodiem, kas atrodas vispārējā daļā, nosaka, kādus vispāri sodus var pielietot dotajā laikmetā. Likumdevēja galvenais uzdevums sastādīt attiecības normas ir jautājuma noskaidrošana par to, kā di īsti sodā līdzekļi tautas kultūras dotātā līmenī vispāri ir piemērojami. Šinī daļā noskaidrojas vispārējie apstākļi, pie kuriem realizējas spiediens uz cilvēku psihi. Sevišķas daļas noteikumi, turpretīm, nosaka to spiediena konkrētu mēru, kuru tiesībām jāizdara uz cilvēkiem pamudinot viņus izpildīt atsevišķas tiesību normas. Abu šo tiesību politikas jautājumu atrisināšana ir atkarīga no gluži dažādiem apstākļiem un tādēļ pēc vispārējas daļas noteikumiem ir ļoti grūti spriest par spiediena pakāpi, kuru tiesības izdara uz cilvēku psihi pamudinot viņus realizēt normas.

Jautājuma atrisināšana par kodekā ievēdāmo sodu vispārēju raksturu ir atkarīga no tā, cik tautas psihe ir jūtīga pret krimināltiesību draudiem, cik brīva pieeja ir šiem draudiem pie cilvēku dvēselēm dotajā laikā. Ārpusaules un vispāri visādu ārēju iespaidu uztveršana no cilvēkiem ir lielā atkarībā no viņu centienu satura: cilvēki labi uztver parādības, kas viņus interesē vai izsauc viņu vēlēšanos apmierinājumu un, taigi otrādi, pastāvīgi ignorē faktus, kas neatbilst viņu dvēseles centieniem. Pie tamšis cilvēku emociju iespajds uz viņu atzīnām ir jo stiprāks, jo zemāka ir cilvēku kultūra. Speciāli, nākotnes perspektīvu optimistisko novērtējums pie cilvēkiem ir jo lielāks, jo mazāk attīstīti viņi ir garīgā ziņā. Krimināltiesību noteikumi no to cilvēku viedokļa kas nodomā noziegumu, - noziedznieku reflektantu viedokļa, ir saprotāms nevēlami faktori. Saskaņā ar to šie noziedznieki parasti cenšas notušēt viņu nozīmi, izslēdzot viņus no saviem nākotnes aprēķiniem u. t. t. Tādi centieni acīmredzot ārkārtīgi pazemina draudu motivācijas iespaidu uz cilvēku uzvešanos un uzliek tiesībām rūpes paralizēt šo efektu. Tiesībām, bez citiem līdzekļiem, panāk to visbiežāk ar savu draudu potencēšanu, t. i. pieskīr viņiem sevišķi bargu saturu. Gribēdamas, lai noziedznieks, neskatoties uz visu savu optimismu tomēr rēķinātos ar likuma draudiem, krimināltiesības palielina draudu apmērus līdz tādiem apmēriem, pie kāšiem šie draudi pat darbojoties viņu nozīmi mazinošiem faktoriem, tomēr uzglabā cilvēku dvēselē zināmu motivējošu nozīmi. Tiesībām tādā kārtā jāreķināšas ar sodu draudu motivējošā iespajda zināmu "notecējumu". Ievērojot to, ka ceteris paribus šā "notecējuma" apmēri ir jo lielāki, jo zemāka ir tautas kultūra un jo stiprāks ir cilvēku optimisms, tad arī kultūras attīstības zemākās pakāpēs sodiem tiek pieskīrts sevišķi bargs raksturs un tikai pēc tam, samērā ar kultūras pieaugumu, sodi dabū humanāku raksturu.

Sevišķas daļas noteikumu uzdevums ir konkrēta spiediena mēra noteikšana uz cilvēku psihi lai pamudinātu viņus realizēt tiesību normas. Atrisinot šo savu uzdevumu tiesības vadās parasti ne tikai no motivācijas, bet arī audzināšanas apsvērumiem. No motivācijas politikas viedokļa tiesībām būtu jāiedarbojas uz cilvēku psihi ar tādu energiju, kas būtu spējīga pārvarēt viņu nekulturālību, pārspēkot viņu neplemērotību sociālai dzīvei. Izējot no motivācijas apsvērumiem vajadzētu ķerties pie tādiem draudiem, kas būtu spējīgi piespiest cilvēkus pilnīgi realizēt sabiedrībai nepieciešamo uzvešanos. Bet tiesības parasti atturas no tā aiz audzināšanas apsvērumiem. Draudi, kas uzbūvēti pēc nupat pievestiem principiem, sevišķi attiecīgu normu darbības agrākā laikmetā kad tauta nav pielāgota šo normu pildīšanai, neizbēgamā būtu ārkārtīgi bargi, bet tāds viņu raksturs, trūkstot cil-

vēkos pārliecībai par ievesto normu vērtību, netikai neveicinātu jaunu normu popularizāciju un iespējamās tautas miesā un aginīs, bet taisni ievērojami kaitētu un kavētu šo rezultātu. Un lūk, ievērojot tautas masu audzināšanas svarīgumu, tiesības normu darbības agrākos periodos parasti atsakas no visu viņām sociāli vēlamā efektu sasniegšanas. Viņas noteic par jaunu normu aizkāršanu sodus, kuru draudi tālu nav pietiekoši šo normu pildīšanas nodrošināšanai pilnā apmērā un no visas tautas puses. Toties šie draudi netikai neizsauc cilvēkus sasutumā ar savu bardzību, bet taisni otrādi, atrazdamies pilnā harmonijā ar tautas pārliecības apmēriem par jaunu normu vajadzību, varenī pabalsta šo normu popularitātes izplatīšanos un viņu pildīšanas stichijiskuma pieaugumu. Šis panēmiens pakāpeniski paaugstina cilvēku dabīgās gatavības līmeni normu pildīšanai, ko tiesības tūlīt arī izmanto lai stiprinātu savu motivācijas spiedienu uz cilvēkiem: tautas kulturas pieaugums izsauc draudu apmēru pieaugumu par tiesību normu pārkāpšanu. Ievērojot normu popularitāti jaunajos apstākļos, viņas sekmē tiesību normu tālāko ieaugšanu tautas raksturā un ar laiku atklāj iespējas motivācijas i spaida uz tautu tālākai pastiprināšanai un t. t. Nosakot spiediena enerģiju par labu tiesībām atbilstoši uzvešanai, tiesības, tādā kārtā, normu darbības agrākos periodos parasti pieturas pie sava spiediena pakāpeniskas pastiprināšanas principa. Šis sodu motivācijas pieauguma process beidzas tikai tad, kad tautas masās attīstās jau tik ievērojami dabīgi motīvi, ka tiesību normu pilnīgas realizācijas nodibināšanai motivācijas spiediena tālākais pieaugums vairs nav vajadzīgs. Pēc tāda momenta iestāšanās tiesību spiednes uz laiku sastingst viena un tā paša līmeņa, bet pēc tam, līdz ar tautas kulturas tālākiem panākumiem dotajā dzīves laukā, sāk pamazām krist.

Ģadījumos, kuros cilvēku dabīgais riebums pret tiesību normu pārkāpšanu attīstās sevišķi sekmīgi, kas nodrošina zināmas sociāli-vajadzīgas rīcības ievērošanu no tautas masu puses arī bez tiesību pabalsta tiesības nereti atsakas no jebkāda spiediena uz cilvēkiem attiecīgā laukā - un speciāli - likvidē seīt jebkādu kriminālu iespaidošānu.

Augšā minētais dod mums pietiekošu izskaidrojumu slepkavības sodu savādam liktenim pēdējā gadusimtenī Vācijā un Krievijā - un - pēdējā laikā Latvijā. No sacītā var taisīt slēdzienu, ka veselai virknei pašu svarīgāku tiesību normu un to skaitā arī normai: "tev nebūs nokaut!" tiesību spiediena attīstības process vēl atrodas savā pirmajā stādijā. Tiesību spiediens, kas attur no sava tuvākā dzīves apdraudēšanas, līdz pat tagadējam laikam un pat pasaules pašās kulturālākās zemēs, vēl nepātraukti turpina augt. Noteicot sodus par slepkavību, tiesības savas attīstības gaitā, saprotāms pamazām atiet no sevišķi rupjiem, vecā tipa sodu līdzekļiem ievērojot to, ka tautas jutīguma pieaugums pret draudiem, atļauj sekmīgi vadīt viņas uzvešanas jau ar humanāku draudu palīdzību, nekā agrāk. Tas izskaidro, kādēļ visur izzuda kavālicētais nāves sods, kuru tik bieži agrāk noteica par slepkavību. Bet domējot arī vēlākā laikmetā vēl lietojamu sodu apmērus, sevišķi noteicot brīvības atņemšanas sodu apmērus, kurus nosaka par slepkavību, tiesības pakāpeniski kļūst vienmēr devīgākas. Sacītais satur sevi arī kriminalpolitisku attaisnojumu šo normu reformas vispārējām kursam sastādot Latvijas jaunu kodeku. Ievērojams laika sprādzis, kas pagājis no pēdējā krievu kodeka sastādīšanas, kas līdz šim bij spēkā Latvijā, nerunājot jau nemaz par citu, neizbēgamā prasīja paaugstināt sodus par slepkavību, sastādot Latvijas sodu likumu.

Cits jautājums - vai šī sodu paaugstināšana, reformējot Latvijas tiesības, tika pietiekošā mērā izvesta. Agrāko krievu tiesību mīksta izturēšanās pret slepkavām, speciāli krievu tiesību slavēna, diosinkrāzija viņa attīstības pēdējā pusotra gadusimtena laikā - atteikšanās piemērot šiem noziedzniekiem nāves sodu - augšā izteiktas teorijas, gaisnā pierāda ka krievu tiesības nevis progresīvas, bet palikušas pakal citām tiesībām. Nāves sodu slepkavām Krievijā nepiemēroja nevis tādēļ, ka tur bij norūpējušies par krimināltiesību humanizāciju, bet tādēļ, ka tur cilvēka dzīvība vēl tika vērtēta pārāk zemu. Vecās Krievijas tiesības atrada, ka Krievijā vēl nevar izvest dzīvē normu "tev nebūs nokaut!" ar tādu pašu neatlaidību, ar kuru no seniem laikiem to izveda Rietumos. Šai tendencei krievu tiesības palika uzticīgas arī savas eksistences

pēdējos 50 gados. Jo kā jau tika augšā notādīts, kaut arī Krievijā 19. g. s. 70 -os gados un sastādot 1903. g. nolikumu, sodi par slepkavību arī tika paaugstināti, tad viņu bardzība tomēr palika tālu pakal daudz Vakar-Eiropas kodeku sodu tarifiem. Kvalificētas slepkavības sastāvs krievu tiesībās līdz pašam pēdējam laikam bij ievērojami apcirpts par labu vienkāršai slepkavībai, bet vienkāršas slepkavības sastāvs savā kārtā bij stipri apcirpts par labu privileģētas vai afektētas slepkavības sastāvam. Mēs domājam, ka reformējot tiesības Latvijā būtu bijis jāatsakas no tādas pieejas pie slepkavības represijas normēšanas.

Kādas tad pārmaiņas būtu jāieved Latvijas tiesībās lai paaugstinātu sociālu spēku normai "tev nebūs nokaut!" Mēs nedomāsim, ka pārstrādājot šinī virzienā Latvijas tiesības, būtu jānotic nāves sods par slepkavības pašiem smagākiem veidiem, kā to dara daudzi Rietum-Eiropas kodeki. Latvija, kā zeme ar nelielu teritoriju var, kā ar augstāku sodu, aprobežoties ar brīvības atņemšanu uz visu mūžu. Bet jaunais kodeks rīkotos daudz pareizāk, ja būtu devis kvalificētas slepkavības plašāku formulu. pēc mūsu pārliecības, par kvalificētu būtu jāatzīst netikai slepkavība, kas izvirzas citu starpā ar upura attiecībām pret slepkavu vai pret visu sabiedrību, sevišķi izdarīšanas veidu vai ar vainīgā sevišķiem nolūkiem, bet vispārī ikvienu iepriekš nodomāta slepkavība. Tālāk, mēs domājam, ka parastās slepkavības sastāvs būtu paplašināms uz afektētas slepkavības rēķina, kurā būtu vispārī jāiznīcina un apvienota ar pirmo. Beidzot, mēs domājam, ka būtu pilnīgi pārstrādājams arī provocētas slepkavības sastāvs. Abas pēdējās tēzes prasa sīkāku pamatojumu.

Afektētas slepkavības kā patstāvīga nozieguma sastāva eksistence tiesību-politika jēga pastāv likumdevēja negribēšanā piemērot par šo nodarījumu tādus pasus sodus, kā par parasto slepkavību. Likums šinī gadījumā iziet no tā apsvēruma, ka no cilvēka, kas rīkojas zem stipra dvēseles uzbudinājuma iespaida, nevar prasīt tādu pašu rūpīgu izturēšanos pret svešu dzīvību, kādu viņš prasa no cilvēkiem, kas atrodas mierīgā gara stāvoklī. Soda pazemināšana par nozieguma izdarīšanu afektā tādējādi ir atsevišķs gadījums no tā principa, saskaņā ar kuru norma "tev nebūs nokaut!" pakāpeniski tiek levesta dzīvē. Līdz ar to acīmredzot tādas juridiskas kategorijas eksistence kodekā ir vietā tikai tautas kultūras relatīvi zemā līmenī. Pēdējam paaugstinoties tiesības neizbēgami sāk pastāvēt uz normu stingru pildīšanu no cilvēku puses arī tad, kad viņi neatrodas mierīgā stāvoklī. Tiesa, vēstures dati no krievu tiesību lauka, uz pirmo acu uzmetienu, it kā dod citu ainu. Senākos laikos šīs tiesības neizšķīra iepriekšnodomāto mierīgu slepkavību un afektēto slepkavību (1845, 1926. p.; 1857 - 2004. p.; 1866-1455. p.) Tomēr abu slepkavības veidu apvienošanas agrākā laikmetā Krievijā izšķaidrojama nevis ar likumdevēja neatlaidību pie apskatāmas normas ieviešanas dzīvē, bet ar slepkavības sodu paaugstināto nepielūdzamību. Likumdevējs ar šo pieļūdzināšanu rādīja pilsoniem, ka arī afekts pie slepkavības nemīkstina normālo sodu, par šo noziegumu, iznīcinot ar to aprēķinu uz attiecīgu apstākli. Sakarā ar to, vēlāk, kad līdz ar tautas iespaidošanos panēmienu vispārēju mīkstinājumu, likumdevēji sāka mīkstināt arī sodu līdzekli nepielūdzamību, viņš atteicās arī no augšā minēto slepkavības veidu sajaukšanas. Afektēta slepkavība ar 1871. g. likumu tika izcelta sevišķā sastāvā, sods par viņu tika ievērojami mīkstināts (katorgas vietā no 10-12. g. - katorga 4 - 12g. vai izsūtījums Sibīrijā nometinājumā - 1855g. 1zd. - 1455. p.) Vēl tālāk šinī ziņā gāja 1903. g. sodu likumi. Afektēta slepkavība pēc šā kodeka netikai jau ir dzīvības atņemšanas priviligiēts veids, bet arī jau tiek sodīta tikai ar spaidu darbiem uz laiku ne ilgāku par 8 g. (458. p.). Krievu nolikuma sistematī pieslējās arī daži jauni kodeki. Latvijas 1933. g. kodeks atkārtoti krievu normas gandrīz bez pārmaiņām, bet Polijas kodeks, atzīstot afektu pie slepkavības par vainu mīkstināšanu apstākli, paaugstinājis tomēr brīvības atņemšanas termiņu šinī gadījumā līdz 10 gadiem (225 p. 2).

Vai var atzīt par pareizu krievu normu recepsiju šinī gadījumā? Kā tas redzams no augšā sacīta, atbilde uz šo jautājumu ir atkarīga no tā, vai ir pamati atzīt Latvijā par vietā esošu to uzmanību pie normas "tev nebūs nokaut" ieviešanas dzīvē, kuru dokumentē afektētas slepkavības iecelšana priviligiēta nozieguma pakāpē.

vai nē. Šās probelemas atrisināšanai jāiziet no ideju rēķina, kas atrodas krievu kodeksa pamatos un jānoskaidro, kā izturas pret afektu pie slepkavības citās zemēs. Piegriežoties speciāli vācu tiesībām, kas mums dod sevišķi lielu vēsturiska materiāla daudzumu dotā gadījumā, mēs redzam, ka viņas no seniem laikiem gluži citādi, nekā krievu tiesības, atrisināja afektētas slepkavības nozīmi. Attiecinot iepriekš - nodomātu slepkavību pie kvalificētas slepkavības, viņas, sākot ar Carolina stādīja tai pretīm afektēto slepkavību, bet uzskatīja to nevis par privilēģētu, bet par vienkāršu slepkavību. Runājot pie vienkāršas slepkavības raksturošanas tikai par afektēto slepkavību vien, vācu tiesības acīmredzot izgāja no tā, ka šis slepkavības veids ir iepriekš nenodomātas slepkavības tipisks gadījums. Vēlāk doktrīna paskaidroja, ka pie vienkāršas slepkavības pieder arī neafektēta, aukstasinīga, bet agrāk iepriekš nenodomāta slepkavība, bet sākot ar Prūsijas 1851. g. kodeksu arī likumdošana Vācijā sāka nostādīt pretīm apdomātai slepkavībai neapdomātu, saprotot zem pēdējās kā aukstasinīgu, tā arī afektētu slepkavību. Bet katrā ziņā Vācijā, vēl no Karolīnas laikiem afekts pats par sevi nedeva pamatu privilēģēt slepkavību: viņa esamība pie slepkavības izslēdza tikai šā nodarījuma pieskaitīšanu kvalificētai slepkavībai.

Wo tā ir skaidrs, ka Eiropas kulturā lākās zemēs jau sen sāka prasīt no cilvēkiem vienādi uzmanīgi izturēties pret svešu dzīvību ka tanīs gadījumos, kad viņi atrodas mierīgā stāvoklī, tā arī tad, kad viņi uztraukušies. Uz tā pamata mēs domājam, ka šis panēmiens būtu jāpiemēro arī pie tiesību reformas Latvijā. Afektētai slepkavībai, pēc mūsu domām, vairs nedrīkstētu būt vieta privilēģētas slepkavības veidu skaitā.

Daudz sarežģītāks ir jautājums par pareizu pieeju pie provocētas slepkavības sastāva noteikšanas. Atšķirībā no afektētas slepkavības, kuras pazeminātai sodamībai ir viens pamats - afekta esamība vainīgā dvēselē - pazeminātā atbildība par provocēto slepkavību dibinājas uz 2 pamatiem: uz afekta un uz upura provocācijas, kas piešķir noziedzniekam gadījuma noziedznieka izskatu (Gelegenheitsverbrecher). Vainīga afekta nozīme, ka viņa atbildības noteikšanas faktora tiesību vēsturē, mums jau ir pazīstāma. Nozieguma gadījuma raksturs, viņa svešums noziedznieka raksturam, iegūst vēsturē nozīmi sakarā ar tautas kultūras pieaugumu un krimināltiesību nepielūdzamības krišanu. Pie tautas lielākas garīgas gatavības tiesības atbrīvojas no nepieciešamības stiprināt savu nepielūdzamību ar agrākiem līdzekļiem un dabū iespēju mīkstināt sodu un to pat pavisam atcelt daudzos gadījumos, kuros agrāk tas bij pavisam neiespējams. Tādēļ, ja afekta nozīme tiesībās ar laiku nepārtraukti krit, tad nozieguma "gadījuma" rakstura nozīme, taisni otrādi, nepārtraukti aug. Tas mums izskaidro arī provocētas slepkavības attīstību Rietumos un speciāli - Vācijā.

Vācu tiesības, kuras kā tika augšā norādīts, jau no ļoti agriem laikiem neuzskatīja afektu par slepkavības privilēģēšanas pamatu no 19. g. s. sākuma tomēr mīkstināja sodu par afektētu slepkavību, ja pēdējā reizē arī bij provocēta slepkavība. Bet pie tam, kaut par soda pazemināšanas lemeslu šinī gadījumā arī bij provocācija, tad pašam nodarījumam pēc būtības bij afektētas slepkavības raksturs. Slepkavas uztrauktā gara stāvokļa esamībai šinī gadījumā bij tik ievērojama nozīme, ka pie tā privilēģēšanas negrieza vērību nedz uz to, vai nodarījums bij izdarīts tūlīt pēc provocācijas vai ne, un vai izdarītājs bij vainīgs provocācijā vai, taisni otrādi viņš arī bij ierosinātājs sadursmei ar asinainu rezultātu (Bavarija - 1813 - A. 152. Sods - Zuchthaus' a vietā uz nenoteiktu laiku - Zuchthaus' uz 8 - 12. g.). Vēlāk, kad tiesības savas normas dzīvē sāka izvest ar vēl lielāku neatlaidību, nekā agrāk, afekta loma krimināltiesībās kļuva vēl mazāka. Mīkstinot sodu par provocēto slepkavību sāka prasīt, lai vainīgā afekts būtu sevišķi ievērojams, vai lai persona, kas izdarījusi provocēto slepkavību, nebūtu vainīga pašā provocācijā. Tomēr, sašaurinot privileģijas darbības sfairu, - jaunas sistēmas ļoti paplašināja viņas apmēru un noteica daudz zemāku sodu par privilēģētu slepkavību, nekā agrāk. Saksijas kodeks 1838. g., kas prasīja vainīgā tūlītēju reakciju pie provocētas slepkavības, noteica par pēdējo Arbeitshaus (tag. Vācijas cietuma prototips) no 4g. (A. 123). Badenes 1845. g. kodeks, kas prasīja, lai izdarī -

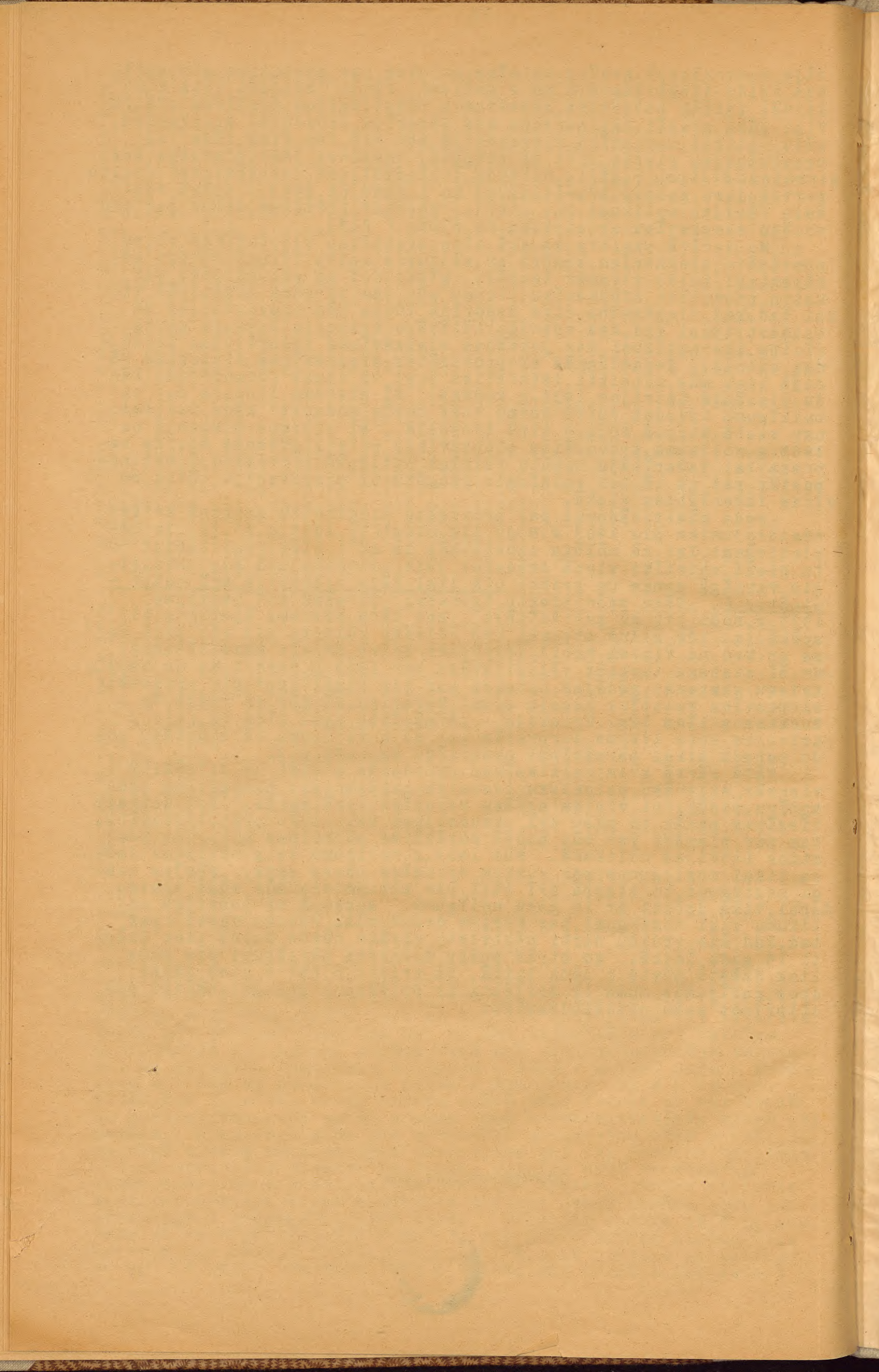
tājs provokācijā nebūtu vainīgs, noteica par apskatamo slepkavības veidu Arbeitshaus'u no 2 gadiem (210). Beidzot, citš kodeki vēl vairāk sasaurina apskatamas privileģijas darbības sfairu. Viņi sāka prasīt lai persona, kas izdarīja provocēto slepkavību, būtu netikai nevainīga provokācijā, bet arī lai viņa tūlā, uz provokācijas vietas, pret to reagētu. Hesenes 1841.g. kodeks, kas pirmais šo sistemu radījis, noteica šinī gadījumā Correktions (- citu partikularu kodeku Arbeitshaus) no 1 gada (A.254). Spēkā esošais Vācijas nolikums, kas sekojis Hesenes piemēram, draud par provocēto slepkavību ar cietumu no 6 mēn. (213).

No sacītā skaidrojuma, ka arī otro afektētas slepkavības veidu - provocēto slepkavību samērā ar vēstures gaitu likumu devējs pakāpeniski tulko vienmēr šaurāk. Mīkstinot no sākuma sodu par katru provocēto slepkavību, likums pēc tam to sāka mīkstināt tikai tad, kad slepkavība tika izdarīta tūlā pēc provokācijas un beidzot, tikai tad, kad vainīgo tūlītējo reakciju izsauca upura rīcība, kas notikusi bez jebkādas slepkavības izdarījušas personas vainas. Iepazīšanās ar provocētas slepkavības likteņiem Vācijā liek mūs noteikti izteikties pret to viņas formulējumu, kādu pieņēmis Latvijas 1933.g. kodeks. Šī sistema liecina par to baillīgumu izvest dzīvē normu "tev nebūs nokaut!" kāda pavisam nav vietā Eiropā 20.g.s. otrā trešdaļā. Šī sistema, pieņemtā no 1903.g. nolikuma, provocētas slepkavības prieviligēšanaš netika neprasa, lai izdarītājs nebūtu vainīgs notikušā provokācijā, bet nepastāv pat uz tā, lai vainīgais reagētu uz provokāciju tūlā un viņas izdarīšanas vietā.

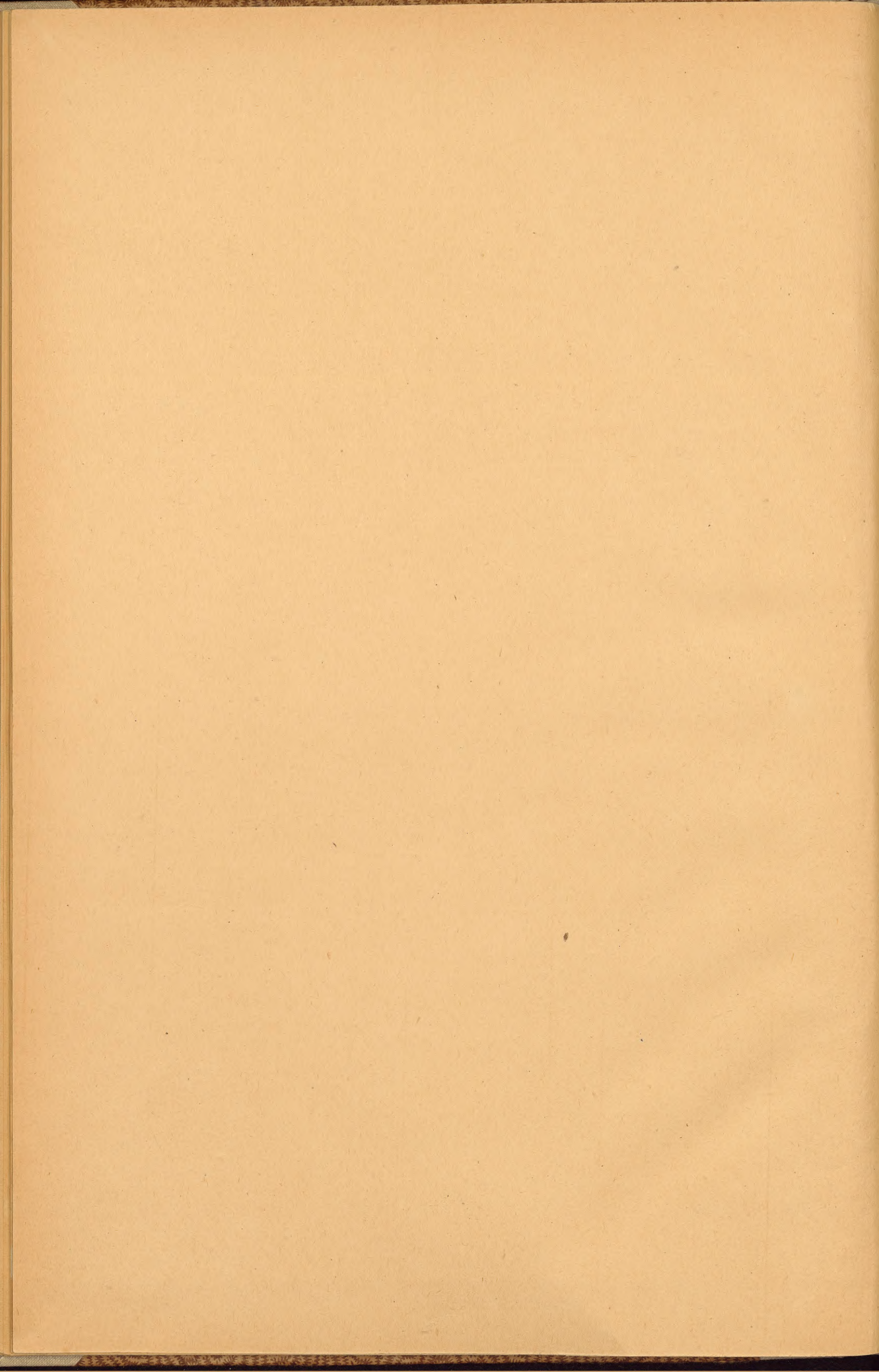
Soda mīkstināšanai par provocēto slepkavību saskaņā ar "Paskaidrojumiem pie 1903.g. Sodu likumiem" (VI.1895.g.80.lp) ir nepieciešami, lai kā nolūka izcelsmās tā ar i viņa realizācija būtu cieši saistīti vienā dvēseles jūtu uzliesmojumā kas savaldījis vainīgā domas un gribu. cik ilgi tāds stāvoklis arī neturpinātos. Tādu pašu afektu izpratni pieņēma arī Latvijas 1933.g. Sodu likuma sastādītāji. Bet tāda sistema Rietumos bij spēkā jau 120 gadus atpakaļ kad cilvēku kultūra bij vēl ļoti zema un kad no viņiem nebija iespējams dzīvē prasīt savaldīšanos! Un šī sistema turklāt vēl sliktāka par 1813.g. Bavārijas un 1903.g. krievu sistema: pēdējas noteica par tik plaši izprasto provocēto slepkavību relatīvi augstu sodu: Bavārija, kā mēs to redzējam - Zuchthaus līdz 12g., Krievija - pārmācības namu līdz 6g. (428.p.). Latvijas sodu likums turpretim par šo nodarījumu kā augstāku sodu paredz tikai pārmācības namu līdz 4g. (432.p.).

Tādā kārtā krimināltiesības, cenzdamās atstāt uz cilvēkiem vienmēr stiprāku psihisku iespaidu pakāpeniski paaugstina sodu apmēru, piešķirot viņiem agrāku bārdzību, nekā agrāk. Bet dažreiz tiesības panāk to pašu arī paaugstinot savu sodu nepielūdzamību. Tam par piemēru var būt augšā norādītais pārmācības noilguma terminos Latvijas nolikumā. Pēc 1903.g. nolikuma 15.g. noilgums dzēsa tikai noziegumus, par kuriem draudēja nāves sods. Pārējie smagi noziegumi, to starpā arī tādi, par kuriem draudēja mūža spaidu darbi, tika dzēsti ar 10 gadu noilgumu. Saskaņā ar Latvijas nolikumu visi noziegumi, par kuriem draud mūža spaidu darbi (pat tad, kad šie spaidu darbi neatvieto agrāko nāves sodu) tiek dzēsti 15 gadu laikā. No otrās puses dienesta pārkāpumi pie mums tiek dzēsti nevis 1 gada laikā, kā Krievijā, bet 2 gadu laikā. Abos gadījumos mums ir darīšana ar spiediena paaugstināšanu pastiprinot sodu nepielūdzamību.

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309057866